

Тарапака Н.В., Кашуба Л.В. Інклюзія в дошкіллі: розвиток дітей із психофізичними вадами в умовах реалізації Базового компонента дошкільної освіти : Навчально-методичний посібник. – Кіровоград, 2013 – 140 с.

У навчально-методичному посібнику висвітлено проблеми та надано методичні поради педагогам у навчально-виховному процесі з дітьми, які мають психофізичні порушення, враховуючи вимоги Базового компонента дошкільної освіти. Видання рекомендоване педагогічним працівникам дошкільних навчальних закладів, студентам педагогічних факультетів.

В учебно-методическом пособии раскрыты проблемы и предложены методические рекомендации педагогам в учебно-воспитательном процессе с детьми, которые имеют психофизические отклонения, учитывая требования Базового компонента дошкольного образования. Издание рекомендовано педагогическим работникам дошкольных учебных заведений, студентам педагогических факультетов

Рецензенти:

Ленів З.П., доцент кафедри початкової та корекційної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат педагогічних наук

Довга Т.Я., доцент кафедри педагогіки початкової освіти та соціальної педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка, кандидат педагогічних наук

Давидченко В.М., завідувач дошкільним навчальним закладом № 73 «Червона квіточка» Кіровоградської міської ради.

ЗМІСТ

Вступ	4-6
Розділ I. Особливості виховання дошкільників із психофізичними вадами в умовах інклюзії	7-12
1.1 Психолого-педагогічна готовність дітей дошкільного віку до школи: сучасний стан та проблеми.....	13-30
1.2 Основні причини невідповідності дітей до шкільного навчання.....	31-36
Розділ II. Дошкільники із особливими освітніми потребами та педагогічні умови підготовки їх до школи	37
2.1 Діти з порушеннями мовлення.....	38-41
2.2 Діти з затримкою психічного розвитку.....	42-43
2.3 Діти з порушеннями зору.....	44-46
2.4 Діти з порушеннями слуху.....	47-48
2.5 Діти з порушеннями опорно-рухового апарата.....	49-51
2.6 Діти з гіперактивністю та дефіцитом уваги.....	52-53
2.7 Діти з раннім аутизмом.....	54-56
2.8 Психічний інфантилізм.....	57-61
Розділ III. Проблеми родинного виховання дошкільників	62-64
3.1 Показники розвитку дошкільника на етапі готовності до школи.....	65-68
3.2 Взаємодія дошкільного навчального закладу з сім'єю.....	69-72
Розділ IV. Організаційно-методична робота з дітьми п'ятирічного віку в процесі реалізації Базового компоненту дошкільної освіти	
4.1 Характеристика психічного віку п'ятирічних дітей.....	73-82
4.2 Орієнтовні форми роботи з дітьми п'ятирічного віку в процесі підготовки до школи.....	83-85
4.3 Психокорекційні програми та індивідуальний план для дітей із особливими освітніми потребами	

4.3.1	Принципи складання та основні види психокорекційних програм.....	86-91
4.3.2	Цілі та задачі психокорекційної роботи.....	92-95
4.3.3	Індивідуальний навчальний план дошкільників із особливими освітніми потребами.....	96-105
	Висновки.....	106-107
	Рекомендована література.....	108-110
	Додатки.....	111-140

ВСТУП

За роки незалежності система дошкільної освіти зазнала істотних змін, хоча, на жаль, не всі вони позитивні та результативні. Пріоритетом в розвитку дошкільної освіти в Україні на сьогодні є забезпечення її якості та доступності для кожної дитини відповідного віку незалежно від індивідуального розвитку, місця проживання, матеріального забезпечення, соціального походження тощо.

З упровадженням Закону України «Про дошкільну освіту» виникла необхідність оновлення нормативної бази та програмно-методичного забезпечення дошкільної галузі. Діяльність дошкільних навчальних закладів сьогодні регламентують положення «Про дошкільний навчальний заклад», «Про навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад» та інструктивно-методичні листи щодо організації роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які не відвідують дошкільні навчальні заклади; про планування освітнього процесу; про організацію фізкультурно-оздоровчої роботи; про організацію та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах [8].

Головна мета дошкільної освіти в Україні – створити сприятливі умови для особистісного становлення дітей, забезпечити їх збалансований розвиток, узгодженість у житті основних тенденцій до самореалізації, саморозвитку та самозбереження, формування життєвої компетентності, розвитку ціннісного ставлення до світу природи, культури, людей, самих себе.

Така глобальна мета висуває певні вимоги й до забезпечення належної гарантованої якості дошкільної освіти. І найвагоміша з них – модернізація змісту, оновлення його відповідно до вимог часу, із збереженням при цьому позитивного досвіду та збагачення його новими, прогресивними ідеями.

У зв'язку з переходом загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і тривалість навчання актуалізується проблема формування готовності дошкільнят до систематичного навчання, шкільного життя. Мотиваційна, емоційно-вольова, комунікативна, фізична підготовка, розвиток пізнавальних психічних процесів та мовлення, прищеплення елементарних

навчальних умінь – основні напрями роботи з дошкільнятами. У центрі уваги має бути забезпечення кожній дитині перед вступом до школи мінімального освітнього ядра та створення передумов для її безболісної адаптації до нового соціального середовища на основі сучасних критеріїв, форм і методів підготовки до школи, адекватних вікові дітей.

Відомий російський дослідник психології дошкільного віку Д. Фельдштейн, порівнюючи п'ятирічних і шестирічних дітей, зазначає: «П'ятирічні діти перебувають у вузькому колі інтимно-особистісних відносин, переважно орієнтованих на знайомі предмети, що оточують їх, і близьких людей. Вони не можуть виявляти значуще й привабливе для них в інших, у них ще не сформоване ставлення до дитячого колективу, немає розуміння цінності суспільної праці.

Шестирічні діти ширше розуміють соціальні зв'язки, у них виробляється вміння оцінювати поведінку інших дітей і дорослих. Шестирічна дитина усвідомлює свою належність до дитячого колективу, починає розуміти важливість суспільно корисних справ. Тобто саме на рубежі 5-6 років у дитини формується визначене розуміння та оцінка соціальних явищ, орієнтація на оцінні відносини дорослих крізь призму конкретної діяльності» [19].

Зазначені особливості у розвитку дітей 5-6 років – неодмінна умова, яку мають урахувувати педагоги, добираючи зміст і методи навчально-виховної діяльності. Не варто вдаватися до надмірної інтенсифікації розумового виховання, до чого останнім часом схиляються окремі педагоги і батьки, мотивуючи це необхідністю якісної підготовки дитини до школи. Важливо посилити саме розвивальний і виховний аспекти розумового виховання, приділити увагу формуванню мотивів пізнавальної діяльності, розвитку інтелектуальних почуттів та вміння суспільної взаємодії.

Крім того, якісна дошкільна освіта є процесом і результатом удосконалення здібностей і поведінки дошкільника, створення сприятливих умов для досягнення ним фізичної, психічної, соціальної зрілості, одержання можливостей для індивідуального зростання, виявлення творчих здібностей,

актуалізації природного потенціалу. Головним в оцінці ефективності дошкільної освіти є не обсяг набутих дитиною знань, а поєднання їх з особистісними якостями, вмінням застосувати свої знання в житті. Якісна дошкільна освіта має слугувати захистом проти знеособлення дитини, ігнорування її індивідуальності.

На жаль, дошкільну освіту сьогодні зводять лише до навчання і не усвідомлюють того, що наявність знань та вмінь не є основним, а тим більше вичерпним показником оптимального для віку та індивідуальних можливостей розвитку дошкільника. До того ж і знання слід оцінювати комплексно, у зв'язку з різними сферами життєдіяльності, а не лише з майбутнім шкільним навчанням. Тому поряд із традиційним контролем наявних у дитини знань та вмінь необхідно фіксувати зріст й динаміку змін в її особистісному зростанні.

У зв'язку з прийняттям Закону України від 06.07.2010 № 2442-VI «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу», розробленням Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року постала проблема надання обов'язкової дошкільної освіти всім дітям, які досягли 5-річного віку. Для її розв'язання передбачається запровадження різних форм охоплення дітей дошкільною освітою, зокрема, через організацію груп повного або короткотривалого перебування у дошкільних навчальних закладах різних типів, форм власності, з різним режимом роботи, в тому числі сезонним, а також груп підготовки до школи при загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах, соціально-педагогічного патронату тощо.

Розділ I. Особливості виховання дошкільників із психофізичними вадами в умовах інклюзії

Сучасний етап розвитку освіти орієнтується на створення необхідних умов, які забезпечують повноцінний розвиток особистості кожної дитини, допомагає переосмисленню у суспільстві і державі права людей з особливостями у розвитку одержати рівні можливості в різних галузях життя, включаючи освіту.

Базис освітньої інклюзії (від англ. *inclusion* – включення) має глибоке концептуальне коріння, відображене у теоріях соціальної справедливості, прав людини, соціальних систем щодо розвитку особистості, соціального конструктивізму, структуралізму; ідеях інформаційного суспільства й соціальної критики. Відповідно до зазначених теорій та ідей освіта розглядається як суспільне благо, що потребує надання всім рівних можливостей у доступі до цієї соціальної цінності. Інклюзія поступово офіційно посідає паритетне місце у системі освіти, спираючись на вищезгадане концептуальне підґрунтя, розробку державної інклюзивної політики, системи управління та підтримки національних освітніх програм.

В процесі інклюзії наголос робиться в першу чергу на розвиток сильних якостей і талантів дітей, а не на їхніх проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Взаємодія між дошкільниками з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних групах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги.

Як свідчить практичний досвід, інклюзивні підходи також корисні для сім'ї. В цьому випадку родини дітей з особливими освітніми потребами можуть отримувати підтримку з боку інших батьків, вони краще розуміють у чому

розвиток їхніх дітей є типовим й у чому відмінним, а також беруть активнішу участь у процесі навчання і виховання дітей. Вихователі інклюзивних груп глибше розуміють індивідуальні відмінності й особливості дітей, а також ефективніше співпрацюють з батьками та фахівцями.

Інклюзивна система освіти є також корисною із суспільної точки зору, оскільки завдяки спільному навчанню діти змалку вчаться розуміти і толерантно ставитися до людських відмінностей. Дитина з психофізичними вадами у ДНЗ вимагає особливої уваги з боку вихователя в ході усього виховного процесу:

- індивідуальне планування тем, які викликають утруднення в засвоєнні;
- ведення заняття з інтонаційно та з багаторазовим повторенням складних слів;
- контроль за розумінням дитиною завдань, інструкцій, питань та відповідей учнів;
- залучення батьків до закріплення нового матеріалу в домашніх умовах;
- максимальне використання випереджаючого навчання;
- заохочення за позитивні відповіді;
- створення ситуацій успіху на заняттях і в ігрових ситуаціях.

У процесі навчання дитини педагогічний колектив ДНЗ разом із психологом, логопедом проводять діагностику утруднень у навчанні за базовими компонентами навчальних програм. Всі дані про дитину і її успіхи та невдачі у навчанні заносяться в діагностичну картку в динаміці спостереження. Успіх інклюзивного навчання дітей дошкільного віку з особливостями у розвитку залежить від грамотно організованого психолого-педагогічного супроводу та злагодженої командної роботи педагогічних, медичних працівників та батьків.

Слід зазначити, що система роботи вихователя складається з наступних компонентів:

1. Діагностика рівня розвитку дошкільника по відношенню до своїх однолітків.

2. Прогнозування позитивних результатів діяльності дитини з особливостями розвитку.
3. Реалізація комплексу реабілітаційних та корекційних вправ для розвитку.
4. Створення умов для включення в діяльність кожної дитини.
5. Постійний контроль команди фахівців за розвитком дошкільника, запис у діагностичну картку важливих моментів виховання та навчання.

У спеціальній педагогічній літературі зазначено, що відхилення від стадії вікового розвитку, на якій перебуває дитина, викликані хворобою або її наслідками, називаються дизонтогенезом. За класифікацією В.В. Лебединського, виокремлюють 6 варіантів дизонтогенезу:

викликані відставанням психічного розвитку:

- 1) недорозвиток (зокрема, олігофренія);
- 2) затриманий розвиток (затримка психічного розвитку);

при диспропорційності (асинхронії) психічного розвитку:

- 3) викривлений розвиток (зокрема, ранній дитячий аутизм);
- 4) дисгармонійний розвиток (зокрема, психопатія);

викликані руйнуванням окремих функцій:

- 5) ушкоджений розвиток (зокрема, органічна деменція);
- 6) дефіцитарний розвиток (порушення зору, слуху, мовлення, опорно-рухової системи).

Відповідно до вчення Л.С. Виготського, у складній структурі дизонтогенетичного розвитку розрізняють первинне порушення та викликані ним вторинні відхилення. Наприклад, якщо дитина нечує від народження (первинне порушення, пов'язане з випадінням функції слухового аналізатора із загального кола розвитку), її мовлення не розвивається природним шляхом (вторинне порушення пов'язано з вирішальною роллю слухових еталонів звуків мовлення для розвитку мовнорухового аналізатора), то вона потребує спеціально організованого навчання.

Серед вторинних відхилень – особистісні (самосвідомість, мотивація тощо), здебільшого пов'язані з недостатнім ступенем спілкування, соціальною

депривацією (від лат. deprivation – втрата; психічний стан, що є слідством порушення контакту індивіда із соціумом), яка нерідко супроводжує дитину з порушенням розвитку.

Слід зазначити, що ставлення до потреб дитини відбувається з розумінням специфіки дизонтогенетичного розвитку, а навчально-виховний процес націлений на їхнє задоволення шляхом використання спеціальних педагогічних технологій, побудованих з урахуванням структури порушення. Соціалізація дитини постає одним із найважливіших змістовних аспектів соціалізації, яка відбувається на основі розвитку рефлексії, самосвідомості, абстрактно-логічного мислення, формування особистості. Окрім того, процес соціалізації передбачає поєднання двох протилежних станів дитини – злиття з оточенням (соціальна адаптація) та дистанціювання від оточення (індивідуалізація та особистісне зростання). Первинний досвід раннього дитинства є одним із джерел процесу соціалізації, коли відбувається формування основних психічних функцій та форм суспільної поведінки, які укорінюються на рівні психологічних установок, що виявляються в тих чи інших стійких поведінкових шаблонах (О.В. Вознюк). Причина труднощів встановлення повноцінного контакту з малюками полягає в існуванні соціальних обмежень, серед яких комунікативні посідають одне з важливих місць. Варто відзначити, що недостатня обізнаність про хворобу дитини, виникнення неадекватної реакції оточення (насмішок, відвертої допитливості, почуттів незручності, провини, страху) веде до загострення почуття жалю до себе, очікування гіперопіки, недобррозичливість до оточуючих, бажання перебувати ізольовано.

Як зазначають вчені, першопричина криється в тому, що від самого народження звичайні діти здебільшого не мають можливості зростати з однолітками з особливими потребами, а значить перебувають у середовищі повного розмаїття відмінностей. А це призводить до відсутності вирішувати різні проблеми, пов'язані з ситуаціями необхідності прояву найцінніших почуттів: доброти, любові, співчуття, турботи.

У країнах Америки, Великобританії, Європи в результаті дискусій у наукових колах, було закладено основи програми «Інклюзія» (1973). Паралельно поширювався складний процес зміни ставлення до таких людей з боку оточення, а також змін у свідомості самих людей з обмеженими можливостями.

Модернізація освітньої системи України, дала можливість переглянути питання адаптації дітей із психофізичними вадами до умов проживання, виховання і навчання. Згідно Конвенції про права дитини, Конституції України, батьки мають право обирати місце навчання для дитини за місцем проживання. Прийом дітей з особливими освітніми потребами до дошкільного навчального закладу без забезпечення належної підтримки (психолого-педагогічного супроводу, архітектурних пристосувань, супроводу відповідних фахівців, навчально-методичних матеріалів та обладнання) носить назву стихійної інклюзії. Вся відповідальність адміністрації лягає на плечі педагогів, які постійно вдосконалюють власну професійну майстерність, безперервно самовдосконалюються.

Щоб дошкільника із психофізичними вадами підготувати до навчання в школі необхідно розглянути причини неуспішності у психолого-педагогічній літературі, які представлені як «зовнішні» (особливості виховання та навчання дітей), так і «внутрішні» (особливості дитячого розвитку). Прийнято вважати, що найскладніші періоди розвитку (криза семи років та адаптація до навчання в школі, криза пубертатного віку) можуть домінувати фізіологічні та психологічні причини, в інші періоди значущими виявляються соціальні причини (У.В. Ульяновка).

Як зазначає у наукових працях І.Ю. Кулагіна, педагоги найчастіше посилаються на відсутність здоров'я (фізіологічний аспект), проблеми в сім'ї та педагогічну занедбаність, складність програми (соціальний аспект), тривожність, агресію, низьку самооцінку (психічний аспект).

Слід зазначити, що більшість батьків дітей із психофізичними розладами вважають, що основні причини небажання відвідувати дошкільний навчальний

заклад – у відсутності індивідуального підходу до дитини з боку педагога, нецікавий виклад літературного матеріалу, надмірне навантаження (соціальний аспект), лінощі, недостатня концентрація уваги дітей (психологічний аспект).

Тенденції та рекомендації щодо формування на основі врахування індивідуальних потреб дитини й накопиченого людством досвіду в галузі освіти, дають змогу кожному брати участь у житті суспільства й робити свій внесок у його розвиток. У контексті Саламанської декларації вперше інклюзивну освіту визначено як реформаційні освітні зміни на підтримку особливостей та відмінностей кожного. Інклюзія поступово офіційно посідає паритетне місце у системі освіти, спираючись на вищезгадане концептуальне підґрунтя, розробку державної інклюзивної політики, популяризацію ідей інклюзії. Так, у 2001 році Міністерством освіти (за ініціативи Всеукраїнського фонду «Крок за кроком») було розпочато Всеукраїнський експеримент, що мав на меті соціальну адаптацію й інтеграцію дітей у суспільство через упровадження інклюзивного навчання. З 2008 року започаткована діяльність у контексті канадсько-українського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні» (2008-2013рр.), що націлена на зміну ставлення уряду, закладів освіти та неурядових організацій до людей з особливими освітніми потребами на прикладі пілотних регіонів: Львівської області та АР Крим.

Аналіз отриманих результатів такої діяльності та сформульовані на його основі пропозиції щодо своєрідності перебігу впровадження інклюзії в Україні мають неабияке значення для створення основних загальнодержавних документів, а учасники проекту взяли безпосередню участь у розробці матеріалів для урядових інституцій. До Закону України «Про загальну середню освіту» внесено зміни, відповідно до яких загальноосвітні навчальні заклади отримали дозвіл на створення спеціальних та інклюзивних класів для навчання дітей з особливими потребами, що означає перехід інклюзії на «держані терени». До загальноосвітніх шкіл підключились і дошкільні навчальні заклади. МОНмолодьспорту затвердило «Концепцію розвитку інклюзивної освіти», а в

серпні 2011 року – «Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах».

Отже, формування державної стратегії інклюзивної освіти передбачає подолання як соціальних, так і організаційних перешкод. Це стає можливим за умови вдосконалення системи професійної підготовки педагогів, підвищення рівня спеціальної психолого-педагогічної освіти батьків і громадськості, адаптації приміщень до потреб дітей з особливостями у розвитку, а також науково-методичного процесу. Першочергово виступає усвідомлення того факту, що кожний малюк, який прийшов до дитячого садка, має свої інтереси, здібності, надає перевагу тому чи іншому способу засвоєння інформації відповідно до власного стилю пізнавальної діяльності.

1.1. Психолого-педагогічна готовність дітей старшого дошкільного віку до школи: сучасний стан та проблеми

Перехід дитини дошкільного віку з дитячого садка до школи є важливим етапом її життя. Він пов'язаний не лише зі зміною середовища її розвитку, а й із відповідними процесами самоусвідомлення, і характеризується зіткненням з новими проблемами, відкриттям у собі нових можливостей тощо.

Головна мета, пріоритетні напрями дошкільної і початкової етапів освіти визначені у Базовому компоненті дошкільної освіти [1], Державному стандарті початкової освіти [7], Національній доктрині розвитку освіти, Законі України «Про дошкільну освіту» [8].

Історико-педагогічний аналіз становлення і розвитку теорії і практики підготовки дітей до школи свідчить, що розрізнені підходи щодо біологічного, соціального і педагогічного чинників підготовки зумовлюють неоднозначне визначення її змісту й форм організації.

У психолого-педагогічній літературі терміни «шкільна зрілість», «психологічна зрілість», «готовність до навчання», «готовність до школи», «підготовка дітей до школи» часто вживаються як рівнозначні. Так

«готовність» розглядається як системоутворююча характеристика (Л. Кондрашова), тривалий чи короткочасний психічний стан особистості внаслідок впливу середовища і виховання на внутрішні сили [24]. Підготовка дітей до школи визначається як комплексне багатокомпонентне явище, що включає, зокрема, загальну та спеціальну підготовку, інтегрованим результатом якої є готовність дитини до школи. Ці складові є взаємозумовленими, хоча кожна з них має свою психологічну й педагогічну специфіку. З одного боку, це така організація виховної роботи, що забезпечує достатній рівень загального фізичного і психічного розвитку дошкільника й обумовлює успішне навчання [8]. Аналіз наукової літератури свідчить, що загальна підготовленість дітей до школи підсумовує всебічний розвиток дитини і є результатом тривалої спільної роботи сім'ї і дитячих садків. З іншого боку, належний загальний розвиток сприяє здійсненню спеціальної підготовки до навчання в школі, здобуттю конкретних знань, формуванню вмінь, необхідних для засвоєння навчальних предметів у початкових класах: розрізняти колір, форму, величину, малювати, писати, рахувати, читати. Таким чином, у педагогічній теорії загальна і спеціальна підготовка не протиставляються і не виключають одна одну. Проте у практиці часто послідовність і наступність роботи педагогів і батьків була відсутня, перевага надавалася спеціальній підготовці, й тому нівелювався цілісний розвиток дитини.

Отже, нова філософія освіти орієнтує на відродження ідей антропоцентризму і дитиноцентризму в навчанні й вихованні, цілісний розвиток дитини з урахуванням її індивідуальних, вікових і типологічних особливостей. Саме в цьому психологічна основа єдності педагогічного процесу, без якої підготовка дітей до школи перетворюється у формальний, механічний процес.

Готовність шестирічних дітей до школи науковці розглядають різнобічно, наприклад, О. Савченко вважає, що доцільна як загальна, так і спеціальна підготовка, інтегрованим результатом якої є готовність до

навчальної діяльності на етапі завершення дошкільного дитинства, а відтак до школи вступають діти, яким на 1 вересня поточного року виповнилося шість років і які за результатами медичного й психологічного обстеження не мають протипоказань до систематичного шкільного навчання; Г.Лаврентьєва – які набули відповідного особистісного, інтелектуального та фізичного розвитку; О. Матвієнко – котрі мають необхідний психолого-соціальний розвиток значущих психофізіологічних функцій пізнавальної діяльності і здоров'я; Д. Ельконін – які оволоділи новим видом діяльності; Т. Кондратенко, В. Котирло, С. Ладивір – ті, що набули комплексу особистісних якостей і властивостей.

Як бачимо: що більшість висновків науковців стосовно підготовки дітей до школи зосереджено на психологічній готовності до навчання, що має два спрямування – *інтелектуальне* й *особисте*. Складовою особистісної готовності до навчання є соціальний розвиток, який виявляється у потребі й умінні взаємодіяти з однолітками, дорослими, спілкуватися й адекватно реагувати на події. Саме соціальному розвитку як складовому особистісного в сучасних умовах надається велике значення. Тому дослідження умов і засобів його забезпечення складає актуальне завдання у питанні підготовки дітей до школи. Майбутній шестирічний школяр відповідно до сучасних вимог повинен бути фізично здоровим, психічно і соціально розвиненим, тобто особистісно зрілим і життєво та соціально компетентним.

У роботі зі старшими дошкільниками наявні тривожні тенденції. До школи приходять діти, які не готові до розуміння самої організації шкільного життя, погано орієнтуються у відносинах між людьми, не уявляють їхніх соціальних ролей; не знають коли, з ким і як слід розмовляти; плутають ділові й дружні стосунки або взагалі не розуміють, кого треба слухати – вчителя чи однокласника. Їм непросто знайти своє місце у колективі, включитися до навчальної діяльності, що є свідченням однобічної підготовки до школи. Причини цього треба шукати у дошкільному дитинстві, зокрема в інтенсивному інтелектуальному розвитку, якому надають перевагу батьки і який діагностують учителі при зарахуванні до школи. Наявні комерційні центри

підготовки дітей до школи, які працюють за авторськими програмами, часто допускають механічне повторення змісту, форм і методів шкільного навчання, що приводить до нервово-психічних перевантажень, порушення фізичного здоров'я дітей, стресів тощо. Нерозуміння батьками, вихователями і вчителями педагогічної цінності організації своєчасного процесу підготовки дітей до школи на засадах різнобічного цілісного особистісного розвитку кожної дитини, а також спеціально організованої взаємодії сім'ї, дошкільної установи і школи на першому етапі соціалізації обмежує можливості дитини щодо набуття власного досвіду, життєвої компетентності й взагалі радості дитинства.

Отже, сучасний стан підготовки дітей до школи не забезпечує особистісного становлення дошкільників поступового переходу дитини до нового соціокультурного середовища з причин, що мають соціально-педагогічний і організаційно-методичний характер.

Аналіз педагогічної теорії й практики організації підготовки дітей до школи в умовах демократичної держави свідчить, що цей процес ускладнюється й уповільнюється такими суперечностями:

- між докорінними змінами в системі національної освіти, законодавчо-методичною базою дошкільної освіти і фактичним станом підготовки дітей до школи, його консервативними організаційно-педагогічними процесами;
- розбіжностями в розумінні питань значущості й змісту підготовки дітей до школи сім'єю, дошкільними закладами і школою, що призводить до порушення принципу наступності;
- переважанню навчання над вихованням під час підготовки до школи, що суперечить гуманістичним виховним тенденціям сучасної освіти;
- методичною незабезпеченістю та відсутністю узгодженого механізму координування загального й особистісного розвитку, навчання й виховання дитини на дошкільному етапі життя;
- недооцінкою розробленої в теорії виховання нової гуманістичної парадигми та організації на її основі підготовки дітей до школи, а саме: побудови освітнього процесу за моделлю суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

- між визнанням пріоритетного значення сім'ї і недостатністю використання її виховного потенціалу навіть як рівноправного суб'єкта педагогічного процесу.

Подолання вказаних суперечностей потребує дослідження гуманістичних організаційно-педагогічних основ підготовки дітей до школи.

Теоретико-методологічною основою сучасної підготовки дітей до школи є положення вказаних раніше державних документів.

Сьогодні підготовка дітей до школи має ґрунтуватися на пріоритетному розв'язанні виховних завдань і орієнтована на *фізичний, психічний і соціальний розвиток* дитини. Саме Базовий компонент дошкільної освіти визначає зміст і державні стандарти якості розвитку, виховання і навчання дитини перших 6-ти років, зокрема формування життєвої компетентності, в основі якої – поєднання здорового тіла, розвиненої душі і соціальної позиції. Термін «підготовка до школи» у Базовому компоненті не вживається, йому відповідають поняття «життєва і соціальна компетентність».

Життєва компетентність особистості – це широке поняття, яке узагальнює всі види компетентності в різних сферах діяльності, зокрема ігровій, навчальній, трудовій, побутовій, є складним утворенням, що включає загальні знання, уміння, навички, життєвий досвід, котрі відповідають вимогам життя [9].

Соціальна компетентність передбачає загальну здатність дитини до освоєння системи соціальних зв'язків та відносин в оточуючому середовищі внаслідок цілеспрямованого навчання, що сприяє успіху в будь-яких напрямках життєдіяльності, зумовлює формування вміння жити повноцінним життям і адаптуватися в суспільстві [1].

Отже, завдяки кардинальним змінам сучасного суспільства у доквітлі відбулася заміна орієнтирів суто навчальних на розвивально-соціальні. Тому варто детальніше зупинитися на психолого-педагогічних засадах забезпечення особистісної зрілості та соціальної компетентності.

Якісні зміни дошкільної освіти у розумінні сутності підготовки дітей до школи зумовили необхідність забезпечення фізичного, психічного і соціального розвитку дитини протягом дошкільного віку, набуття нею соціальної компетентності на основі повноцінного використання внутрішнього потенціалу особистості та оточуючого середовища. Це дозволяє розглядати підготовку дітей до школи як соціально-педагогічне явище, взяте в динаміці, що являє собою цілісний процес із специфічним змістом та суб'єктами. Механізм руху підготовки дітей до школи можна визначити як педагогічний процес, у контексті якого здійснюється навчання й оволодіння соціальним досвідом, котрий у дошкільному дитинстві проходить переважно за допомогою дорослих, а в наступні періоди – більш самостійно, завдяки власній активності. Це передбачає спеціально організовану, цілеспрямовану взаємодію дітей і дорослих, у ході якої повинна здійснюватися пізнавально-практична діяльність, направлена на формування знань, умінь і навичок, яка б сприяла загальному розвитку дитини, забезпечувала її особистісні зміни.

Оскільки шкільне життя першокласників ґрунтується на дошкільній підготовці як цілісному педагогічному процесі, де навчання здійснюється у контексті пріоритетного розв'язання виховних завдань, то це зумовлює необхідність дослідження педагогічних умов організації ефективної підготовки дітей до школи в сучасних умовах у відповідності до вимог оновленої школи, зокрема за моделями особистісно орієнтованого виховання, що реалізуються на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії і перетворюють дитину на активного суб'єкта власної діяльності та розвитку.

У психолого-педагогічних джерелах немає єдиного підходу до поняття «умови». Під педагогічними умовами часто розуміють обставини, фактори й чинники навчально-виховного процесу [1]. Тому усвідомлення значущості процесу підготовки об'єкта дослідження націлює нас на виявлення умов формування психологічної й соціальної сторін – складових особистості дитини, об'єднаних у сфері «Я сам» Базового компонента, що ставлять дитину в центр педагогічних зусиль й передбачають необхідність опосередкованого впливу

різних видів діяльності за змістовими лініями визначених сфер - «Я і суспільство», «Я і природа», «Я і люди» - з метою забезпечення цілісного розвитку і самореалізації. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне розглянути зміст та умови забезпечення розвитку основних складових особистісного формування дошкільників, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти у сучасному процесі підготовки дітей до школи як фізичний, психологічний і соціальний аспекти [1].

Фізичний аспект включає стан фізичного здоров'я дитини, її фізичний розвиток, що характеризується великою залежністю від умов і ґрунтується на заходах, спрямованих на охорону життя та зміцнення здоров'я дітей в умовах сім'ї й дитячих закладів. У дошкільний період організм у цілому, а також окремі органи і системи розвиваються неодноразово. Зміни в опорно-руховій, серцево-судинній, дихальній системах, грудній клітині та хребті залежать від віку та умов, у яких живе й розвивається дитина. Це зобов'язує створювати їй достатні умови для повноцінного розвитку як у сім'ї, так і в дошкільних закладах.

На основі узагальнених даних спеціальних досліджень морфологічної і функціональної зрілості систем організму дітей шестирічного віку, викладених у методичних рекомендаціях «Визначення функціональної готовності дітей 6-річного віку до вступу в школу і організація занять та режиму продовженого дня в перших класах загальноосвітньої школи» (1985р.), обґрунтовані головні показники фізичного здоров'я, що обумовлюють фізичну зрілість.

Це: 1) рівень досягнутого фізичного і нервово-психічного здоров'я; 2) рівень функціонування основних систем організму; 3) наявність або відсутність хронічних хвороб; 4) сприятливість організму до негативних впливів оточуючого середовища, інфекційних хвороб, тяжкості і тривалості їх перебігу; 5) рівень умов у сім'ї та навчально-виховних закладах для сприятливого фізичного розвитку.

У сучасних умовах актуальною є проблема збереження здоров'я дітей. У дослідженнях М. Кабанова, А. Захарова, Д. Ісаєва вказується на вплив як

оточуючого середовища, так і взаємовідносин у ньому на вразливий дитячий організм, що може призвести до психічних і фізичних відхилень. Тому здоров'я розглядається як стан повного душевного, фізичного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів.

В умовах дошкільних закладів питання фізичного здоров'я дітей вирішуються комплексно і в основному його показники відповідають гігієнічним нормам. Тому організація процесу підготовки дітей, особливо не охоплених дошкільним вихованням, вимагає нового вирішення. Одним із шляхів розв'язання проблеми систематичного навчання дітей, на наш погляд, є організація дієвої співпраці сім'ї, дошкільної установи й школи, що об'єднує суб'єктів єдиним освітньо-виховним середовищем. Таким чином, взаємодію сім'ї, дошкільної установи і школи розглядаємо як основну умову і засіб формування фізичного «Я» дітей дошкільного віку.

Психологічний аспект у фаховій літературі розглядається на основі різних підходів і тлумачення понять «інтелектуальна готовність», «психологічна готовність». В.Давидов пов'язує її з особистісними властивостями дитини, з її розумовими, емоційно-вольовими, моральними, фізичними та іншими якостями; О.Проскура вважає це складним утворенням, яке включає готовність в емоційно-вольовій сфері, розумову готовність, готовність до спілкування; О. Венгер, Я. Коломинський, Є. Рогов визначають особистісну, інтелектуальну і соціопсихологічну готовність до шкільного навчання; Е. Кравцов надає вагомого значення розвитку спілкування з дорослими, однолітками та ставленню до них себе; Л. Божович серед кількох параметрів психічного розвитку дитини особливу роль відводить мотиваційному; Д. Ельконін, Н. Салміна показником психологічної готовності вважають доцільність поведінки як передумови навчальної діяльності, тобто уміння слухати, орієнтуватися, дотримуватися правил, самостійно приймати рішення [11, 3].

Таким чином, на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури щодо визначення психологічної готовності дітей до школи

приходимо до висновку, що психологічна готовність – складне комплексне утворення, структура якого охоплює такі компоненти: інтелектуальний, емоційний, соціальний, вольовий, фізичний, моральний, мотиваційний, поведінковий, які характеризують різні сторони особистості дитини.

Сучасна особистісна орієнтація дошкільної освіти зумовлює гуманізацію процесу підготовки дітей до школи. У зв'язку з цим, результат підготовки не вичерпується лише психологічною готовністю, наявністю певного набору компонентів. Значна увага приділяється внутрішньому, психічному світові дитини, передусім уявленню про себе, про світ власних почуттів, власну пізнавальну діяльність. Шестирічна дитина може бути психологічно не готовою до навчання в школі, але особистісно зрілою щодо нових умов життя. Тому Базовий компонент передбачає самопізнання дитиною власного «Я», перш за все знання і усвідомлення своїх прав, обов'язків, статевої належності, ставлення до оточуючого світу, явищ, людей, самої себе. Це потребує особистісно орієнтованого підходу, організації педагогічного процесу на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії у різних напрямках.

Отже, взаємодія може бути основною умовою і засобом організації особистісно орієнтованого підходу у підготовці дітей до школи з метою забезпечення індивідуального розвитку дитини, формування її психічного «Я».

Соціальний аспект – це нова вимога часу стосовно підготовки дитини до школи, спрямована на соціальний розвиток, що забезпечує життєздатність особистості у суспільстві.

Соціальний розвиток – це перетворення біологічного індивіда на соціальну істоту шляхом залучення його до суспільної й особистісно значущої діяльності. По суті це процес послідовного входження в соціальне середовище [23], його називають соціалізацією. Він передбачає формування у дитини здатності взаємодіяти з оточуючим середовищем і людьми. Поняття «соціалізація» вужче, ніж «соціальний розвиток». Воно означає включення до певної соціальної спільноти, тобто становлення дитини як члена групи, а це не акцентує на індивідуальності. Згідно з концепцією А. Петровського,

соціалізація особистості відбувається у три фази: *адаптація, індивідуалізація та інтеграція*. Тому необхідні пошуки умов і засобів соціального розвитку дітей та їх цілісного особистісного становлення. Г. Андреева вважає, що соціалізація є двобічним процесом. З одного боку, дитина засвоює соціальний досвід шляхом входження в соціум, а з іншого – активно відтворює його завдяки власній активній діяльності під час гри, праці, навчання.

Психологічні основи соціального розвитку залежать від рис особистості, властивостей психіки і складають соціальний потенціал. У три роки дитина піднімається на свій перший щабель соціального розвитку, коли починає активно вступати у відносини з середовищем і оточуючими. У шість років вона починає орієнтувати свою діяльність на суспільні функції людей, норми і зміст їхньої поведінки, широке оцінювання соціальних зв'язків, унаслідок чого усвідомлює себе, потребу самореалізації. Відтак соціальний розвиток набуває значимості для особистісного становлення дітей старшого дошкільного віку, потребує визначення шляхів його досягнення. Одним із них є послідовне і наступне включення дитини в соціальні взаємозв'язки, зокрема сім'ї, дошкільної установи і школи. На межі дошкільного і шкільного віку до соціальної зрілості відносять потребу дитини у спілкуванні з дорослими й однолітками, уміння підпорядковувати свою поведінку у відповідності до вимог інших.

У ході аналізу практичної реалізації фізичного, психологічного, соціального аспектів з'ясовано, що для формування цілісної особистості, її фізичного, психічного, соціального «Я» у процесі підготовки до школи необхідні певні умови. У зв'язку з цим слід зазначити, що *педагогічний аспект* підготовки дітей до школи є інтегруючим фактором забезпечення її мети, змісту, принципів, методів, форм організації та результатів.

Педагогічний аспект передбачає організацію особистісно орієнтованого процесу навчання і виховання на гуманістичних засадах за моделлю суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Розглянуті аспекти (фізичний, психологічний, соціальний) формування цілісної особистості передбачають створення також соціально-

педагогічного середовища із залученням сім'ї, дошкільної установи і школи для забезпечення фізичної розвиненості кожної дитини; педагогічного діагностування з метою сприяння послідовному психічному розвитку; наступності у діяльності сім'ї, дошкільної установи і школи для формування соціальної компетентності.

Отже, організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії сім'ї, дошкільної установи і школи, забезпечення наступності у змісті взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, запровадження педагогічного діагностування як основи особистісно орієнтованого підходу під час підготовки дітей до школи дасть можливість значно підвищити рівень підготовленості майбутніх першокласників, а саме – забезпечити їхню життєву і соціальну компетентність.

Підготовка дітей до школи - задача комплексна, що охоплює всі сфери життя дитини. Психологічна готовність до школи - тільки один з аспектів цієї задачі. Але всередині цього аспекту виділяються різні підходи:

1. Дослідження, спрямовані на формування в дітей дошкільного віку визначених змін і навичок, необхідних для навчання в школі.
2. Дослідження новотворів і змін у психіці дитини.
3. Дослідження генезису окремих компонентів навчальної діяльності й виявлення шляхів їхнього формування.
4. Вивчення змін дитини свідомо підкоряти свої дії заданому при послідовному виконанні словесних вказівок дорослого. Це уміння зв'язується зі здатністю оволодіння загальним способом виконання словесних вказівок дорослого.

Готовність до школи в сучасних умовах розглядається, насамперед, як готовність до шкільного навчання чи навчальної діяльності. Цей підхід обґрунтований поглядом на проблему з боку періодизації психічного розвитку дитини і зміни основних видів діяльності.

На думку Є. Кравцова, проблема психологічної готовності до шкільного навчання одержує свою конкретизацію як проблема зміни провідних типів діяльності, тобто це перехід від сюжетно-рольових ігор до

навчальної діяльності [11]. Такий підхід є актуальним, але готовність до навчальної діяльності не охоплює цілком феномена готовності до школи.

Л. Божович ще в 60-ті роки вказувала, що готовність до навчання в школі складається з визначеного рівня розвитку уявної діяльності, пізнавальних інтересів, готовності до довільної регуляції своєї пізнавальної діяльності до соціальної позиції школяра.

Аналогічні погляди розвивала А. Запорожець [10], відзначаючи, що готовність до навчання в школі являє собою цілісну систему взаємозалежних якостей дитячої особистості, включаючи особливості її мотивації, рівня розвитку пізнавальної, аналітико-синтетичної діяльності, ступінь сформованості механізмів вольової регуляції.

На сьогоднішній день практично загально визнано, що готовність до шкільного навчання – багатоконпонентне утворення, яке вимагає комплексних психологічних досліджень.

Традиційно виділяються три аспекти шкільної зрілості: інтелектуальний, емоційний і соціальний. Під інтелектуальною зрілістю розуміється диференційоване сприйняття (перцептивна зрілість), що включає виділення фігури з тла; концентрацію уваги; аналітичне мислення, що виражається в здатності збагнення основних зв'язків між явищами; можливість логічного запам'ятовування; уміння відтворювати зразок, а також розвиток тонких рухів руки і сенсомоторну координацію. Можна сказати: що інтелектуальна зрілість, що розуміється таким чином, в істотній мері відбиває функціональне дозрівання структур головного мозку.

Емоційна зрілість в основному розуміється як зменшення імпульсивних реакцій і можливість тривалий час виконувати не дуже привабливе завдання.

До соціальної зрілості відноситься потреба дитини в спілкуванні з однолітками й уміння підкоряти своє поведіння законам дитячих груп, а також здатність виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання.

Якщо закордонні дослідження шкільної зрілості в основному спрямовані на створення тестів і в меншому ступені орієнтовані на теорію питання, то в роботах вітчизняних психологів міститься глибоке теоретичне пророблення проблеми психологічної готовності до школи, що йде своїми коренями з праць Л. Виготського, Д. Ельконіна та ін. [4].

Так, Л. Божович виділяє кілька параметрів психологічного розвитку дитини, що найбільше істотно впливають на успішність навчання в школі. Серед них – визначений рівень мотиваційного розвитку дитини, що включає пізнавальні й соціальні мотиви навчання, достатній розвиток довільного поведіння й інтелектуальність сфери.

Найбільш важливим у психологічній готовності дитини до школи нею визнавався мотиваційний план. Були виділені дві групи мотивів навчання:

1. Широкі соціальні мотиви навчання, чи мотиви, розв'язані «з потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, у їхній оцінці й схваленні, з бажаннями учня зайняти визначене місце в системі доступних йому суспільних відносин».

2. Мотиви, розв'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, чи «пізнавальні інтереси дітей, потреба в інтелектуальній активності й оволодінні новими вміннями, навичками і знаннями».

Дитина, яка готова до школи, хоче учитися тому, що їй хочеться знати визначену позицію в суспільстві людей, що відкриває доступ у світ дорослих, і тому, що у неї є пізнавальна потреба, яку можуть задовольнити вдома. Сплав цих двох потреб сприяє виникненню нового ставлення дитини до навколишнього середовища, названого вченою «внутрішньою позицією школяра». Цьому новотвору дослідниця надавала великого значення, вважаючи, що «внутрішня позиція школяра» і широкі соціальні мотиви навчання – явища сугубо історичні.

Новотвір «внутрішня позиція школяра», що виникає на рубежі дошкільного і молодшого шкільного віку являє собою сплав двох потреб – пізнавальної і потреби в спілкуванні з дорослими на новому рівні, дозволяє

дитині включитися в навчальний процес як суб'єкт діяльності, що виражається в соціальному формуванні й виконанні намірів і цілей, іншими словами, довольному поведженню учня.

Майже всі вчені, що досліджують психологічну готовність дітей до школи, приділяють довольності особливе місце в цій проблемі. Є точка зору, що слабкий розвиток довольності – головний камінь спотикання психологічної готовності до школи. Але в якому ступені повинна бути розвинута довольність до початку навчання в школі – питання, дуже слабо пророблене в літературі. Труднощі полягають у тім, що, з одного боку, довольне поведження вважається новотвір молодшого шкільного віку, що розвивається усередині навчальної (ведучої) діяльності цього віку, а з іншого боку – слабкий розвиток довольності заважає початку навчання в школі.

Дослідник Д. Ельконін вважав, що довольне поведження народжується в рольовій грі в колективі дітей. Це дозволяє дитині піднятися на більш високий ступінь розвитку, ніж нова це може зробити в грі поодинці, тому що колектив у цьому випадку коректує порушення в наслідуванні передбачуваного образу, тоді як самостійно здійснити такий контроль дитині буває ще дуже важко [4].

У роботах Є. Кравцова при характеристиці психологічної готовності дітей до школи основний акцент робиться на роль спілкування в розвитку дитини. Виділяється три сфери – відношення до дорослого, до однолітка і до самого себе, рівень розвитку яких визначає ступінь готовності до школи і певними чином співвідноситься з основними структурними компонентами навчальної діяльності.

Необхідно підкреслити, що у вітчизняній психології при вивченні інтелектуального компонента психологічної готовності до школи акцент робиться не на суму засвоєних знань, хоча це теж важливий фактор, а на рівень розвитку інтелектуальних процесів. «...Дитина повинна уміти виділяти істотне в явищах навколишньої дійсності, уміти порівнювати їх,

бачити подібне і відмінне; вона повинна навчитися міркувати, знаходити причини явищ, робити висновки». Для успішного навчання дитина повинна уміти виділяти предмет свого пізнання.

Крім зазначених складових психологічної готовності до школи, ми виділяємо додатково ще одну – розвиток мови. Вона тісно зв'язана з інтелектом і відбиває як загальний розвиток дитини, так і рівень її логічного мислення. Необхідно, щоб дитина вміла знаходити в словах окремі звуки тобто в неї має бути розвинутий фонематичний слух.

Отже, *психологічна готовність до школи* – це такий рівень психічного розвитку дитини, який створює умови для успішного опанування навчальної діяльності.

Компоненти психологічної готовності:

- мотиваційний;
- інтелектуальний;
- вольовий;
- соціальний;
- особистісний;
- фізичний;
- моральний.

Мотиваційний компонент відображає бажання чи небажання дитини навчатися. Він дуже важливий, бо від нього залежить входження дитини в нову для неї діяльність, яка відрізняється від ігрової своєю обов'язковістю, розумовим напруженням, необхідністю подолання труднощів тощо.

Дослідження психологічного змісту і структури внутрішньої позиції школяра свідчать, що внутрішня позиція школяра, яка з'являється на кінець дошкільного віку, є системою потреб, пов'язаних з учінням як із новою, серйозною, справжньою, суспільно значущою діяльністю, що втілює в собі новий, серйозний, суспільно значущий, а отже, дорослий спосіб життя.

У шестирічної дитини така мотивація ще не сформована і потребує ретельної роботи з боку батьків. Дуже важливо, щоб діти отримували позитивну інформацію про школу саме від вас, шановні батьки, а не різні страшилки або погрози (от підеш до школи, тоді...).

Інтелектуальна готовність до шкільного навчання пов'язана з розвитком розумових процесів – уміння узагальнювати, порівнювати об'єкти, класифікувати їх, виділяти суттєві ознаки, робити висновки. У дитини повинен бути певний обсяг уявлень, зокрема образних і просторових, відповідний мовленнєвий розвиток, пізнавальна активність. Усе це потребує, шановні батьки, вашого усвідомлення і розуміння, на що в інтелектуальному розвитку дитини слід звернути увагу, щоб не залишити непоміченим.

1. Інтелектуальна готовність виявляється у загальному рівні розумового розвитку дитини, а також рівні оволодіння вміннями й навичками, які допоможуть їй вивчати ті чи інші предмети. Важливим показником розумового розвитку дитини є системність уявлень, знань про довкілля, життя природи, деякі соціальні явища.

2. Інтелектуальна готовність виявляється у рівні розвитку пізнавальної діяльності дитини (уваги, сприймання, пам'яті, мислення, мовлення).

3. Інтелектуальна готовність виявляється через володіння деякими елементарними навчальними навичками – здійснення звукового аналізу слова, читання, лічба й обчислення, підготовленість руки до письма.

Вольова готовність дитини до шкільного навчання є доволі важливою складовою її успішної адаптації та хорошого почування в класі. Уже в дошкільному віці дитина опиняється перед потребою подолання певних труднощів і підкорення своїх дій поставленій меті. Це приводить до того, що вона починає свідомо контролювати себе. Керувати своїми внутрішніми і зовнішніми діями, пізнавальними процесами і поведінкою загалом. Психологи вольову поведінку вважають

соціальною, а джерело розвитку дитячої волі вбачають у взаємодії дитини з навколишнім світом.

Сучасні стандарти життя не завжди спонукають батьків до того, щоб дитина відвідувала дошкільний заклад, тому підготовка дитини до школи здійснюється в родині. Це не завжди має хороші наслідки для її шкільної адаптації. Тому важливо, щоб перед школою дитина хоча б два роки відвідувала садок, де є те соціальне середовище однолітків і дітей старшого віку, що допоможе дитині навчитися на практиці встановлювати стосунки, обмежувати свої бажання, співвідносити свої інтереси з інтересами та бажаннями інших дітей, а отже, розумітися на тому, що не завжди своє безперечне «хочу» є важливим для інших; це приборкуватиме власний егоїзм.

Важливим у формуванні соціальної готовності дитини виступає приклад спілкування батьків з їхніми батьками (бабусею, дідусем) і родичами, зі своїми друзями, іншими дорослими й дітьми. Дошкільний вік – це період наслідування поведінки дорослих. Отже, вчинки дітей – це більше ніж 80 % вчинків дорослих.

Особистісний компонент готовності передбачає кілька показників:

Самооцінка дитини шестирічного віку. До початку навчання в школі у дитини має бути сформована адекватна самооцінка. Самооцінка визначає характер ставлення до різних видів діяльності, впливає на взаємини з однолітками, вчителем, стимулює або затримує просування школяра в навчальній діяльності.

Самооцінка значною мірою визначає рівень активності особистості. Діти з високою самооцінкою почуваються в класі більш впевнено, сміливо, активно виявляють свої інтереси, ставлять перед собою вищу мету, ніж ті, хто за рівних умов занижує самооцінку.

Рівень домагань. На підставі самооцінки складається і рівень домагань, який, на погляд дитини, їй під силу. Популярність дитини у групі, її загальна самооцінка залежить насамперед від успіху, який вона

намагається здобути в сумісній дитячій діяльності. Таким чином, якщо забезпечити успіх діяльності малоактивним шести річкам, які не користуються значною популярністю серед дітей, то це може привести до зміни їхньої позиції і стати ефективним засобом нормалізації відносин з однолітками, підвищити самооцінку дітей, їхню впевненість у собі.

Фізична готовність. Показником фізичної готовності можуть виступати антропометричні показники розвитку організму дитини (зріст, вага, кількість постійних зубів). Ось який це має вигляд: [19].

Вік	Хлопчики			Дівчатка		
	Кількість постійних зубів	Довжина тіла (см)	Маса тіла (кг)	Кількість постійних зубів	Довжина тіла (см)	Маса тіла (кг)
6 років	1-6	111- 121	19,7-24,1	1-6	111- 120	19,0-23,6
7 років	5- 10	117,3- 127,3	20,4-28,8	6-11	115,9- 126,9	20,3 - 28,0

1.2 Основні причини невідповідності дітей до школи

Психологічна готовність до шкільного навчання – це багатоконструктивне явище. При вступі дітей до школи часто виявляється недостатня сформованість якого-небудь одного компонента психологічної готовності. Це веде до утруднення адаптації дитини в школі. Умовно психологічну готовність можна розділити на навчальну готовність і соціально-психологічну готовність.

Учні із соціально-психологічною неготовністю до навчання, виявляючи дитячу безпосередність, на уроці відповідають одночасно, не піднімаючи руки і перебиваючи один одного, діляться з учителем своїми думками і почуттями. Вони, звичайно, включаються в роботу тільки при безпосереднім звертанні до них учителя, а в інший час відволікаються, не стежать за тим, що відбувається у класі, порушують дисципліну. Маючи завищену самооцінку, вони ображаються на зауваження, коли вчитель чи

батьки виражають невдоволення їх поведінкою, вони скаржаться на те, що уроки нецікаві, школа погана і вчителька зла.

Існують різні варіанти розвитку дітей 5-6 років з особистісними особливостями, що впливають на успішність у шкільному навчанні.

1. Тривожність. Висока тривожність здобуває стійкість при постійному невдоволенні навчальною роботою дитини з боку вчителя і батьків. Тривожність виникає через страх щось зробити погано, неправильно. Такий же результат досягається в ситуації, коли дитина учиться добре, але батьки очікують від нього більшого і висувають завищені вимоги, часом нереальні.

Через наростання тривожності і зв'язаної з нею низької самооцінки, знижуються навчальні досягнення, закріплюється неуспіх. Непевність приводить до ряду інших особливостей – бажанню безумно слідувати вказівкам дорослого, діяти тільки по зразках і шаблонам, остраху виявити ініціативу, формальному засвоєнню знань і способів дій.

Дорослі, незадоволені низькою продуктивністю навчальної роботи дитини, усе більше і більше зосереджуються в спілкуванні з нею на цих питаннях, що підсилює емоційний дискомфорт.

Виходить замкнуте коло: несприятливі особистісні особливості дитини відбиваються на якості його навчальної діяльності, низька результативність діяльності викликає відповідну реакцію навколишніх, а ця негативна реакція, у свою чергу підсилює сформовані в дитини особливості. Розірвати це порочне коло можна, змінивши установки оцінки і батька, і вчителя. Близькі дорослі, концентруючи увагу на найменших досягненнях дитини, не гудячи його за окремі недоліки, знижують рівень його тривожності і цим сприяють успішному виконанню навчальних задач.

2. Негативістська демонстративність. Демонстративність – особливість особистості, зв'язана з підвищеною потребою в успіху й увазі до себе з боку навколишніх. Дитина, що володіє цією властивістю, поводить себе манірно. Його перебільшені емоційні реакції служать засобом

досягнення головної мети – звернути на себе увага, одержати схвалення. Якщо для дитини з високою тривожністю основна проблема – постійне несхвалення дорослих, то для демонстративної дитини – недолік похвали. Негативізм поширюється не тільки на норми шкільної дисципліни, але і на навчальні вимоги вчителя. Не приймаючи навчальні задачі, періодично «випадаючи» з навчального процесу, дитина не може опанувати необхідними знаннями і способами дій, успішно учитися.

Джерелом демонстративності, що яскраво виявляється вже в дошкільному віці, звичайно є недолік уваги дорослих до дітей, що почувають себе в родині «закинутими», «недолюбленими». Буває, що дитині виявляється достатня увага, а вона його не задовольняє в силу гіпертрофованої потреби в емоційних контактах.

Діти з негативістською демонстративністю, порушуючи правила поведінки, домагаються необхідної їм уваги. Це може бути навіть недобррозичлива увага, однозначно воно служить підкріпленням демонстративності. Дитина, діючи за принципом: «нехай краще лають, чим не помічають», - ніяк не реагує на увагу і продовжує робити те, за що її карають.

Таким дітям бажано знайти можливість самореалізації. Краще місце для прояву демонстративності – сцена. Крім участі в ранках, концертах, спектаклях, дітям підходять інші види художньої діяльності, в тому числі й образотворча.

Але саме головне – зняти чи хоча б послабити підкріплення неприйнятних форм поведінки. Задача дорослих – обходитися без нотацій і повчань, як можна менш емоційно робити зауваження і карати.

3. *«Відхід від реальності»* – це ще один варіант несприятливого розвитку. Він виявляється, коли в дітей демонстративність сполучається з тривожністю. Ці діти теж мають сильну потребу в увазі до себе, але реалізувати її в різкій театралізованій формі не можуть через свою

тривожність. Вони малопомітні, побоюються викликати несхвалення, прагнуть до виконання вимог дорослих.

Незадоволена потреба в увазі приводить до наростання тривожності і ще більшої пасивності, непомітності, що звичайно сполучаються з інфантильністю, відсутністю самоконтролю.

Не досягаючи істотних успіхів у навчанні, такі діти так само, як і чисто демонстративні, «випадають» із процесу навчання на уроці. Але виглядає це інакше; не порушував дисципліни, не заважав працювати вчителю й однокласникам, вони «літають у хмарах».

Діти люблять фантазувати. У мріях, різноманітних фантазіях дитина одержує можливість стати головним діючим обличчям, домогтися відсутнього йому визнання. У деяких випадках фантазія виявляється в художній і літературній творчості. Але завжди у фантазуванні, в відстороненості від навчальної роботи відбивається прагнення до успіху й уваги. У цьому ж полягає і відхід від не задовольняючої дитини реальності. При заохоченні дорослими активності дітей, прояв небайдужості результатів їхньої навчальної діяльності і пошуках шляхів творчої самореалізації, досягається відносно легка корекція їхнього розвитку.

Ще однією актуальною проблемою соціально-психологічної готовності дитини є проблема формування в дітей якостей, завдяки яким вони могли б спілкуватися з іншими дітьми, учителем. Дитина приходить у школу, клас, у яких діти зайняті загальною справою і йому необхідно володіти досить гнучкими способами устанавлення взаємин з іншими дітьми, необхідне уміння ввійти в дитяче суспільство, діяти разом з іншими, уміння відступати і захищатися.

Таким чином, соціально-психологічна готовність до навчання припускає розвиток у дітей потреби в спілкуванні з іншими, умінням підкорятися інтересам і звичаям дитячої групи справлятися з роллю школяра в ситуації шкільного навчання.

Психологічна готовність до школи – цілісне утворення. Відставання в розвитку одного компонента рано чи пізно спричиняє відставання чи перекручування в розвитку інших. Комплексні відхилення спостерігаються в тих випадках, коли вихідна психологічна готовність до шкільного навчання може бути досить високою, але в силу деяких особистісних якостей діти зазначають певні труднощі в навчанні. Переважна інтелектуальна неготовність до навчання приводить до неуспішності, неможливості зрозуміти і виконати вимоги вчителя і, отже, низьким оцінкам. При інтелектуальній неготовності можливі різні варіанти розвитку дітей. Своєрідним варіантом є вербалізм.

Вербалізм зв'язаний з високим рівнем мовного розвитку, гарним розвитком пам'яті на тлі недостатнього розвитку сприйняття і мислення. У таких дітей мова розвивається рано й інтенсивно. Вони володіють складними граматичними конструкціями, багатим словниковим запасом. У той же час, надаючи перевагу чисто вербальному спілкуванню з дорослими, діти не досить включаються в практичну діяльність, ділове співробітництво з батьками і гри з іншими дітьми. Вербалізм приводить до однобічності в розвитку мислення, невмінню працювати за зразком, співвідносити свої дії з заданими способами і деякими іншими особливостями, що не дозволяє успішно учитися в школі. Корекційна робота з цими дітьми полягає в навчанні видам діяльності, характерним дошкільного віку – гри, конструюванню, малюванню, тобто тим, що відповідають розвитку мислення.

У навчальну готовність входить і визначений рівень розвитку мотиваційної сфери. Готовою до шкільного навчання є дитина, яку школа залучає не зовнішньою стороною (атрибути шкільного життя – портфель, підручники, зошити), а можливістю одержувати нові знання, що припускає розвиток підготовчих процесів. Майбутньому школяреві необхідно доволіно керувати своїм поведінням, пізнавальною діяльністю, що стає можливим при сформованій ієрархічній системі мотивів. Таким чином, дитина повинна

володіти розвитою навчальною мотивацією. Саме мотиваційна незрілість часто спричиняє проблеми в знаннях, низьку продуктивність навчальної діяльності.

Вступ дитини до школи пов'язаний з виникненням найважливішого особистісного новотвору – внутрішньої позиції. Це той мотиваційний центр, що забезпечує спрямованість дитини на навчання, його емоційно-позитивне відношення до школи, прагнення відповідати зразку гарного учня [17].

У тих випадках, коли внутрішня позиція школяра не задоволена, він може переживати стійке емоційне неблагополуччя: чекання успіху в школі, поганого ставлення до себе, страх школи, небажання відвідувати її.

У такий спосіб у дитини виникає почуття занепокоєння, це є початком для появи страху і тривоги.

Страхи бувають вікові і невротичні. Вікові страхи відзначаються у емоційних, чуттєвих дітей як відображення особливостей їх психічного й особистісного розвитку. Виникають вони під дією наступних факторів: наявність страхів у батьків (тривожність у відносинах з дитиною, надлишкове запобігання його від небезпек і ізоляція від спілкування з однолітками, велика кількість заборон і погроз з боку дорослих).

Невротичні страхи характеризуються більшою емоційною інтенсивністю і спрямованістю, тривалістю, сталістю. Соціальна позиція школяра, що накладає на нього почуття відповідальності, боргу, обов'язку, може спровокувати появу страху «бути не тим». Дитина боїться не встигнути, спізнитися, зробити не те, бути засудженим, покараним.

Першокласники, що по різних причинах не можуть справитися з навчальним навантаженням, згодом попадають у ряд невстигаючих, що, у свою чергу, приводить як до неврозів, так і до школобоязні. Діти, що не придбали до школи необхідного досвіду спілкування з дорослими й однолітками, не впевнені в собі, бояться не виправдати чекання дорослих, випробують труднощі адаптації в шкільному колективі і страх перед учителькою.

Виявити страхи молодших школярів можна за допомогою методів незакінчених пропозицій і малювання страхів.

Шкільна тривожність – це порівняно м'яка форма прояву емоційного неблагополуччя дитини. Вона виражається в хвилюванні, підвищеному занепокоєнні в навчальних ситуаціях, у класі, чеканні поганого ставлення до себе, негативної оцінки з боку педагогів, однолітків. Дитина відчуває власну неповноцінність. Однак це, як правило, не викликає сильного занепокоєння з боку дорослих. Однак тривожність – це один із провісників неврозу і робота з його подолання – це робота з психопрофілактикою неврозу.

Робота психолога по зняттю шкільної тривожності і страхів може проводитися безпосередньо в ході навчальних занять, коли використовуються окремі методи і прийоми, а також у спеціальній групі. Вона буде мати ефект тільки при створенні умов, що щадять, у родині і садку.

Усе вище сказане говорить, що несформованість одного компонента шкільної готовності приводить до психологічних труднощів і проблем в адаптації до школи.

Це робить необхідним психологічну допомогу на етапі підготовки дитини до школи, що усуває можливі відхилення.

Розділ II. Особливості дітей із особливими освітніми потребами та педагогічні умови підготовки їх до школи

Слід зазначити, що поняття «діти з особливими освітніми потребами», широко охоплює всіх дітей, чії освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, обдарованих дітей та дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків тощо). *Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку* мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами. Залежно від типу порушення виділяють такі категорії дітей:

- з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- з порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;
- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- зі складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.);
- емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Діти із вадами психофізичного розвитку мають або вроджені, або набуті порушення:

- *вроджені порушення*, спричинені шкідливим впливом на плід генетичних факторів, інтоксикацій, інфекцій, травм, порушенням живлення, гормональним розладами, резусною несумісністю груп крові матері та дитини, впливом медичних препаратів, алкоголю наркотичних та отруйних речовин .

- *набуті порушення* зумовлені, переважно, різноманітними шкідливими впливами на організм дитини під час народження та у наступні періоди розвитку (механічні ушкодження плоду, тяжкі пологи, пологова асфіксія, крововиливи у мозок, інфекційні захворювання тощо).

Навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використанням специфічних заходів та організаційних форм навчальної роботи, залежно від характеру розладу.

Слід зазначити, що серед причин навчальних труднощів переважають певні порушення психофізичного розвитку. Труднощі у навчанні пов'язані з функціональними обмеженнями слуху, мовлення, академічних здібностей, научуваності, уваги, координації, сприйняття та переробки інформації, гнучкості мислення та ін. Дошкільники, які мають такі проблеми відчувають труднощі запам'ятовування та відтворення інформації з пам'яті, концентрації уваги, застосування набутих знань, умінь та навичок тощо. Розглянемо окремі випадки, використовуючи класифікацію та термінологію, усталені в Україні.

2.1 Діти з порушеннями мовлення

До мовленнєвих порушень належать:

- дислалія (порушення звуковимови);
- порушення голосу (дисфонія та афонія);
- ринологія (порушення звуковимови і тембру голосу, пов'язане з вродженим дефектом будови артикуляційного апарату);
- дизартрія (порушення звуковимови та мелодико-інтонаційної сторони мовлення, зумовлені недостатністю іннервації м'язів артикуляційного апарату);
- заїкання;
- алалія (відсутність або недорозвиток мовлення у дітей, зумовлене органічним ураженням головного мозку);
- афазія (повна або часткова втрата мовлення, спричинена органічним локальним ураженням головного мозку);
- загальний недорозвиток мовлення;
- порушення письма (дистграфія) та читання (дислексія).

Як зазначають вчені А. Колупаєва, Л. Савчук, більшість цих порушень усувається в дошкільному віці. Водночас, трапляються випадки, коли і в середніх та старших класах ці розлади не подолані. Діти з мовленнєвими порушеннями мають функціональні або органічні відхилення у стані центральної нервової системи. Вони часто скаржаться на головні болі, нудоту, запаморочення. У багатьох спостерігаються порушення рівноваги, координації рухів, недиференційованість рухів пальців рук та артикуляційних рухів. Під час навчання вони швидко виснажуються, втомлюються. Їм притаманні дратівливість, збудливість, емоційна нестійкість. У них спостерігається нестійкість уваги і пам'яті, низький рівень контролю за власною діяльністю, порушення пізнавальної діяльності, низька розумова працездатність; часто виникають невротичні реакції на зауваження, низьку оцінку чи несхвальні висловлювання вихователя чи дітей.

Особливу групу серед дітей з порушеннями мовлення складають діти з розладами процесів читання і письма.

Труднощі сприйняття тексту (дислексія) характеризується як нездатність сприймати друкований чи рукописний текст і трансформувати його у слова.

При дислексії під час читання спостерігаються такі типи помилок: заміни і змішування звуків, частіше близьких за акустико-артикуляційними ознаками; побуквене читання; спотворення звуко-складової структури слова, що проявляються у пропусках приголосних (при збігу) і голосних, додаваннях, перестановках, пропусках звуків і складів; вади розуміння прочитаного, які проявляються на рівні окремого слова, речення, тексту в цілому (без розладів технічної сторони читання); аграматизми, що проявляються на аналітико-синтетичному і синтетичному етапах опанування навички читання (проблеми у використанні відмінкових закінчень, закінчень дієслів, узгодження іменника й прийменника тощо).

Допомога таким дітям має бути комплексною і здійснюватися групою спеціалістів: невропатологом, логопедом, психологом, педагогом. Ефективність роботи значною мірою визначається своєчасністю вжитих заходів та вибором оптимального методу й темпу навчання.

Порушення опанування письма – дисграфія – спотворення чи заміна букв, викривлення звуко-складової структури слова, порушення злитого написання слів і речень, аграматизми. В основу класифікації дисграфії покладено несформованість певних операцій процесу письма:

- артикуляційно-акустична дисграфія проявляється в замінах, пропусках букв, які відповідають пропускам і замінам звуків в усному мовленні;

- дисграфія на основі порушення фонематичного розпізнавання проявляється в замінах букв відповідних фонематично близьким звукам, хоча в усному мовленні звуки вимовляються правильно; (робота щодо усунення цих двох видів розладів спрямовується на розвиток фонематичного сприймання: уточнення кожного звука, який заміщується, вироблення артикуляційного та слухового образів звуків);

- дисграфія на основі порушення мовного аналізу і синтезу, що проявляється у спотворенні звуко-буквеної структури слова, поділі речень на слова;

- граматична дисграфія пов'язана з недорозвитком граматичної будови мовлення (морфологічних та синтаксичних узагальнень); (робота щодо усунення цих двох видів розладів спрямована на уточнення структури речення, розвиток функцій словозміни, словотворення, вміння аналізувати склад слова за морфологічними ознаками);

- оптична дисграфія пов'язана з недорозвитком зорового аналізу і синтезу та просторових уявлень, що проявляється в замінах і спотворенні букв на письмі, до оптичної дисграфії належить і дзеркальне письмо.

Заїкання - одне з найскладніших і тривалих мовленнєвих порушень. Медики характеризують його як невроз (дискоординацію скорочень м'язів мовленнєвого апарату). Педагогічне трактування: це розлад темпу, ритму, плавності мовлення судомного характеру. Психологічне визначення: це розлад мовлення з переважним порушенням його комунікативної функції. Мовна судома перериває мовленнєвий потік зупинками різного характеру. Судоми виникають тільки при продукуванні мовлення. Заїкання буває невротичне та

неврозоподібне. При заїканні з дитиною працюють логопед, невропатолог, психотерапевт, психолог, педагог. Лише команда, до складу якої входять ці фахівці, може кваліфіковано розробити комплексні заходи щодо подолання заїкання.

Логопед може призначити охоронну терапію – режим мовчання, а лікар – проведення усього комплексу лікування, яке рекомендоване при невротичних станах у дітей. Незалежно від форми заїкання, усім дітям паралельно з логопедичними, необхідні заняття з логоритміки, медикаментозне та фізіотерапевтичне лікування.

Методичні поради вихователю.

- Коли ви помітили, що у вашій групі є дитина, яка має схожі труднощі, проконсультуйтеся з вихователями, котрі навчали дитину в попередні роки.
- Зверніться до психолога та логопеда, поговоріть з батьками. Виконуйте усі настанови та рекомендації фахівців.
- Від складу команди, яку ви організуєте, залежатиме правильність визначення діагнозу, стратегії корекційної допомоги та вибір необхідних засобів для успішного навчання і виховання дитини у вашій групі.
- Запитуйте у вихованця про труднощі, які він/вона відчуває під час сприйняття, обробки, застосування інформації (нового матеріалу). З'ясуйте, яку інформацію дитина не сприймає.
- Виконуйте всі рекомендації логопеда, інших фахівців, батьків щодо спеціальних вправ та адаптації матеріалу для конкретної дитини.

Дізнайтеся про можливості використання спеціальних комп'ютерних програм (наприклад, перетворення друкованого тексту в аудіо відтворення), інших технічних засобів, залежно від індивідуальних особливостей розвитку дитини.

2.2 Діти із затримкою психічного розвитку

Затримка психічного розвитку може зумовлюватися багатьма чинниками. Зокрема, це: спадкова схильність, порушення функціонування мозку в період внутрішньоутробного розвитку, пологові ускладнення, хронічні й тривалі захворювання в ранньому дитинстві, невідповідні умови виховання тощо.

Залежно від цих факторів виділяють різні форми затримки.

- *Конституціонального та соматогенного походження* – дитина мініатюрна і зовні тендітна, структура її емоційно-вольової сфери відповідає більш ранньому вікові, часті хвороби знижують вимогливість батьків, загальна слабкість організму знижує продуктивність її пам'яті, уваги, працездатності, гальмує розвиток пізнавальної діяльності.

- *Психогенного походження* – зумовлена невідповідними умовами виховання (надмірна опіка чи недостатнє піклування про дитину). Розвиток затримується внаслідок обмеження комплексу подразнень, інформації, що надходить з оточуючого середовища.

- *Церебрально-органічного походження* – найстійкіша і найскладніша, зумовлена ураженням головного мозку дитини внаслідок патологічних впливів (переважно у другій половині вагітності). Характеризується зниженою научаністю з огляду на низький рівень розумового розвитку і проявляється у труднощах засвоєння навчального матеріалу, відсутності пізнавального інтересу та мотивації навчання.

Значна частина дітей із затримкою психічного розвитку, отримавши своєчасну корекційну допомогу, засвоює програмовий матеріал і «вирівнюється» по закінченні початкової школи. Водночас, чимало дітей і в наступні роки шкільного навчання потребують особливих умов організації педагогічного процесу через значні труднощі у засвоєнні навчального матеріалу.

Дитина, яка має подібні труднощі, потребує ретельного психолого-педагогічного вивчення для визначення оптимальних та ефективних методів навчання. Робота з батьками таких дітей має виключно важливе значення,

оскільки їхнє розуміння природи труднощів і відповідна допомога в колі родини сприятимуть подоланню труднощів у навчанні.

Методичні поради вихователю

- Зосередьте увагу на сильних сторонах вихованця і спирайтеся на них у процесі навчання. Водночас, будьте готові, що доведеться поступово заповнювати прогалини у знаннях, вміннях і навичках дитини.
- Подавайте зміст матеріалу невеликими частинами, використовуючи мультисенсорний підхід (слуховий, візуальний, маніпуляційний). Якомога більше повторюйте та закріплюйте вивчене.
- Заохочуйте дитину, підтримуйте позитивну мотивацію навчання.
- Дещо сповільніть темп навчання, зважаючи на знижені психічну витривалість і розумову працездатність вихованця. Будьте терплячими, якщо необхідно пояснити чи показати щось багаторазово. Віднайдіть оптимальний варіант взаємодії з ним (поясніть новий матеріал до заняття, на занятті дайте алгоритм дій тощо).
- Розчленовуйте завдання на окремі невеликі частини. Якщо необхідно – складайте алгоритм поетапного виконання завдання. Усні інструкції давайте по одній, доки дитина не навчиться утримувати у пам'яті одразу кілька.
- Практикуйте прикладне застосування набутих знань.
- Спільно з дитиною аналізуйте виконання завдання.
- Урізноманітнюйте навчальну діяльність, однак, забезпечуйте плавний перехід від одних видів діяльності до інших.
- Завдання мають відповідати можливостям дітей та виключати відчуття стійких невдач.
- Надавайте достатньо часу для виконання завдання та практичного застосування нових умінь і навичок, водночас, надто тривале виконання однієї справи може стомити.
- Не перекладайте подолання проблем у навчанні виключно на батьків.
- Допомагайте їм усвідомлювати найменші успіхи дитини та закріплювати їх. Діти з труднощами потребують не авторитарних підходів у сімейних стосунках, а

виваженого, доброзичливого ставлення.

- Подолання труднощів у навчанні - це результат спільної тривалої та копіткої роботи педагогів, психологів, батьків і навіть терапевтів.

2.3 Діти із порушенням зору

На сьогодні в Україні порушення зору посідають перше місце серед інших розладів. До цієї групи належать сліпі (повністю відсутні зорові відчуття або ті, котрі мають лише незначну частку світловідчуттів, близько 10%) та слабозорі (люди зі зниженим зором).

Основною причиною зниження гостроти зору є вроджені захворювання або аномалії очей (70% випадків). Фактори, що спричинюють аномалії очей надзвичайно різноманітні. Серед ендогенних (внутрішніх) – спадковість, гормональні порушення у матері та плоду, резус-несумісність, вік батьків, порушення обміну речовин тощо. До ендогенних (зовнішніх) факторів можна віднести різноманітні інтоксикації, інфекційні та вірусні захворювання та ін.

Серед поширених розладів органів зору – мікрофтальм, анофтальм, катаракта, глаукома, атрофія зорового нерва, дегенерація сітківки, астигматизм, короткозорість, далекозорість і та ін.

Захворювання очей призводить до складних порушень зорової функції – знижується гострота, звужується поле зору, порушується просторовий зір.

Як зазначають дослідники А. Колупаєва, Л. Савчук, внаслідок неповного чи спотвореного сприйняття довкілля уявлення таких дітей певною мірою збіднені, фрагментарні, одержана інформація погано запам'ятовується. Діти відчувають труднощі під час читання, письма, практичних робіт; швидко стомлюються, що зумовлює зниження розумової та фізичної працездатності. Саме тому вони потребують дозованого зорового навантаження та охоронного режиму під час організації навчально-виховного процесу.

З огляду на те, що упродовж навчання зір дітей може змінюватися (відповідно змінюватимуться офтальмологічні рекомендації), необхідна

скоординована робота педагогів, лікаря, офтальмолога та батьків, які мають тримати під контролем допустимі фізичні та зорові навантаження дитини. З огляду на це, вихователь має бути поінформованим з рекомендаціями офтальмолога стосовно використання звичайних і спеціальних засобів корекції (окуляри, контактні лінзи тощо) та додаткових засобів, що покращують зір (збільшувані лінзи, проектори, тифлоприлади, аудіозаписи, спеціальні комп'ютерні програми, що трансформують письмовий текст у звуковий та ін.). Педагог має знати, кому з дітей окуляри призначені для постійного використання, а кому для роботи лише на далекій чи близькій відстані та контролювати дотримання визначеного режиму. Лікар має надати рекомендації щодо освітлення робочого місця дитини (це не завжди перший стіл чи місце біля вікна).

Методичні поради вихователю

- Через кожні 10 хвилин дитина має 1-2 хвилини перепочити, роблячи спеціальні вправи.
- Освітлення робочого місця має бути не менше 75-100 кд/м².
- Приберіть усі перешкоди на шляху до робочого місця вихованця.
- В унаочненнях доцільно збільшити штифт, фон зробити не білим, а світло-жовтим чи світло-зеленим.
- Пишучи на дошці, намагайтеся розташовувати матеріал так, щоб в дитини він не зливався в суцільну лінію. З'ясуйте, написи яким кольором крейди бачить краще.
- Давайте можливість дітям підійти до дошки чи унаочнення, щоб краще роздивитися написане.
- Озвучуйте все, що робите.
- Намагайтеся все, що пишете на дошці, продублювати роздатковим матеріалом.
- Зверніть увагу на якість роздаткового матеріалу: має бути матовий, а не глянцева папір, шрифт великим і контрастним.
- Дитині з порушенням зору потрібно більше часу на виконання будь-якого виду діяльності. Не переобтяжуйте дитину читанням великих текстів, краще поясніть ще раз усно, переконайтеся, що вона все зрозуміла.

- Використовуйте аудіозаписи. Такі організації як УТОС мають аудіо бібліотеки літературних творів та інших навчальних матеріалів, якими можна скористатися для індивідуалізації занять зі слабозорими дітьми.
- Доцільно переглянути вимоги до письмових робіт. Іноді слабозорому вихованцю необхідно писати з використанням трафарету, щоб правильно розташувати текст на сторінці та дотримуватися рядків.
- Частіше перевіряйте розуміння матеріалу, який подається на занятті.
- Стежте за поставою, водночас, не обмежуйте дитину, коли вона надто близько підносить тексти до очей.
- Дитина може погано бачити вираз вашого обличчя і не розуміти, що ви звертаєтеся саме до неї. Краще підійти до неї, і, торкаючись, зверніться на ім'я.
- Не робіть зайвих рухів і не затуляйте джерело світла, не використовуйте невербальні засоби спілкування (кивання головою, рухи рук тощо).

2.4 Діти із порушенням слуху

Поняття «порушення слуху» часто використовується для описання широкого діапазону розладів, пов'язаних зі зниженням слуху, що включає і глухоту. 6 із 1000 новонароджених дітей мають порушення слуху, в 1 із 6 фіксують глухоту.

Серед поширених причин зниження слуху можна назвати: пологові травми, інфекційні захворювання, отити, запалення, наслідки вживання певних медичних препаратів тощо.

Глухота визначається як цілковита відсутність слуху або його значне зниження, внаслідок якого сприймання та розпізнавання усного мовлення неможливе.

Порівняно з глухими, діти зі зниженим слухом (слабочуючі) мають слух, який з допомогою аудіопідсилювальної апаратури, дає змогу сприймати мовлення оточуючих та самостійно опанувати мовлення (хоч і певною мірою спотворено). Загалом, діти, які мають втрату слуху від 15 до 75 дБ вважаються слабочуючими, вище ніж 90 дБ - вважаються глухими (за педагогічною класифікацією).

За статистичними даними близько 10-12% населення має той чи інший ступінь зниження слуху. Частково зниження слуху компенсується слуховими апаратами та кохлеарними імплантатами. За належних умов навчання у дітей з порушеним слухом формується мовленнєве спілкування та розвивається мовленнєвий слух, що дає їм можливість достатньо успішно навчатися у звичайних дитячих садках, школах, отримувати вищу та професійну освіту.

Водночас, необхідно враховувати певні особливості дітей з порушеннями слуху. Деякі слабчучі можуть чути, однак сприймають окремі звуки спотворено, особливо початкові і кінцеві звуки у словах. В цьому випадку потрібно говорити дещо гучніше і чіткіше, добираючи прийнятну для дитини гучність. В інших випадках потрібно знизити висоту голосу, оскільки вона не в змозі сприймати на слух високі частоти. В будь-якому випадку вихователь має ознайомитися з медичною карткою, проконсультуватися зі лікарем, отоларингологом, сурдопедагогом, логопедом, батьками щодо створення та дотримання особливих умов його навчання. Порадьтеся з фахівцями стосовно можливостей індивідуального слухового апарату дитини, спеціальних вправ для розвитку мовного дихання, відпрацювання вимови.

Методичні поради вихователю

- Навчіться перевіряти справність слухового апарату дитини.
- Ознайомтеся зі спеціальними технічними засобами, які сприятимуть ефективності навчального процесу. Доцільно, аби навчальний заклад придбав необхідну апаратуру.
- Вихованець має сидіти достатньо близько, добре бачити вихователя, однолітків та унаочнення. Дитина має чітко бачити артикуляційний апарат усіх учасників заняття.
- Використовуйте якомога більше унаочнень.
- Стежте за тим, щоб дитина отримувала інформацію в повному обсязі. Звукову інформацію необхідно підкріплювати та дублювати зоровим сприйняттям тексту, таблиць, опорних схем тощо.

- Починаючи розмову, приверніть увагу: назвіть ім'я дитини чи торкніться її руки. Звертаючись і розмовляючи, дивіться на неї, щоб вона могла бачити усі ваші рухи (артикуляцію, вираз обличчя, жести, мову тіла).
- Перед тим, як розпочати повідомлення нового матеріалу, інструкцій щодо виконання завдання тощо, переконайтеся, що дитина дивиться на вас і слухає.
- Не затуляйте обличчя руками, не говоріть обернувшись до вихованця спиною. Якщо необхідно - зробіть запис на дошці, а потім, повернувшись обличчям до класу, повторіть написане та прокоментуйте.
- Говоріть достатньо гучно (але не надто - це спотворює слова), в нормальному темпі, не перебільшуючи артикуляцію, рухи губами.
- Час від часу переконуйтеся, що вас розуміють. Не вважатиметься нетактовним запитати про це дитину. Якщо вона просить щось повторити, спробуйте перефразувати повідомлення, вживаючи короткі прості речення.
- Якщо ви не зрозуміли відповідь вихованця, попросіть його повторити ще раз, що він хотів повідомити.
- Якщо ви повідомляєте складний матеріал, що містить імена, прізвища, географічні назви, доцільно надати наочність. Використовуйте роздатковий матеріал, що найповніше передає зміст заняття.
- Переконайтеся, що всі слова в тексті зрозумілі. По можливості спрощуйте текст.
- Ініціюйте мовленнєве спілкування дитини. Не перебивайте його, дайте можливість висловити думку.

2.5 Діти із порушенням опорно-рухового апарату

Такі розлади спостерігаються у 5-7 % дітей і можуть бути вродженими чи набутими. Серед порушень опорно-рухового апарату виділяють:

- захворювання нервової системи: дитячий церебральний параліч; поліомієліт;
- вроджені патології опорно-рухового апарату: вроджений вивих стегна, кривошия, клишоногість та інші деформації стоп; аномалії розвитку хребта (сколіоз);

недорозвиток і дефекти кінцівок: аномалії розвитку пальців кисті; артрогрипоз (природжене каліцтво);

- набуті захворювання та ураження опорно-рухового апарату: травматичні ушкодження спинного мозку і кінцівок; поліартрит; захворювання скелету (туберкульоз, пухлини кісток, остеомієліт); системні захворювання скелету (хондродитрофія, рахіт).

У всіх цих дітей провідним порушенням є недорозвиток, порушення або втрата рухових функцій. Домінуючим серед цих розладів є дитячий церебральний параліч (близько 90%).

Для пристосування соціального середовища, необхідно підготувати вихователів, помічників, дітей, батьків до сприйняття ними дитини з такими порушеннями.

Більшість вчених вважає, що церебральний параліч виникає внаслідок уражень мозку плоду у допологовий період та під час пологів. Серед факторів, що призводять до церебрального паралічу – киснева недостатність, пологові черепно-мозкові травми, інтоксикація в період вагітності, інфекційні захворювання тощо. Частота дитячого церебрального паралічу у популяції – 1,7 випадків на 1000 дітей.

Характерними для ДЦП є рухові розлади (паралічі, неповні паралічі), неспроможність контролювати та координувати рухи, мимовільність рухів, порушення загальної та дрібної моторики, рівноваги, просторової орієнтації, мовлення, слуху та зору, залежно від того, які відділи мозку зазнали ураження, підвищена виснажуваність, нестійкий емоційний тонус. Ці стани можуть посилюватися при хвилюванні, несподіваному зверненні до дитини, перевтомі, намаганнях виконати певні цілеспрямовані дії. Чим значніші ураження мозку, тим сильніші прояви церебрального паралічу. Проте церебральний параліч не прогресує з часом.

Залежно від тяжкості ураження, такі діти можуть пересуватися самотійно, на милицях, за допомогою "ходунка", у візку. Водночас, чимало з них можуть відвідувати дитячий садок та школу за умови створення для них безбар'єрного середовища, забезпечення спеціальним устаткуванням (пристрої для письма; шини, які

допомагають краще контролювати рухи рук; робоче місце, що дає змогу утримувати певне положення тіла тощо).

Зазвичай, діти із церебральним паралічем можуть потребувати різних видів допомоги. Спеціальне навчання та послуги можуть охоплювати фізичну терапію, окупаційну терапію та логопедичну допомогу.

Фізична терапія допомагає розвивати м'язи, навчитися краще ходити, сидіти та утримувати рівновагу.

Окупаційна терапія допомагає розвивати моторні функції (одягатися, їсти, писати, виконувати повсякденні дії).

Логопедичні послуги допомагають розвивати комунікаційні навички, коригувати порушену вимову (що пов'язано зі слабкими м'язами язика та гортані).

На додаток до терапевтичних послуг та спеціального обладнання дітям із церебральним паралічем може знадобитися допоміжна техніка. Зокрема:

Комунікаційні пристрої (від найпростіших до найскладніших). Комунікаційні дошки, наприклад, з малюнками, символами, буквами або словами. Вихованець може спілкуватися вказуючи пальцем або очима на малюнки, символи. Існують і більш складні комунікаційні пристрої, в яких використовуються голосові синтезатори, що допомагають «розмовляти» з іншими.

Комп'ютерні технології (від простих електронних пристроїв до складних комп'ютерних програм, які працюють від простих адаптованих клавіш).

Методичні поради вихователю

- Дізнайтеся більше про церебральний параліч, про організації, які надають допомогу та джерела, з яких ви можете отримати корисну інформацію.
- Інколи вигляд у дитини з церебральним паралічем справляє враження, що вона не зможе навчатися як інші. Зосередьте увагу на конкретній дитині і дізнайтеся безпосередньо про її особисті потреби і здібності.
- Проконсультуйтеся з іншими вихователями, які у попередні роки навчали таку дитину, стосовно організації навчального середовища. Батьки найкраще знають потреби своєї дитини. Вони можуть чимало розповісти про особливі потреби та можливості. Залучивши у свою команду фізіотерапевта, логопеда та інших

спеціалістів, ви зможете використати найкращі підходи для конкретного вихованця, з огляду на його індивідуальні та фізичні можливості.

- Шлях учня до його робочого місця має бути безперешкодним (зручне відкривання дверей, достатньо широкі проходи між столами тощо). Продумайте, яким чином дитина діставатиметься до групи, пересуватиметься у межах садка, користуватиметься туалетом тощо. Ймовірно у закладі доведеться зробити певні архітектурні зміни (пандус, спеціальні поручні, пристосування у туалеті тощо)

- Можливо знадобиться, щоб хтось з персоналу чи учнів завжди був готовий допомогти дитині з церебральним паралічем (потримати двері доки заїде візок, під час подолання сходів чи порогів тощо). Такі помічники мають бути проінструктованими спеціалістом (ортопедом, фізіотерапевтом, інструктором з лікувальної фізкультури).

- Навчіться використовувати допоміжні технології. Знайдіть експертів, які б допомогли вам. Допоміжні технології можуть зробити вашого вихованця незалежним (спеціальні пристрої для письма, додаткове устаткування для комп'ютера тощо).

- З допомогою фахівців чи батьків облаштуйте робоче місце з урахуванням фізичного стану та особливостей розвитку навчальних навичок дитини (для утримання постави у зручному положенні, для обмеження мимовільних рухів, полегшення письма, читання).

- Проконсультуйтеся з фізіотерапевтом стосовно режиму навантаження дитини, необхідних перерв і вправ. Нагадуйте про це та стежте, щоб вона не перевтомлювалася.

- Іноді у дітей з церебральним паралічем може спостерігатися зниження слуху на високочастотні тони, водночас, зберігається на низькі. Намагайтеся говорити на нижчих тонах, переконайтеся, що дитина добре чула звуки т, к, с, п, є, ф, ш.

- Знизьте вимоги до письмових робіт. Можливо буде зручно використовувати спеціальні пристосування, комп'ютер чи інші технічні засоби.

- Стежте, щоб необхідні матеріали, навчальне приладдя, унаочнення були у межах досяжності.

- Не обтяжуйте надмірним піклуванням. Допомагайте, коли напевно знаєте,

що вихованець не може щось подолати, або коли він звернеться по допомогу.

- Необхідно більше часу для виконання будь-яких завдань. Адаптуйте вправи відповідним чином, розробіть завдання у вигляді малюнкових тестів тощо.

2.6 Діти з гіперактивністю та дефіцитом уваги

Один з поширених розладів, притаманний за різними даними 3-5 - 8-15% дітей та 4-5% дорослих. Причини цього стану досі вивчаються. Серед факторів, що спричинюють його, можна виділити спадкові та соматичні порушення (соматичний – від грец. - тіло, тілесний – у медичній практиці використовується для визначення явищ, які пов'язані з тілом, на відміну від явищ психічного характеру. Хвороби за цією ознакою поділяють на соматичні та психічні).

У таких дітей спостерігається комплекс клінічних, фізіологічних, психологічних і біохімічних змін, іноді певні мінімальні мозкові дисфункції (збірна група різних патологічних станів, які проявляються у комбінованих порушеннях сприймання, моторики, уваги) тощо. Водночас, такий стан може нагадувати низку інших порушень: неврози, затримку психічного розвитку, аутизм, деякі психічні розлади та ін. Іноді гіперактивність з дефіцитом уваги важко відмежувати від нормального розвитку з характерною для певного віку руховою активністю, від особливостей темпераменту окремих дітей. Зазвичай цей стан частіше спостерігається у хлопчиків.

Серед характерних ознак гіперактивності з дефіцитом уваги можна виділити надмірну активність, порушення уваги, імпульсивність у соціальній поведінці, проблеми у стосунках з оточуючими, порушення поведінки, труднощі у навчанні, низьку академічну успішність, низьку самооцінку тощо.

Якщо дитині вчасно не надається психолого-педагогічна допомога, у підлітковому віці цей стан може перерости в антисоціальну поведінку.

Педагог, помітивши ознаки гіперактивності із дефіцитом уваги, має залучити до команди фахівців психолога, невропатолога, терапевта, батьків. В окремих випадках може знадобитися медикаментозне лікування. У повсякденній роботі та спілкуванні

з дитиною всі члени команди мають дотримуватися виробленої спільної стратегії поведінки. Корисними будуть і сімейні психологічні тренінги, які знизять рівень стресу в родині, зменшать ймовірність конфліктів у соціальній взаємодії з дитиною, вироблять у батьків навички позитивного спілкування з нею.

Методичні поради вихователю

- Найдоцільніше посадити дитину за перший стіл, він менше відволікатиметься.
- Види діяльності на занятті мають бути структурованими для дитини у вигляді картки чітко сформульованих дій, алгоритму виконання завдання.
- Вказівки мають бути короткими та чіткими, повторюватися кілька раз.
- Вихованцю важко зосередитися, тому його потрібно багаторазово спонукати до виконання, контролювати цей процес до його завершення, адаптувати завдання таким чином, щоб він встигав працювати у темпі всієї групи.
- Домагайтеся виконання завдання і перевіряйте його.
- Знаходьте різноманітні можливості для виступу дитини перед групою (наприклад, як саме виконала завдання, що робила під час чергування, як готувала творчу роботу тощо).
- Навчальний матеріал потрібно по можливості унаочнити настільки, щоб він утримував увагу дитини і був максимально інформативним.
- Хваліть дитину, використовуйте зворотній зв'язок, емоційно реагуйте на найменші її досягнення, підвищуйте її самооцінку, статус у колективі.
- Необхідно постійно заохочувати, рідше явно вказувати на хиби, віднаходити коректні способи вказати на помилки.
- Потрібно виробляти позитивну мотивацію у навчанні.
- Спирайтеся на сильні сторони дитини, відзначаєте її особливі успіхи, особливо у діяльності, до якої вона виявляє інтерес.
- У разі епатажних чи неадекватних проявів чи дій вихованця, дотримуйтеся тактики поведінки, обраної командою фахівців.
- Тісно, якомога частіше спілкуйтеся і співпрацюйте з батьками дитини.

5.7 Діти з раннім дитячим аутизмом

Обмежена товаристкість дитини може бути наслідком різних причин: боязкості, вразливості, лякливості, емоційних порушень (депресії), незначної потреби у спілкуванні.

Характеристика особливостей малоконтактних дітей: невміння організувати спільну гру та встановлювати дружні стосунки з однолітками; відсутність чуйності до людей, байдужість до проявів любові, фізичного контакту; уникнення емоційних прихильностей, негативістичні реакції на прохання; недостатність очного контакту і мімічного реагування; підвищений рівень тривоги від контакту з іншими людьми.

Ці особливості можуть бути спричинені специфічним психічним захворюванням – ранній дитячий аутизм. Частота прояву хвороби 1:800 дітей. Причиною аутичних проявів можуть бути холодність та відчуженість матері зі слабкою емоційною прихильністю до дитини, недостатнє заохочення, тривала депривація (відсутність матері). У внутрішньоутробному періоді причинами виникнення аутизму можуть бути краснуха, кисневе голодування.

Діти з синдромом РДА мають наступні особливості:

- нерухомий або «наскрізний» погляд;
- не любить фізичний контакт, уникає обіймів;
- неадекватна реакція на нове;
- відсутність контакту з однолітками (не спілкується, спроби втекти);
- любить іграшки звукові і ті, що рухаються;
- агресія до тварин, дітей, аутоагресія ;
- затримка навичок жування, самообслуговування;
- відмова від спілкування, ехолалії, мова про себе в 3 особі: «Оленка не може поїсти»;

Допомога дитині : заняття з психологом, забезпечення уваги і любові, почуття безпеки, привчати до доторкувань, мімічних реагувань, самостійності,

музики, віршів, складання пазлів. Корекційна робота з аутистами орієнтовно розділяється на два етапи.

Перший етап: «Встановлення емоційного контакту, подолання негативізму у спілкуванні з дорослими, нейтралізація страхів».

Дорослим слід пам'ятати про 5 «не»: не говорити голосно; не робити різких рухів; не дивитись пильно в очі дитині; не звертатись прямо до дитини; не бути занадто активним і нав'язливим.

Для встановлення контакту треба знайти підхід, що відповідає можливостям дитини, визвати її на взаємодію з дорослим. Контакти і спілкування базуються на підтриманні елементарних, не відповідних віку, ефективних проявах і стереотипних діях дитини посередництвом гри. Для організації початкових етапів спілкування дорослий повинен спокійно і зосереджено займатись чимось, наприклад, розмальовувати щось, пересипати мозаїку і т.д. Вимоги спочатку повинні бути мінімальні. Успіхом можна вважати те, що малюк погоджується бути поряд, пасивно слідкує за діями дорослого. Якщо дитина не виконує завдання, її увагу слід переключити на більш легке, не можна наполягати, доводити дитину до негативної реакції. Після закінчення завдання треба разом порадіти успіху. Для підняття настрою організовуються ігри з емоційними яскравими враженнями: музикою, світлом, водою, кульками, мильними бульбашками. Хвилини сенсорної ауто стимуляції, звичні для аутичних дітей (часто проявляють потяг до світла, води, музики), посилюють в таких іграх необхідний навчальний момент. Емоційний дискомфорт дитини зменшується шляхом постійного контролю. Одним з показників такого стану є моторика (визначити, наскільки малюк скутий), а також здавленість та сила голосу, посилення стереотипних рухів.

Пом'якшенню страхів сприяють спеціальні ігри, в яких підкреслюється безпечність ситуації. Потрібно ретельно підбирати ігри, книжки, вірші, відкидаючи ті, що можуть емоційно травмувати дитину.

Другий етап: «Подолання труднощів цілеспрямованої діяльності дитини». Навчання спеціальним нормам поведінки, розвиток здібностей.

Для дітей з аутизмом дуже важлива цілеспрямована діяльність. Вони швидко втомлюються, відволікаються, навіть від цікавих занять. Попередженню цього сприяє часта зміна видів діяльності і врахування бажання і готовності дитини взаємодіяти з педагогом. Змістовою стороною занять з дитиною є діяльність, яку вона любить, яка додає стану приємних сенсорних відчуттів, тобто потрібно враховувати інтереси та уподобання дитини. Під час навчання дорослий знаходиться позаду дитини, непомітно надає допомогу, створює відчуття самостійного виконання дії.

Потрібно дозувати похвалу, щоб не виробити залежності від підказки. Неадекватна реакція у дитини свідчить про перевтому або нерозуміння задачі.

У дитини з аутизмом є специфічна потреба у збереженні постійності в обстановці, слідування заведеному порядку. Потрібно використовувати режим, розклад, картинки, малюнки, чергувати працю і відпочинок.

Специфічні прийоми треба використовувати для соціальної адаптації. Дорослий повинен не лише зацікавити дитину, а зрозуміти внутрішній світ, стати на її позицію розуміння дійсності. Перш за все, коригується емоційна сфера. Емоційні процеси в нормі є тією сферою психічного буття, котра заряджає та регулює всі останні функції: пам'ять, увагу, мислення і т.д. Не формується у них правильне емоційне реагування в різноманітних ситуаціях, розрізнення емоційних станів за зовнішніми проявами (через міміку, жести, пантоміміку), розуміння суті поведінкових реакцій та, відповідно, реагування на них. На це спрямована робота з корекції емоційно-афективної сфери.

На основі результатів обстеження дитини складається індивідуальна програма корекції.

Методичні поради вихователю

- Встановити позитивний емоційний контакт.
- Використовуються стереотипи дитини.
- Навчати дитину мові почуттів, фіксувати увагу на емоційному стані людей і тварин.

- Навчати поведінковій етиці на емоційній основі, аналізувати світ емоцій. В подальшому розвиток творчих здібностей та уяви дозволяє дитині адекватно сприймати літературні казки.
- Педагогам не слід використовувати травмуючі слова: «ти злякався...», «не вийшло...»; завдання педагога – попередити наростання негативізму, подолати комунікативний бар'єр.
- Працювати над соціальною адаптацією дітей, формувати навички самообслуговування.

5.8 Психічний інфантилізм

Психічний інфантилізм – форма психологічної незрілості дитини, яка приводить при неправильному вихованні до затримки вікової соціалізації та поведінки дитини, які не відповідають віковим вимогам до неї.

Сприяє інфантилізму: гіпоксія, інфекції, інтоксикації під час вагітності, конституційно-генетичні, ендокринно-гормональні фактори, асфіксія при пологах, тяжкі інфекційні хвороби у перші місяці життя, егоцентричне та тривожно-вразливе виховання.

Перший варіант психічного інфантилізму – істинний чи простий (по В. В. Ковальову) – базується на затримці розвитку лобних ділянок головного мозку, зумовлений вищеперерахованими факторами.

Як результат, у дитини затримується формування поняття норм поведінки та спілкування, вироблення понять «неможна» і «треба», почуття дистанції у відносинах з дорослими, затримка дозрівання здатності вірно оцінювати ситуації, передбачити розвиток подій, загрози. Діти з простою формою психічного інфантилізму за своєю поведінкою оцінюються як молодші від свого істинного віку на 1-2 роки.

Психічний інфантилізм – це не загальна затримка розумового розвитку. При його наявності діти засвоюють фразову мову в звичайні терміни і навіть раніше, задають запитання в повній відповідності до вікових нормативів,

своєчасно засвоюють читання, рахунок, психічно активні. Часто висловлюють оригінальні думки і свіжо сприймають природу. Батьків та вихователів бентежить їх безпосередність, невідповідність поведінки віку і непристосованість до реальності. Вони не те, що не здатні обдумати свої вчинки, вони скоріше всього просто над ними не задумуються. Жвавність інфантильної дитини – не розгальмованість, а емоційність, яка б'є через край. Їх необережність – це результат не розумового відставання, а наївності дитини, яка не уявляє, що її можна образити. Вони добрі і не чекають зла. Їх манера вільного звертання до дорослих не від грубості чи безцеремонності, а від щенячої радості життя і тієї безоглядної жвавості, коли відсутнє уявлення про те, що можна, а чого не можна. Психічно інфантильні діти наївно пропонують дорослому побігати чи погратись з ними, не розуміючи, що дорослим не до цього. Вони у всьому йдуть від себе, свого сприйняття життя. Тому вони проявляють веселість, якщо плачуть, то недовго і не пам'ятають зла. Дорослі часто любуються безпосередністю малюка доти, поки реальність адаптації в школі не штовхає батьків на консультації до психіатра.

Ровесники підходять до таких дітей як до рівних, але спілкування не виходить, бо вони у спілкуванні явно молодші. Діти дуже не самостійні, нічого не вміють, бо те, що потребує зусиль, робили за них інші. Відчувши реалії життя, така дитина спочатку дивується, потім сильно засмучується – аж до проявів істеричного неврозу.

Для інфантильних дітей характерна багата природна емоційність, але вона не збагачується паралельним розвитком якостей істинного розуму, які забезпечують повноцінну орієнтацію і соціалізацію, а тому не досягають рівня зрілих почуттів. Вони непідробно радіють, гніваються, сумують, симпатизують, відчувають страх – і все бурхливо, через край. Їх міміка, жестикуляція жвава, виразна. Але вони не знають глибокої любові, істинної печалі, смутку. їм не притаманні тривожність і стриманість.

Вочевидь, затримка розвитку лобних ділянок головного мозку з їх функцією довготривалого ціле утворення і планування визначає тенденцію до

затримки формування волі. Неправильне виховання ускладнює інфантильність вольового фактору у дітей. Вольовий компонент закладений у темпераменті, але і цю сторону як і інші, не розвивали.

Таким чином, у виникненні психічного інфантилізму зримо прослідковується взаємозв'язок біологічних і мікросоціологічних причин, які породжують дитячу нервовість чи трудність.

Другий варіант психічного інфантилізму – загальна психофізична незрілість по інфантильному типу. Причини ті ж, що і в першому варіанті. Однак у другому варіанті незрілість стосується також фізичного розвитку. Це діти мініатюрні, слабкі, тендітні. Дитина своєчасно розвиваються у моторному, психомовному розвитку, вона своєчасно засвоює всі навички та вміння, малювання, рахунок, читання. Часто дитина має нахил до музики, емоційно жвава, але у неї, як і в першому варіанті затримується дозрівання вищих орієнтаційних функцій. Час іде, а дитина, не готова до спілкування з однолітками і нестерпно несамостійна. Тендітність, мініатюрність дитини викликає тривогу у батьків. Дитина часто хворіє, на відміну від дітей з першим варіантом психічного інфантилізму. Виховання такої дитини, як правило, набуває тривожного спрямування. В дитячому садку вихователь оберігає дитину, це у неї не викликає протесту, бо вона боїться однолітків. Її водять за руку, мимовільно знижуючи вимоги. Всі сприймають дитячість, і навіть однолітки охоче граються з такою дитиною, відводячи їй роль маленької, проєктуючи на неї свій майбутній батьківський інстинкт захищають, втішають і дитина приймає відведену їй роль. Вона зручна і приємна. Дитина не хоче дорослішати в шкільні роки. У психічно інфантильної дитини за другим варіантом відсутнє почуття невідповідності, сприймає себе такою, якою є, тому рідко розвивається невроз. Психічно інфантильну за другим типом, дитину не підганяють з розвитком. Дитина буде слідувати за ровесниками з відставанням від них приблизно на рік, і до початку навчання в школі наздожене їх. Фізичну слабкість та малий зріст компенсують розвитком спритності.

Зовсім неприпустимим є III варіант психічного інфантилізму. Дитина народжується психічно та фізично здоровою, але захищаючи її від життя – батьки штучно затримують її соціалізацію егоцентричним чи тривожним характером виховання. Часто такі випадки трапляються у тих батьків, які мріяли про дитину, дуже чекали її. Цей вид інфантилізму цілком зумовлений неправильним вихованням, коли здорового зробили незрілим і розвиток лобних функцій мозку штучно затримали. Інфантилізм в такому випадку культивують гіперопікою, від ровесників та життя відгороджують. За дитину думають батьки, прибирають усі труднощі з її шляху, все прощають. В результаті, після 5,5 років, дитина інфантильна об'єктивно, так, ніби їй пошкодили мозок. У перших двох варіантах почалось з пошкодження, в третьому – закінчується ним. Третій варіант гірший за перших два, гірший і прогноз, тяжчі наслідки. В цьому випадку батьки перетворили здорову дитину у хвору. При цьому виді інфантилізму можливий шлях дитини в істеричний невроз. Дитину з вродженим психічним інфантилізмом або з набутим у перші місяці життя - лікує лікар-психоневролог. Лікування має сприяти дозріванню вищих нервово-психічних функцій. За показами дитину консультують і у лікаря-ендокринолога.

Головне в подоланні психічного інфантилізму – правильне виховання. Зусилля спрямовуються передусім на соціалізацію дитини. Підкреслено та настійливо відрізняються поняття «потрібно», «можна», «не можна», «добре», «погано».

Дотримання з перших місяців життя режиму сну годування і відпочинку, в даному випадку, важливе і як дисциплінуюче, соціалізуюче виховання. Дитині роз'яснюють наслідки її помилок, надають свободу і самостійність, дозволяють помилятися, відчутти коли і від чого буває боляче. Постійно побуджують переборювати труднощі, допомагаючи та радіючи разом з нею. Інфантильну дитину слід навчати та формувати уміння. Заохочувати до спілкування з ровесниками, а не з молодшими дітьми. Велику увагу слід приділяти вихованню поглибленої емоційності, особливо чуйності.

Вихователі, батьки здійснюють вплив на дитину засобами гри, відпрацьовуючи необхідні для успішної адаптації в дитсадку.

Якщо ж інфантильна дитина до 7 річного віку виявиться не готовою до школи, то краще затримати таку дитину ще на 1 рік і відправити в школу з сформованою позицією школяра, ніж зіпсувати початок шкільного навчання і, можливо, все навчання в цілому.

Розділ III. Проблеми родинного виховання дошкільників

Сучасний етап розвитку корекційної педагогіки та психології характеризується пошуком нових шляхів соціальної адаптації дітей з психічними та фізичними проблемами. Значних успіхів у соціалізації дитини з особливими освітніми потребами може бути досягнуто лише за активної участі в цьому процесі сім'ї, і в першу чергу батьків. В зв'язку з цим, проблема сім'ї дитини з відхиленнями в розвитку є однією з найактуальніших.

У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку» [31]. І це закономірно, адже побудувати повноцінну національну школу без активної участі й підтримки сім'ї неможливо.

В останні роки в різних областях корекційної науки з'явилися роботи про необхідність активного вивчення сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами. Фахівців цікавлять питання не лише формування у дітей нових умінь та навичок, вони розглядають сім'ю як основний стабілізуючий фактор адаптації дитини. Саме з власної сім'ї дитина виносить у доросле життя перші уявлення про морально-людські цінності, норми поведінки, характер взаємовідносин між людьми. В сім'ї діти не лише наслідують близьких, орієнтуються на їхні соціальні та моральні установки. Тому психологічна зрілість батьків, їхні ідеали, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини.

Отже, сім'я – це мікросоціум, в якому формуються моральні якості дитини, її відношення до людей, уявлення про характер міжособистісних взаємин. І цей факт не можна упускати як в діагностичній, так і в подальшій корекційній роботі із дитиною з проблемами в розвитку.

Слід зазначити, що досі розробці цієї проблеми в корекційній педагогіці не приділялось належної уваги. А вплив сім'ї на формування особистості дитини з особливими потребами в умовах школи – інтернату зовсім не вивчався. Не

завжди умови виховання в сучасній сім'ї, на жаль, є сприятливими для розвитку і виховання дітей із порушеннями у розвитку. Крім того, виховання неповноцінної дитини особливо складне і відповідальне. Цю відповідальність батьки зобов'язані нести перед своєю дитиною та суспільством. Якщо дитина з особливими потребами позбавлена правильного виховання, то її особистісний недорозвиток поглиблюється, а самі діти можуть стати тягарем для родини і суспільства.

Сім'я дитини з відхиленнями в розвитку є її першим соціалізуючим інститутом. Процес дорослішання дітей такої категорії проходить з великими труднощами та у дещо сповільненому темпі, його також можна розділити на етапи:

I етап соціалізації – входження дитини в соціум. Першою сходинкою є адаптація її в сім'ї. Успішність цього процесу залежить від того, наскільки адекватно члени родини реагують на проблеми дитини і допомагають у їх подоланні. Виникаючі труднощі – результат неправильної позиції батьків та інших членів сім'ї.

II етап соціалізації – це перебування дитини у дошкільному закладі. Важливу роль має відіграти такт вихователів, повага до дитини з особливими освітніми потребами. Налаштування дитини на перебування у закладі, на важливість нових змін у її житті виконують члени родини.

III етап соціалізації – адаптація дитини та її сім'ї власне у суспільстві, (пошук інших сімей з подібними проблемами, встановлення контактів).

Всі ці процеси неможливі без активної діяльності соціальних та психологічних служб (районних, міських, шкільних).

Однак роботу з сім'ями дітей з особливими потребами неможливо чітко організувати без всебічного вивчення проблем сім'ї, родинно-дитячих відносин.

На думку автора [29] гармонійна внутрішня атмосфера у родині розцінюється як корекційне середовище для дитини. Сім'ї, в яких виховуються діти з відхиленнями в розвитку, живуть під вантажем багаточисельних проблем, не кожен батько чи мати виявляються здатними прийняти недугу дитини,

адекватно реагувати на постійно виникаючі проблеми. Відомо, що декого з батьків трагічність ситуації ламає. А власне особистісні якості батьків визначають можливості соціалізації дітей та адаптації до життя, тобто їхнє майбутнє. Важливою є наявність у батьків такої важливої якості як стійкість до стресів, саме вона необхідна для підтримки дитини. Відсутність же цієї якості вказує на нездатність батьків здійснювати виховання та соціальний супровід власної дитини протягом всього життя, взаємодіяти з фахівцями різного рівня чи навпаки, свідчить про схильність до аутизації по відношенню до дитини чи соціуму.

Якими ж особливостями вирізняються сім'ї, що негативно впливають на формування дітей?

Багато вчених розрізняють такі їх види:

1. *Неблагонадійна сім'я*. Всередині родинних стосунків таких сімей іде несумісність у поглядах і принципах організації сім'ї, прагнення досягти цілей за рахунок використання чужої праці; бажання підкорити своїй волі іншого. Це сім'ї з негативною емоційною моральною атмосферою, де батьки не тільки байдужі, а й грубо ставляться до дітей.

2. *Конфліктні сім'ї* (батьки не прагнуть позбутися недоліків свого характеру та не створюють сприятливих умов для виховання дітей).

3. *Сім'ї з недостатнім виховним ресурсом* (неповні сім'ї або з низьким загальним рівнем розвитку батьків. Низька освіченість або відсутність виховання яких не дає змоги допомогти дітям у навчанні та вирішенні інших проблем.

4. *Педагогічно некомпетентні сім'ї* (де панують надумані чи застарілі уявлення про дитину. Наявне бажання в батьків зберегти власний авторитаризм, виховувати у дитини певні зразки поведінки, які їм подобаються – слухняність, неактивність).

Підготовка дитини до школи – це формування навичок дисципліни. Швейцарський психолог Ж. Піаже виділяє важливі умови, завдячуючи яким правила, яких ми вчимо дітей, перетворюються на почуття обов'язку.

Найсуттєвішими з них є схвалення оточуючих, задоволення, яке отримує дитина при дотриманні правил, а також почуття поваги до тієї людини, яка диктує його.

Ворожість, агресивність, психічні зриви у дітей – це наслідки батьківських покарань. В основі порушень поведінки дитини лежать її приховані прагнення. Американський психолог Р. Дрейкурс виділяє 4 найбільш типові і важливі цілі недисциплінованої поведінки дитини. Це дитина, яка: хоче звернути на себе увагу; не хоче коритися дорослим, прагне отримати над ними верх; бажає помститися дорослим за те, що вони її не люблять і ображають; хоче демонстративно показати, що вона ні на що не здатна, і хоче, щоб її залишили у спокої.

Щоб визначити мотив, потрібно спостерігати за дітьми та дослухатися до власних почуттів. Адже у дорослих є значна перевага над дітьми – вони можуть керувати своїми емоціями. Тому, замість підвищення голосу краще виявити свою любов, адже дитина завжди її потребує та шукає захисту дорослих. Якщо дорослі надміру використовують силу і владу, то спрацьовує механізм самозахисту – звідси дитяче роздратування.

Головною подією у дітей 6 років є зміна статусу – вступ до школи. Успішне навчання багато в чому залежить від того, чи враховують педагоги, батьки закономірності фізичного та психічного розвитку дошкільників.

3.1 Показники розвитку старшого дошкільника в сім'ї на етапі готовності до школи

Існує термін шкільна зрілість (психологічна готовність до школи). В цьому випадку йдеться про інтелектуальну, емоційну, соціальну зрілість дитини.

Інтелектуальна зрілість – це певний обсяг знань, уявлень, понять, встановлення зв'язків між явищами і подіями здатність до логічного мислення.

Емоційна зрілість – розвиток довірливої поведінки, вміння слухати та зосереджуватись на виконанні певних завдань.

Соціальна зрілість – потреба у спілкуванні з однолітками та вміння підпорядковувати свою поведінку правилам, виконувати вказівки педагога.

Отже, **шкільна зрілість** – це необхідний рівень розвитку дитини без якого вона взагалі не може успішно навчатися. Кожна дитина має власні слабкі та сильні сторони і проходить індивідуальний шлях розвитку.

В процесі виховання дітей із психофізичними порушеннями необхідно враховувати об'єктивні труднощі їхнього розвитку, а саме: труднощі мовленнєвої комунікації, соціальну інфантильність, несформованість соціально-побутової компетентності, емоційного розвитку, порушення поведінки, нечіткі уявлення про систему поведінки, порушення загального психічного розвитку та ін. В дошкільному віці закладається фундамент моральної поведінки, починає формуватися характер вихованця.

Відомий психолог В. Крутецький відзначає деякі особливості характеру дитини:

- імпульсивність – схильність діяти негайно. Причина – вікова слабкість вольової регуляції поведінки, потреба в активній зовнішній розрядці;

- загальна недостатність волі – не вміє довго йти до запланованої мети, долаючи труднощі;

- вередливість, впертість – недоліки виховання;

- допитливість, безпосередність, довірливість – схильність до наслідування.

Небезпека полягає в тому, що дитина копіює не лише позитивне;

- емоційність – невміння стримати свої почуття, контролювати їх прояви.

Відхилення в розвитку особистості дитини виявляється по-різному: або у не конкретному розумінні мотивів діяльності, в обмеженні знань про вимоги колективу або в невмінні зіставляти свої наміри, бажання із загальними цілями. Спостерігається також деяка ізольованість дитини від колективу. В одних дітей проявляється зарозумілість, переоцінювання власних сил, умінь та свого місця в колективі, у інших – надмірна несміливість, сором'язливість, недооцінювання власних сил, часто зустрічається некритичність та покірність чужим впливам. Ці

прояви зумовлені браком спілкування, контактів з людьми і можуть бути зумовлені недорозвитком мовлення або недоліками виховання.

У дітей з вадами слуху проблеми формуються у сфері словесно-логічного мислення. Порушення слухових сприймань викликає підозріливість, неможливість зрозуміти почуте. Це призводить до нестійкої поведінки.

Слабозорим дітям властива недостатня просторова орієнтація та збіднене емоційне життя. У дітей з порушеннями інтелектуального розвитку спостерігається недорозвиток вищих форм пам'яті, мислення, характеру. Недорозвиток особистості виявляється у примітивних реакціях, підвищеній самооцінці, негативізмі, недорозвитку волі, невротичних реакціях. Діти із розумовими вадами проявляють пасивність, інертність, підкорення сторонньому впливу, і все це – через відсутність критичного мислення. У них важко сформувати мораль, поняття якості не проявляються у некритичному ставленні до власної поведінки та вміння правильно оцінити свої сили (Т. Власова, Г. Дульнев, О. Дячков, І. Єременко, М. Певзнер, С. Рубінштейн).

Більшість вчених зазначають, що основними завданнями сімейного виховання є:

- формування звичок позитивної поведінки;
- позитивна оцінка дитини та адекватна оцінка її діяльності (що зробила? Чого навчилася? Як виявила себе?);
- сприятливий психологічний клімат сім'ї.

Батьки мають дати своїм дітям найважливіший урок – нести людям радість. Звідси незаперечне значення розвитку емоційної сфери у дітей, розрізнення та реакція на почуття та вчинки людей, засвоєння норм етикету та правил спілкування. Батьки мають засвоїти незаперечну істину: замість того, щоб вкладати гроші в речі, треба вкладати їх у дитячі почуття. Діти безпосередньо сприймають та вчаться тим речам, які зустрічають у своєму житті, ще в дошкільному віці починають розуміти свою несхожість з нормально розвинутими однолітками, а у підлітковому віці – бурхливо переживають свою

фізичну недосконалість. У корекційно-виховному процесі необхідно прагнути досягти у дитини самостійності, впевненості, мобільності.

Для цього необхідно:

- формувати уміння і навички, необхідні для самостійного життя;
- вчити спілкуватися (лікарі стверджують, що під час нашого задоволення, радості мозок виділяє гормони задоволення - ендорфіни. При чому цей механізм діє при будь-якій залежності – наркотичній, алкогольній, схильності до солодощів, колекціонування, тобто, у будь-якому виді діяльності, якщо це подобається людині. У людини закладена потреба до отримання задоволення. Від батьків та вихователів залежить, що стане джерелом позитивних емоцій у дитини: робота, навчання, наркотики, шкідливі звички? Формування ”розумних емоцій“, корекція недоліків емоційної сфери повинні розглядатися як одна з найважливіших задач виховання);
- досягти формування у дитини такого психологічного стану, коли вона сприймає свою ваду як одну зі своїх якостей, що виокремлюють її індивідуальність від інших, і не більше того.

Щоб досягти такого стану дорослим не можна надмірно опікуватися дитиною, проявляти жалість, знижувати вимоги, а для цього створити сприятливі умови для досягнення життєвих цілей: навчати спілкуватися; досягати поставленої мети; жити, не перебуваючи у залежності від здорових (по можливості); визначати життєві цінності; викоренити споживацьку психологію та замінити її умінням отримувати радість; навчити поважати бажання інших, їхні інтереси. Успіх цього процесу визначальною мірою залежить від розуміння кінцевої мети, спільних зусиль батьків, практичних працівників, науковців, усієї педагогічної громадськості.

3.2 Взаємодія дошкільного навчального закладу з сім'єю

Співпраця вихователів із батьками дитини-дошкільника може проводитися за такими напрямками:

1. Вивчення рівня знань батьків (анкетування, опрацювання анкет, питальників та ін.).
2. Надання теоретичної допомоги (бесіди, Дні відкритих дверей, усні та рукописні методичні журнали, конференції, лекторії та ін.).
3. Система практичної допомоги (щоденні консультації, дискусії, диспути, діалоги, практичні заняття з розв'язанням батьками педагогічних задач, проблемних завдань, що стосуються розвитку та виховання дітей).

Орієнтовна тематика форм роботи з батьками

Педради

Примітка. Педрада складається з двох частин, перша з яких проводиться спільно з батьками.

1. Виховання дітей – спільна справа батьків і педагогів.
2. Емоційний добробут дитини в сім'ї та дошкільному закладі – визначальний фактор розвитку її особистості.
3. Шляхи підвищення ефективності спільної роботи дошкільного закладу і сім'ї в процесі виховання дітей.
4. Роль батьків в організації і керуванні творчими іграми.
5. Гра – провідний вид діяльності дітей дошкільного віку.
6. Розвиток ігрових дій у дітей молодшого дошкільного віку.

Семінари

1. Народний фольклор у творчих іграх дошкільнят.
2. Використання ігор для розвитку логічного мислення дошкільників.
3. Розвиток та вдосконалення психічних процесів (уяви, пам'яті, уваги, зосередженості тощо).
4. Виховання культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку.
5. Організація правильного харчування дітей раннього віку.

б. Дотримання режиму дня – запорука здоров'я дітей.

Семінари-практикуми для батьків

1. Виготовлення іграшок з пап'є-маше.
2. Виготовлення глиняних іграшок.
3. Робота з паперовою масою.

Батьківські збори

1. Скарбниця народної мудрості.
2. Які вони – дошкільнята? (Психологічна характеристика дітей.)
3. Традиції народної педагогіки в роботі дошкільного закладу.
4. Роль сім'ї у розвитку пізнавальних здібностей дітей.
5. Традиції трудового виховання в родині.
6. Охорона життя і здоров'я дітей удома, на вулиці, у дитячому садку.
7. Закон «Про дошкільну освіту» (про єдність у роботі батьків і педагогів)
8. Права дитини та обов'язки батьків. Конвенція про права дитини.
9. Базовий компонент дошкільної освіти.

Консультації

1. Культура взаємин батьків і педагогів.
2. Спільна робота дошкільного закладу і сім'ї у підготовці дітей до школи.
3. Організація обіду в старших та підготовчих групах.
4. Фізкультура на повітрі.
5. Ігри дітей молодшої групи.
6. Організація ігрової діяльності в другій половині дня.
7. Сюжетно-відображувальні ігри дітей.

Педагогічні читання

1. Народ скаже, як зав'яже.
2. Сімейне і суспільне виховання. Проблеми сьогодення.
3. Традиції родинного виховання у творчій спадщині М. Стельмаховича.
4. Абетка морального виховання дітей (за працями В. Сухомлинського)
5. Ідеї патріотичного виховання у спадщині С. Русової, Г. Ващенко та О. Олеса.

Диспути

1. Як виростити щасливу людину?
2. Розумна батьківська любов. Яка вона?

Круглі столи

1. Природа, казка, діти і дорослі.
2. Батьки - перші вихователі.
3. Чекає школа.

Анкетування

1. Чи знаєте ви свою дитину?
2. Які ми, батьки?

Родинні свята

1. «Тут зібрався рід наш увесь».
2. «Роде мій красний».
3. «Разом в коло станемо».
4. Мої бабуся та дідусь.
5. Виконуємо родинну пісню.
6. Тато, мама і я – спортивна сім'я.
7. Веселі старти.
8. Спортивні розваги: козацькі забави.
9. Біля ватри.
10. Інценівки на теми виховання культурно-гігієнічних навичок.

Виставки

1. Батьки – дітям.
2. Золоті батьківські руки.
3. Моя мама - майстриня.
4. Дрібний нестандартний інвентар для занять з фізичного виховання та профілактично-оздоровчої роботи.
5. Атрибути для творчих та рухливих ігор.
6. Фізкультурне обладнання на майданчиках.

Виставки-конкурси

1. Іграшки з глини, пап'є-маше тощо.
2. "Чарівні речі" (атрибути для створення ігрових ситуацій).

Інші форми роботи

1. *КВН*. Фольклорне намисто. (Конкурс на знання різних жанрів фольклору для дітей.)
2. *Гра-змагання «Варіант»*: Використання ігор у вихованні культурно-гігієнічних навичок.

Фізичний розвиток і здоров'я

1. Здоров'я дітей – здоров'я нації.
2. Медико-біологічні фактори здоров'я дитини.
3. Екологічні аспекти здоров'я дошкільника. Екологія дитини.
4. Проблеми формування здорової дитини в сучасних умовах.
5. Здоровий спосіб життя. Що це?
6. Взаємозв'язок людини з природою, Всесвітом, їхній вплив на здоров'я маленької людини.
7. Емоційне і психічне здоров'я. Ваше розуміння
8. Здоров'я у контексті української народної філософії (народні страви, пости, загартування, методи профілактики і лікування та ін.).
9. Дитина. Довкілля. Здоров'я.
10. Нетрадиційні методики оздоровлення дитячого організму.
11. Розучування комплексів гімнастики (в тому числі дихальної) для дошкільників.
12. Масаж (у тому числі точковий) в оздоровленні дитини.

Отже, сучасний стан підготовки дітей до школи не забезпечує особистісного становлення дошкільників поступового переходу дитини до нового соціокультурного середовища з причин, що мають соціально-педагогічний і організаційно-методичний характер.

Розділ IV. Організаційно-методична робота з дітьми п'ятирічного віку в процесі реалізації Базового компоненту дошкільної освіти

4.1 Характеристика психологічного віку п'ятирічних дітей

Протягом старшого дошкільного віку істотно розширюється коло людей, з якими спілкується дитина. Предметом її уваги все більше стає світ соціальних відносин дорослих людей, в який дитина намагається увійти. Центром для неї та її щоденного буття є дорослий як носій суспільних функцій та вимог. Основна потреба – прагнення жити з людьми, що її оточують, спільним життям, входити з ними у безпосередній контакт, постійно перетинатися з проблемами дорослого світу. Проте, життя дитини проходить в умовах опосередкованого, а не прямого зв'язку зі світом дорослих. Розрив між ідеальними прагненнями та реальними можливостями дошкільника усувається шляхом моделювання дитиною бажаних відносин у сюжетно-рольовій грі.

Порівняно з попереднім життєвим періодом істотно змінюється місце дошкільника серед дорослих: у нього з'являється коло елементарних обов'язків; спільна з дорослим діяльність змінюється самостійним виконанням вимог, вказівок, доручень, прохань дорослого; впроваджуються елементи систематичного навчання, як організованої та унормованої діяльності.

Важлива характеристика соціальної ситуації розвитку дитини – стабілізація взаємин з однолітками, утворення “дитячого суспільства”, оформлення дитячої субкультури з притаманною їй територією, правилами співжиття, інтересами, ролями, перевагами, пріоритетними цінностями, соціальним статусом кожного її члена.

Провідна діяльність. Протягом цього вікового періоду ускладнюється провідна діяльність дитини – сюжетно-рольова гра. Якщо у попередні вікові періоди дитина в ході елементарної рольової гри «оволодівала» дорослим як знаряддям (намагалася практично діяти з ним, використовувати для задоволення своїх потреб), то тепер вона усвідомлює: доросла людина не

залишається байдужою до її впливів, відповідає на них певним чином. У сюжетно-рольовій грі старший дошкільник програє різноманітні ситуації, пов'язані з людськими відносинами, систему своїх дій у цих ситуаціях та систему наслідків цих дій для себе та оточення. У сюжетно-рольовій грі дитина спочатку дієво, емоційно, а потім й інтелектуально освоює систему людських відносин.

Істотних змін зазнає змістовий компонент ігрової діяльності – ускладнюється та урізноманітнюється сюжет гри як її основний стрижень, дедалі більше наближаючись до реального життєвого контексту. Структура сюжету вдосконалюється за рахунок різних способів творчої побудови. За допомогою дорослого формуються цікаві, логічно виправдані, наближені до сучасного життя ігрові задуми, вдосконалюється вміння дитини зображувати і передавати сенс життєвих вражень, а не лише їх зовнішню сторону. Розширюється діапазон ігрових ролей, розвивається здатність типізувати та індивідуалізувати роль. Дошкільник все частіше відтворює в сюжетах різнобічні рольові зв'язки, проявляє гнучкість, уміння змінювати рольові дії, добре орієнтується у своїх ігрових діях на відтворення статеворольових поведінкових стандартів.

Удосконалюється процесуальний компонент сюжетно-рольової гри: зростає здатність до самоорганізації, планування ігрових дій, делегування повноважень організатора гри найбільш компетентному учасникові. Формується вміння дотримуватися встановлених ігрових правил, а також придумувати свої, попередньо їх формулювати та дотримуватися в грі. Через сюжетно-рольову гру дитина усвідомлює, що будь-яка діяльність потребує від людини виконання певних обов'язків та дотримання певних правил.

У ході сюжетно-рольової гри у дитини виникає потреба в товаришах, спільниках, без яких гра втрачає сенс. Спілкуючись з однолітками, дитина навчається співробітничати, підкорятися, керувати, розподіляти функції, вчиняти справедливо, відчувати себе членом групи, відстоювати власну гідність. У грі дитина виховується як суб'єкт комунікативної діяльності –

розвиваються її соціальні почуття, формуються партнерські взаємини, збагачується досвід конструктивного міжособистісного спілкування. Розвиваються два види взаємин – ігрові та реальні (перші відображають відносини по сюжету й ролі, другі є взаєминами партнерів, товаришів).

Гармонійне поєднання ігрових та реальних взаємин можливе за умови сформованості у дитини ініціативності, товариськості, совісті, елементарного образу «Я», децентрації (здатності поглянути на ситуацію очима іншої людини, вміння стати на її місце). У грі дитина опановує мову спілкування, взаєморозуміння, взаємодопомоги, узгодження своїх дій з діями партнерів, навчається домовлятися, обґрунтовувати свою думку, знаходити домірне місце в групі однолітків.

Істотно змінюється здатність дитини до контрольної-оцінних дій: більш адекватною, обґрунтованою та розгорнутою стає самооцінка; збагачується досвід нормативно-оцінних дій, виробляється звичка якісно характеризувати свої ігрові дії та поведінку; збагачується гама переживань з приводу ігрових досягнень та морально-естетичних проявів. Особливого значення набуває гра для розвитку в старшому дошкільному віці рефлексії – здатності дитини аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви, думки, співвідносити себе з очікуваннями інших, авторитетних для дитини осіб, та моральними нормами.

Урізноманітнюються творчі дитячі ігри. Дитина виявляє інтерес не лише до сюжетно-рольових, а й до ігор-драматизацій, інсценівок, театралізацій, ігор з елементами праці та художньо-естетичної діяльності, конструктивних, спортивних, дидактичних, рухливих, інтелектуальних.

Гра, як провідна діяльність, відіграє визначальну роль у розвитку психіки та особистості дитини: в ній формуються довільні увага і пам'ять; розвивається розумова діяльність (предмет-замінник, що використовується в грі, стає опорою для розвитку мислення, дитина фантазує з ним, наділяє певними характеристиками); вдосконалюється уява (дитина замінює одні предмети іншими, бере на себе різні ролі, створює нові сюжети); відбувається подальший соціальний розвиток (дитина приглядається до поведінки та взаємин дорослих,

однолітків, набуває навичок спілкування, навчається діяти за правилами); розвиваються почуття (вона тонше диференціює різні почуття, розпізнає та передає мімікою основні з них, адекватно реагує, робить припущення з приводу ймовірних причин); розвивається воляова регуляція поведінки (дошкільник навчається очікувати, утримуватися від чогось, доводити розпочате до кінця, долати труднощі, виявляти наполегливість тощо).

Гра відіграє важливу роль у розвитку мовлення дитини: ігровий сюжет потребує мовленнєвого спілкування, вміння висловлюватися, обґрунтовувати думки, звертатися з пропозиціями, проханнями, вибаченнями тощо, здатності інтонувати мову різних персонажів.

Вікові новоутворення свідомості та особистості: перший схематичний обрис дитячого світогляду; внутрішні етичні інстанції (зачатки почуття совісті); супідрядність мотивів (продумані дії починають переважати над імпульсивними, мотив «бажаю» поступається мотиву «потрібно», більшого значення набуває соціальна мотивація); довільна поведінка (здатність діяти цілеспрямовано, долати труднощі на шляху до мети, елементарно контролювати та регулювати свою діяльність); творча уява (прагнення відійти від шаблону та зразка, схильність до фантазування, вигадування, творчої ініціативи); особиста свідомість (усвідомлення свого обмеженого місця в системі відносин з дорослими, орієнтація у власних чеснотах і вадах, виникнення більш-менш реалістичної самооцінки, самоповаги, прагнення бути визнаним іншими).

Психічні функції і соціальна поведінка	Показники розвитку	
	Усереднені показники розвитку	Низькі показники розвитку
	5 років дитині	
1. <i>Мислення і мова</i>	Вміє скласти по картинці розповідь за декількома варіантами. Правильно відповідає на питання, як герой потрапив у цю	Складаючи розповідь, не може відповісти на питання, як герой потрапив у дану ситуацію. Не розуміє сенсу картинки, перераховуючи дії

	ситуацію	героя замість переказу сюжету
2. <i>Моторика</i>	Вміє стрибати на місці на одній нозі і просуваючись вперед. Завжди, або майже завжди одягається і роздягається повністю самостійно	Не вміє стрибати на одній нозі. Ніколи повністю не одягається і не роздягається самостійно, або робить це дуже рідко
3. <i>Увага і пам'ять</i>	Уважна, зібрана. Вірші, що відповідають віку, запам'ятовує швидко, надовго, після багатьох повторень, але в цілому успішно	Розсіяна, неуважна, часто «відключається». Насилу і ненадовго запам'ятовує вірші
4. <i>Соціальні контакти</i>	Вміє грати з іншими дітьми, не сварячись, дотримуючись правил гри	Часто свариться з дітьми, ображається, б'ється. Уникає інших дітей, любить грати на самоті. Не має друзів у дитячому садку, у дворі
6 років дитині		
1. <i>Мислення і мова</i>	Вміє скласти по картині розповідь за розвитком сюжету, відобразивши в ньому події минулого, теперішнього і майбутнього. Допустимі навідні запитання	При розповіді сюжету не може відповісти на питання, як герой потрапив у дану ситуацію, чим усе завершиться
2. <i>Моторика</i>	Загальна: вміє стрибати у довжину з місця з результатом не менше 70 см. Ручна: вміє акуратно зафарбувати коло діаметром 2 см	Не вміє стрибати у довжину з місця або показує результат менше 70 см. Неакуратно зафарбовує коло (часто і грубо перетинає лінію, багато великих пробілів)
3. <i>Увага і пам'ять</i>	Уважна, зібрана. Вірші, що відповідають віку, запам'ятовує швидко, надовго, після багатьох повторень, але в цілому успішно	Розсіяна, неуважна, часто «відключається». Насилу і ненадовго запам'ятовує вірші
4. <i>Соціальні контакти</i>	Вміє грати з іншими дітьми, не сварячись і дотримуючись правил гри	Часто свариться з дітьми, ображається, б'ється. Уникає інших дітей, любить грати на самоті. Не має друзів у дитячому садку, у дворі

Для попередження проявів невротичних станів у дитини батькам і педагогам потрібно вже в дитячому саду прищеплювати їй інтерес до всього, що відбувається навколо неї, формувати допитливість, прагнення до повноцінного життя, відволікаючи її від тенденцій замкнутості на увазі тільки до самої себе, на своїх відчуттях, проблемах.

Для того, щоб батьки могли надавати допомогу своїм дітям, їм необхідно взаємодіяти з педагогами та медичними працівниками дошкільного навчального закладу.

В індивідуальній бесіді з педагогом батьки можуть дізнатися багато чого про свою дитину:

- які звуки рідної мови дитина вимовляє неправильно;
- як розвинений її мовний слух;
- наскільки різноманітний словниковий запас;
- як у неї справи з граматичним складом мовлення;
- чи вміє дитина складно викладати свої думки і вступати в діалогічне спілкування;
- який рівень розвитку дрібної моторики дитини, інше.

Організація життєдіяльності дітей дошкільного віку базується на різних видах діяльності.

Ігрова діяльність

Освітні завдання:

- створювати умови для вільної самостійної ігрової діяльності дітей;
- використовувати різні види ігор, навчати розрізняти їх за змістом, характерними особливостями;
- стимулювати і заохочувати прагнення дітей відображати своє ставлення до дійсності в грі;
- створювати передумови розвитку сюжетно-рольової гри;
- допомагати дітям опанувати способами рольової поведінки: встановлювати множинні зв'язки ролей, легко переходити від однієї ролі до іншої і т. п.;

- граючи з дитиною, активізувати її увагу і стимулювати творчість шляхом включення в один сюжет реальних і вигаданих персонажів;

- спонукати дітей до ігор-фантазій, в процесі яких вони можуть «діяти» лише у мовному плані, зі схваленням ставитися до включення в сюжет гри;

- сприяти виникненню в грі дружніх, партнерських відносин та ігрових об'єднань за інтересами.

Особистісний рівень розвитку дитини старшого дошкільного віку передбачає сформованість таких якостей психіки, котрі надають дитині можливість самореалізації своїх намірів, цілей, бажань, прагнень в партнерському оточенні дитячого та дорослого товариства, у всіх специфічно-дитячих видах діяльності на творчому рівні.

Творчий рівень діяльності дитини - це своєрідна цілісність мотиваційних (рушійних) сил активності, можливостей (знань, умінь, навичок) та особистісної регуляції поведінки. Тому особлива увага - до створення розвивальних умов, що забезпечують сформованість у дошкільника творчих ігор. Різноманітність ігрової діяльності за видами, формою, змістом виступає критеріальною оцінкою як емоційного благополуччя життя дитини, так і критеріальною оцінкою психологічно оптимальної атмосфери організації життєдіяльності дитини.

Фізичний розвиток

Оздоровчі завдання:

- охорона життя та зміцнення здоров'я дітей;
- формувати правильну поставу і розвивати всі групи м'язів;
- підвищувати рівень стійкості організму до впливу несприятливих факторів навколишнього середовища;

- спонукати дітей до самостійного використання добре знайомих видів і способів загартування вдома і в дитячому садку.

Освітні завдання:

- формувати уявлення про своє тіло, про необхідність збереження свого здоров'я;

- опанування різновидів життєво-необхідних рухів – ходьби, бігу, стрибків, лазіння...;

- збільшувати запаси рухових навичок та вмінь за рахунок розучування спортивних вправ та ігор з елементами спорту;

- формування культурно-гігієнічних навичок;

- розширювати знання дітей про розмаїття фізичних і спортивних вправ.

Виховні завдання:

- розвивати у дітей інтерес до різних видів рухової діяльності (навчальної, ігрової, трудової і тощо.);

- підвищувати рівень довільності дій дітей;

- розвивати у дітей наполегливість і витримку при досягненні мети, прагнення до якісного виконання руху;

- розвивати доброзичливі відносини з однолітками в процесі спільної рухової діяльності;

- виховувати любов до спорту;

- формувати позитивні моральні та вольові риси характеру.

Пізнавальний розвиток

Пізнавальний розвиток забезпечується розвитком *пізнавальних процесів* (сприйняття, пам'яті, уваги, уяви, мислення) та *розвитком розумових операцій* (аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, класифікації та ін.).

Освітні завдання:

- формувати позитивне ставлення до світу на основі емоційно-чуттєвого досвіду;

- розширювати досвід пізнання дитиною навколишнього світу та усвідомлення себе у ньому;

- сприяти розвитку самостійної пізнавальної активності дитини;

- сприяти розвитку та вдосконаленню різних способів пізнання відповідно до вікових норм та індивідуальних темпів розвитку дитини;

- цілеспрямовано розвивати пізнавальні процеси за допомогою спеціальних дидактичних ігор та вправ, максимально використовувати розумові операції в процесі пізнання світу;

- розвивати пізнавальні здібності дитини, вміння аналізувати різні явища і події, зіставляти їх, узагальнювати, робити елементарні висновки, умовиводи, висувати припущення, обґрунтовувати власну думку;

- заохочувати пізнавальні питання дитини;

- знайомити з різними джерелами інформації (книги, журнали, телебачення, радіо, комп'ютер); показувати їх роль в житті людей.

Пізнавальний розвиток дитини здійснюється в процесі пізнавальної діяльності за напрямками: «У світі природи», «У світі предметів», «У світі людей», «У світі чисел і цифр», «У світі форм і величин», «У світі простору і часу».

Мовленнєвий розвиток

Освітні завдання:

- розвиток звукової культури мовлення, вдосконалення літературного мовлення;

- формування мовленнєве дихання, подовжувати тривалість мовленнєвого видиху, вчити промовляти короткі фрази на одному видиху;

- уточнення і розширення уявлення про будову артикуляційного апарату, роботу його органів при творенні звуків. Тренування м'язів, розвиток моторики апарату мовлення шляхом проведення артикуляційних вправ;

- розвиток фонематичного слуху, диференціація на слух звуків, у тому числі схожі за артикуляцією тверді і м'які, дзвінкі й глухі, сонорні приголосні, а також сприймати на слух римовані закінчення у віршованих текстах, самостійно добирати прості рими, співзвучні слова.

Уточнювати і закріплювати вимову всіх звуків рідної мови. Домагатися правильної вимови шиплячих, свистячих, сонорних звуків.

Вдосконалювати звуковимову відповідно до орфоепічних, літературних

норм: звукосполучень *йа, йу, йє, йі, дж, дз, дз', шч*, подовжених м'яких приголосних, твердих приголосних перед *и* та апострофом, проривного приголосного звука *т*, дзвінких приголосних у середині та в кінці слова, ненаголошених голосних звуків *е* та *и* тощо.

Привчати говорити чітко, у помірному темпі та регулювати темп мовлення, розвивати силу, висоту, тембр голосу для передачі різного інтонаційного забарвлення мовлення, залежно від ситуації спілкування, характеру персонажа чи партнера по спілкуванню.

Художньо-естетичний розвиток

Художньо-естетичний розвиток дитини забезпечується в образотворчій, музичній та театралізованій діяльності.

Образотворча діяльність

Освітні завдання:

- розвивати у дітей естетичне сприйняття, вміння помічати красиве у навколишньому середовищі, закладати основи художнього смаку. Виховувати звичку вносити елементи краси в побут, природу, стосунки з однолітками, дорослими;

- знайомити дітей з різними видами та жанрами образотворчого мистецтва: живописом (пейзаж, портрет, натюрморт, казковий, побутовий, анімалістичний), графікою, скульптурою та декоративно-прикладним мистецтвом. Розвивати здатність сприймати мистецькі твори, виявляти емоційне ставлення до зображеного;

- розвивати здібності до образотворчої діяльності (почуття кольору, форми, композиції);

- вчити використовувати колір, форму, лінії, штрихи, пропорції, композицію, різні матеріали (олівці, фарби, фломастери, воскові олівці, свічки, природний матеріал, глину, пластилін, тісто, папір, картон) та нетрадиційні техніки (штампування, малювання пальчиком, долоньками, крапками, фактурного малювання, обривання об'ємної аплікації, орігамі та ін.) як засоби створення виразного художнього образу;

- вчити створювати складні художні образи, багатофігурні сюжетні композиції, розміщуючи предмети ближче та далі, самостійно знаходити прийоми зображення при інтеграції різних видів образотворчої діяльності;
- сприяти самостійному оволодінню дітьми технічними навичками, умінню добирати художні засоби в залежності від характеру образу, що створюється, та для здійснення свого задуму;
- спонукати дітей до експериментування з фарбами, різними художніми матеріалами;
- створити розвивальне середовище для самостійної художньої діяльності, що забезпечує самовираження дитини у мистецтві;
- спонукати до творчості, використовуючи ігрові методи та прийоми (ігрові ситуації, розповіді-малювання з елементами казки, ігри-забави, ігри-етюди, ігри-перевтілювання).

4.2 Орієнтовані форми роботи з дітьми п'ятирічного віку

Розділ програми	Форми роботи з дітьми
ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК	Хвилинка-здоровинки, спортивні свята, рухливі ігри, спортивні ігри та вправи, ігри-естафети, хороводні ігри, пішохідні переходи, гра-забава, «поради Айболита», розваги, марафони, міні туристичні походи, ігротека Спортландії, Сюрпризіада, ігри-атракціони, валеологічне шоу, спортивні змагання, Дні Здоров'я, турніри, спортивне дозвілля, прогулянки-походи, рухотерапія, логоритмічна гімнастика, психомоторика (краса рухів), народні ігри, театралізоване фізкультурне дійство, пластичний балет, «автошкола», Олімпійські ігри, вправи слухняних пальчиків, каліграфічна хвилинка, пластика рук.
МОВЛЕНСВИЙ РОЗВИТОК	Ігри-хованки, розповіді-описи, ігри-описи, ігри-забави, розглядання, бесіда, мовно-рухливі ігри, дидактична гра, «співанки-голоснянки», чистомовки, заучування, словесні вправи, вивчення напам'ять, розказування, «граматичні намистинки», переказ, «мовна

	скарбничка»”, логоритмика, артикуляційна гімнастика, «мовна ловушка», «ігри діда Буквоїда», колективне сюжетно-складання, «клуб мовознавців», риторика, „мовний фітіль”, дихальна гімнастика, гра-драматизація, лінгвістичні казки, віршознай, мовленнєвий ланцюжок...
ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК	Задачі-казки, задачі-жарти, геометричні задачі, гра-подорож, читання творів художнього та наукового змісту, бесіда, зустріч, ігрові завдання, розглядання (альбому, серії картин, схем, плакатів...) гра-визначення, гра-шифровка, екскурсія, ігрова ситуація, слухання, гра-узагальнення, розповідь вихователя, демонстрація, експрес-телеграма, ігри-змагання, розвиваючі ігри, народний календар, споглядання панорами природного ландшафту, екологічні хвилинки, перегляд дитячих передач, марафони, гра-бумеранг, міні-музей, «уроки мислення», літературна, взаємовідвідування, «довідкове бюро», «бібліотечка Стобідиди», «читальня природолюба», просторове конструювання, огляд, сенсомоторика, диктанти, логіко-математичні ігри, спостереження, інтелектуальна гра, літературний турнір, хвилинка-цікавинка, лото, аудіювання (усне опитування за вибором варіантних відповідей), мозковий штурм, тестування, бесіда – обговорення, цільові прогулянки, пошуково-дослідницька робота, «мовленнєвий струмочок», «жива газета», ігри-пошуки, загадки-добавлянки, блиц-тест, гра-перевірка...
ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК	Вернісаж, творчі завдання, конкурси, дискусія, театралізація обрядових свят, фестивалі, тактилографія, інсценізація, театралізовані вистави, «картинна галерея», малювання, ліплення, аплікація, театралізоване дійство, бал, Парад-але, концерт, маскарад, самостійна художня діяльність, фестиваль, виставки-презентації, виставки – дегустації, гра-драматизація, конкурси, вправа-імітація, «художня майстерня», «студія Олівця-малювця», «абетка художника», видання книги, «вернісаж декоративного мистецтва»...
ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ	сюжетно-рольова гра, дидактична гра, бізнес-клуб, ярмарка, лото, гра-презентація, гра-стратегія, задачі-головоломки, гра-етюд, логічні задачі, кросворди,

	<p>ребуси, шаради, логічна розминка, розмірковування вголос, логічні ланцюжки, екологічні стежини, пазли, складанки, плутанина, домальовки, олімпіади, креслення, фокуси, брей-ринг, танаграм, Колумбове яйце, Піфагор, «перевір себе»», робота з енциклопедією, проблемні ситуації, КІТ (креативно-інтелектуальний тренінг), диктант, фотографічні малюнки, вистави, перфокартки, «Клуб допитливих», математичні вузлики, гра-експеримент, виставки, складання творчих розповідей, ігротека, гра-аукціон, виготовлення моделі, створення (альбому, книжки з дитячих робіт...), складання листа, складання твору-роздуму, спонтанний танок, складання пам'ятки, складання збірки дитячих розповідей, «тлумачний словничок», гра – інтерв'ю, складання «дитячого паспорту», книга скарг, маршрутна гра, вікторини, «екран спостережень», обговорення проєктів, режисерські ігри, творчі ігри, моделювання середовища для об'єкта, «ігротека словотворчості», витівниці-небилиці, дизайн, хвилинка творчих роздумів, хвилинки фантазії, «школа ейдетики», «Клуб веселих і кмітливих», «центр творчості», «екскурсійне бюро»...</p>
--	--

4.3 Психокорекційні програми та індивідуальні плани для дошкільників із особливими освітніми потребами.

4.3.1 Принципи складання та основні види психокорекційних програм

Ми розглядаємо психологічну корекцію в двох планах: в широкому – як комплекс психолого-педагогічних впливів, спрямованих на виправлення в дітей недоліків у розвитку, і у вузькому – як метод психологічного впливу, спрямований на розвиток психічних процесів і функцій в дитини і гармонізацію розвитку його особистісних властивостей.

Слід зазначити, що психокорекційні технології – це сукупність знань про способи і засоби проведення процесу корекції психіки дошкільника, який виражається у складній системі, що включає в себе як стратегічні, так і тактичні задачі. В тактичні задачі входить розробка методів і психокорекційних технік, форма проведення корекційної роботи, підбір і комплектування груп, тривалість і режим занять. Корекційна робота з дитиною повинна будуватися не як просте тренування вмінь і навичок, не як окремі вправи по вдосконаленню психологічної діяльності, а як цілісна усвідомлена діяльність. При цьому необхідно проводити навчально-виховну роботу як із самою дитиною по зміні її окремих психологічних утворень, так і з зміні умов життя, виховання і навчання, в яких знаходиться дитина.

Розглянемо стратегічні задачі, так як вони є загальними для всіх дітей з проблемами в розвитку. В практиці психокорекційної роботи традиційно виділяють три основні моделі корекції: загальна, типова, індивідуальна (А. Осіпова, 2000). Загальна модель корекції – це система оптимального вікового розвитку особистості в цілому. Вона включає в себе охоронно-стимулюючий режим для дитини, відповідний розподіл навантажень з врахуванням психічного стану, організацію життєдіяльності дитини в школі, в сім'ї та інших групах. Типова модель корекції оснований на організації конкретних психокорекційних впливів з використанням різних методів: ігротерапії, сімейної терапії, психорегулюючих тренувань.

Індивідуальна модель корекції орієнтована на корекцію різних порушень в дитини чи підлітка з врахуванням його індивідуально-типологічних, психологічних особливостей. Це досягається в процесі створення індивідуальних психокорекційних програм, спрямованих на корекцію наявних недоліків з врахуванням індивідуальних факторів. Загальна модель психокорекції орієнтована на профілактичну роботу з дитиною, типова модель – на оптимізацію, стимулювання психічного розвитку, а індивідуальна модель – на корекцію недоліків в розвитку дитини з врахуванням індивідуально-психологічних особливостей.

Принципи побудови корекційних програм визначають стратегію, тактику їхньої розробки, тобто визначають цілі, задачі корекції, методи і засоби психологічного впливу.

Складаючи різного роду корекційні програми, необхідно спиратися на принципи: системності корекційних, профілактичних і розвивальних задач; єдності діагностики і корекції; пріоритетності корекції причинного типу; діяльнісний принцип корекції; урахування вікових, психологічних й індивідуальних особливостей дитини; комплексності методів психологічного впливу; активного залучення соціального оточення до участі в корекційній програмі; опори на різні рівні організації психічних процесів; програмованого навчання; зростання складності; урахування обсягу і ступеня різноманітності матеріалу; урахування емоційного забарвлення матеріалу.

Принцип системності корекційних, профілактичних і розвивальних задач відбиває взаємозв'язок розвитку різних сторін особистості дитини і гетерохронність (нерівномірність) їхнього розвитку. Іншими словами, кожна якість дитини знаходиться на різних рівнях розвитку у відношенні різних його аспектів — на рівні благополуччя, що відповідає нормі розвитку; на рівні ризику, що означає загрозу виникнення потенційних труднощів розвитку; і на рівні актуальних труднощів розвитку, що об'єктивно виражається в різного роду відхиленнях від нормативного ходу розвитку. У цьому факті виявляється закон нерівномірності розвитку. Тому відставання і відхилення в розвитку деяких

сторін особистості закономірно приведуть до труднощів і відхилень у розвитку інтелекту дитини і навпаки. Наприклад, нерозвиненість навчальних і пізнавальних мотивів і потреб з високою імовірністю призводить до відставання в розвитку логічного операційного інтелекту. Під час визначення цілей і задач корекційно-розвивальної роботи не можна обмежуватися лише актуальними проблемами і труднощами розвитку дитини, а потрібно виходити з найближчого прогнозу розвитку. Вчасно прийняті превентивні міри дозволяють попередити різного роду відхилення в розвитку. З іншого боку, взаємозумовленість у розвитку різних сторін психіки дитини дозволяє значною мірою оптимізувати розвиток за рахунок інтенсифікації сильних сторін через механізм компенсації. Крім того, будь-яка програма психологічного впливу на дитину повинна бути спрямована не просто на корекцію відхилень у розвитку, на їхнє попередження, але і на створення сприятливих умов для найповнішої реалізації потенційних можливостей гармонійного розвитку особистості. Таким чином, цілі й задачі будь-якої корекційно-розвивальної роботи повинні бути сформульовані як система задач трьох рівнів: корекційного – виправлення відхилень і порушень розвитку, вирішення труднощів розвитку; профілактичного – попередження відхилень і труднощів у розвитку; розвивального – оптимізація, стимулювання, збагачення змісту розвитку. Тільки єдність перерахованих видів задач може забезпечити успіх і ефективність корекційно-розвивальної роботи.

Принцип єдності діагностики і корекції відображає цілісність процесу надання психологічної допомоги. Принцип реалізується у двох аспектах:

1. Здійсненню корекційної роботи обов'язково повинен передувати етап комплексного діагностичного обстеження, що дозволяє виявити характер та інтенсивність труднощів розвитку, зробити висновок про їхні можливі причини і на підставі цього висновку сформулювати цілі й задачі корекційно-розвивальної програми. Ефективна корекційна програма може бути побудована лише на основі ретельного психологічного обстеження. У той же час найточніші діагностичні дані безглузді, якщо вони не супроводжуються продуманою системою психолого-педагогічних корекційних заходів.

2. Реалізація корекційно-розвивальної програми вимагає від психолога постійного контролю динаміки змін особистості, поведінки і діяльності, емоційних станів, почуттів і переживань дитини. Такий контроль дозволяє внести необхідні корективи в задачі програми, методи і засоби психологічного впливу на дитину. Інакше кажучи, кожен крок у корекції має бути оцінений з точки зору його впливу з урахуванням кінцевих цілей програми. Таким чином, контроль динаміки й ефективності корекції, у свою чергу, потребує постійної діагностики упродовж корекційної роботи.

Принцип пріоритетності корекції причинного типу. Виділяють два типи корекції залежно від її спрямованості: симптоматичну і каузальну (причинну). Симптоматична корекція спрямована на подолання зовнішньої сторони труднощів розвитку, зовнішніх ознак, симптомів цих труднощів. Корекція причинного (каузального) типу, навпаки, передбачає усунення і нівелювання причин, що породжують проблеми і відхилення. Очевидно, що тільки усунення цих причин може забезпечити найповніше розв'язання проблем. Робота із симптоматикою, якою б успішною вона не була, не зможе до кінця розв'язати труднощі, які переживає дитина. Показовим у цьому відношенні є приклад з корекцією страхів у дітей. Застосування методу терапії малюванням дає значний ефект у подоланні симптоматики страхів. Однак у тих випадках, коли причини виникнення страхів дітей лежать у внутрішньо сімейних відносинах і пов'язані, наприклад, з емоційним неприйняттям дитини батьками і глибинними афективними переживаннями, ізольоване застосування методу терапії малюванням дає лише нестійкий, короткочасний ефект. Звільнивши дитину від страху темряви і небажання залишатися самій у кімнаті, через деякий час ця сама дитина може звернутися до вас, але вже з новим страхом, наприклад висоти. Тільки успішна психокорекційна робота з причинами, які зумовлюють страхи і фобії (у цьому випадку робота з оптимізацією дитячо-батьківських відносин), дозволить уникнути відтворення симптоматики неблагополучного розвитку.

Діяльнісний принцип корекції. Теоретичною основою є положення про роль діяльності в психічному розвитку дитини, розроблене у працях О. Леонтьєва, Д. Ельконіна. Діяльнісний принцип корекції визначає тактику проведення корекційної роботи через організацію активної діяльності дитини, у ході якої створюється необхідна основа для позитивних зрушень у розвитку її особистості. Корекційний вплив завжди здійснюється в контексті тієї чи іншої діяльності дитини.

Принцип урахування віково-психологічних та індивідуальних особливостей узгоджує вимоги відповідності психічного й особистісного розвитку дитини віковій нормі і визнання факту унікальності і неповторності конкретної особистості. Нормативність розвитку слід розуміти як послідовність зміни вікових періодів, стадій онтогенезного розвитку. Урахування індивідуальних особливостей особистості дозволяє намітити в межах вікової норми програму оптимізації розвитку для кожної конкретної дитини. Корекційна програма не може бути знеособленою чи уніфікованою. Навпаки, вона повинна створювати оптимальні можливості для індивідуалізації та утвердження самостійності особистості дитини.

Принцип комплексності методів психологічного впливу закріплює необхідність використання всього розмаїття методів, технік і прийомів з арсеналу практичної психології. Принцип активного залучення найближчого соціального оточення до участі в корекційній програмі визначається найважливішою роллю людей з найближчого кола спілкування в психічному розвитку дитини. Система відносин дитини з близькими дорослими, особливості їхніх міжособистісних стосунків і спілкування, форми спільної діяльності, способи її здійснення є основним компонентом соціальної ситуації розвитку, визначають зону найближчого розвитку. Дитина розвивається в цілісній системі соціальних відносин, нерозривно і в єдності з ними. Тобто об'єктом розвитку є не ізольована дитина, а цілісна система соціальних відносин.

Принцип опори на різні рівні організації психічних процесів визначає необхідність спирання на більш розвинуті психічні процеси і використання

методів корекції, що активізують інтелектуальний і перцептивний розвиток. У дитячому віці розвиток довільних процесів недостатній, водночас мимовільні процеси можуть стати основою для формування довільності в її різних формах.

Принцип програмованого навчання передбачає розробку дитиною програм, що складаються з ряду послідовних операцій, виконання яких – спочатку з психологом, а потім самостійно – приводить до формування в неї необхідних умінь і дій.

Принцип зростання складності полягає в тому, що кожне завдання повинне проходити ряд етапів від простого до складного. Формальні труднощі матеріалу не завжди збігаються з його психологічною складністю. Рівень труднощів повинен бути доступним конкретній дитині. Це дозволяє підтримувати інтерес до корекційної роботи і дає можливість відчувати радість подолання.

Урахування обсягу і ступеня різноманітності матеріалу. Під час реалізації корекційної програми необхідно переходити до нового матеріалу тільки після відносної сформованості того чи іншого уміння. Урізноманітнювати матеріал і збільшувати його обсяг необхідно строго поступово.

Під час реалізації *принципу урахування емоційної складності матеріалу потрібно*, щоб проведені ігри, заняття, вправи, пропонований матеріал створювали сприятливе емоційне тло, стимулювали позитивні емоції. Корекційні заняття обов'язково повинні завершуватися на позитивному емоційному тлі. Програма корекційної роботи повинна бути психологічно обґрунтованою. Успіх корекційної роботи залежить насамперед від правильної, об'єктивної, комплексної оцінки результатів діагностичного обстеження. Корекційна робота повинна бути спрямована на якісне перетворення різних функцій, а також на розвиток різних здібностей дитини. Для здійснення корекційних впливів необхідні створення і реалізація певної моделі корекції: загальної, типової, індивідуальної. Загальна модель корекції – система умов оптимального вікового розвитку особистості в цілому – передбачає розширення, поглиблення, уточнення уявлень дитини про навколишній світ, про людей, суспільні події, про зв'язки і відносини між ними; використання різних видів

діяльності для розвитку мислення, що аналізує сприйняття, спостережливості тощо; такий характер проведення занять, що щадить, враховує стан здоров'я (особливо в дітей, які пережили посттравматичний стрес, які перебувають у несприятливих умовах розвитку).

Слід наголосити, що необхідно оптимально розподіляти навантаження упродовж заняття, дня, тижня, року, вести контроль та облік стану дитини. Типова модель корекції базується на організації практичних дій на різних основах. Спрямована на оволодіння різними компонентами дій і поетапне формування різних дій. Індивідуальна модель корекції містить у собі визначення індивідуальної характеристики психічного розвитку дитини, її інтересів, навчання, проблем; виявлення ведучих видів діяльності, особливостей функціонування мислення, визначення рівня розвитку різних дій; складання програми індивідуального розвитку з опорою на більш сформовані сторони, дії ведучої системи для здійснення переносу отриманих знань у нові види діяльності та сфери життя.

4.3.2 Цілі і задачі психокорекційної роботи

Психокорекційні заходи спрямовані на виправлення відхилень у розвитку:

1. Цілі повинні формулюватися в позитивній, а не в негативній формі. Позитивна форма включає опис тих форм поведінки, діяльності, структур особистості, які повинні бути сформовані в клієнта.
2. Цілі корекції повинні бути реалістичними і співвідношенні з тривалістю корекційної роботи, можливістю переносу клієнтом нового позитивного досвіду. Повинні бути близькими до реальності.
3. При постановці загальних цілей корекції необхідно враховувати далеку і близьку перспективу розвитку особистості і планувати як конкретні показники особистісного та інтелектуального розвитку клієнта, так і можливості відображення цих показників в особливостях діяльності і спілкування клієнта на наступних стадіях його розвитку.
4. Необхідно пам'ятати, що ефекти корекційної роботи проявляються протягом достатньо

тривалого часового інтервалу: в процесі корекційної роботи, до моменту її завершення, нарешті, приблизно півроку поспіль можна остаточно говорити про закріплення чи про втрату клієнтом позитивних ефектів корекційної роботи.

Ефективність психокорекційного процесу в значній мірі залежить від вміння психолога складати психокорекційну програму. При цьому необхідно враховувати наступні методичні вимоги:

- чітко сформулювати основні цілі психокорекційної роботи;
- виділити коло задач, які повинні конкретизувати основну мету;
- визначити зміст корекційних занять з врахуванням структури дефекту та індивідуально-психологічних особливостей дитини, розвитку провідного виду діяльності;
- вибрати форму роботи з дитиною (групова, сімейна, індивідуальна);
- відібрати відповідні методи і техніки з врахуванням вікових, інтелектуальних і фізичних можливостей дитини;
- запланувати форму участі батьків та інших осіб в корекційному процесі;
- розробити методи аналізу оцінки динаміки психокорекційного процесу;
- підготувати приміщення, необхідне обладнання і матеріали.

Цілеспрямований психокорекційний вплив на дитину і підлітка складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: діагностичний; корекційний; оцінюючий; прогностичний. В діагностичний блок входять: діагностика психічного розвитку дитини і діагностика соціального середовища. Діагностика психічного розвитку дитини включає в себе: всебічне психологічне вивчення особистості дитини і її батьків, системи їх стосунків; аналіз мотиваційно-потребної сфери дитини і членів її сім'ї; визначення рівня розвитку сенсорно-перцептивних та інтелектуальних процесів і функцій; діагностику соціального середовища дитини (аналіз несприятливих факторів соціального середовища, які травмують дитину, порушують її психічний розвиток, формування характеру особистості і соціальну адаптацію). Як зазначають більшість дослідників, корекційний блок

включає наступні задачі: корекція неадекватних методів виховання дитини з метою подолання її мікросоціальної занедбаності; допомогу дитині чи підлітку у вирішенні психотравмуючих ситуацій; формування продуктивних видів взаємовідносин дитини з оточуючими (в сім'ї, класі); підвищення соціального статусу дитини в колективі; розвиток в дитини чи підлітка компетентності у питаннях нормативної поведінки; формування і стимуляція сенсорно-перцептивних, мнемічних і інтелектуальних процесів у дітей; розвиток і вдосконалення комунікативних функцій, емоційно-вольової регуляції поведінки; формування адекватних батьківських установок на соціально-психологічні проблеми дитини шляхом активного залучення батьків в психокорекційний процес; створення в дитячому колективі, де навчається дитина, атмосфери прийняття, доброзичливості, відкритості, взаєморозуміння.

Оцінювальний блок, або блок ефективності корекційних впливів, спрямований на аналіз змін пізнавальних процесів, психічних станів, особистісних реакцій в дитини в результаті психо-корекційних впливів. Критерії оцінки ефективності психологічної корекції вимагають обліку структури дефекту, механізмів його проявів, аналізу цілей корекції і використовуваних методів психологічного впливу. Результати корекційної роботи можуть проявлятися в дитини в процесі роботи з нею, до моменту завершення психокорекційного процесу і протягом тривалого часу після закінчення занять. Ефективність психологічної корекції залежить як від об'єктивних, так і суб'єктивних факторів.

До об'єктивних факторів відносяться: ступінь важкості дефекту в дитини; чіткість поставлених корекційних задач; чіткість організації процесу; час початку колекційного процесу; професійний та особистісний досвід педагога і психолога.

До суб'єктивних факторів можна віднести: установки дитини і батьків на психологічну і педагогічну корекцію; відношення їх до корекції і до спеціалістів. При оцінці ефективності психокорекційних впливів необхідно використовувати різноманітні методи, в залежності від поставлених

психокорекційних задач. При оцінці поведінкових та емоційних реакцій дитини краще поєднувати метод спостереження з проєктивними методами дослідження особистості (кольорово-асоціативні тести, методика незакінчених речень, малюнкові тести). При оцінці ефективності корекції пізнавальних процесів в дітей можна використовувати функціональні проби, спрямовані на аналіз гностичних процесів, результати педагогічних спостережень. Оцінку ефективності корекції може провести і незалежна експертна комісія, яка включає в себе не тільки вихователів, психологів, а також лікарів, дефектологів, соціальних працівників. Прогностичний блок психокорекції спрямований на проєктування психофізіологічних функцій дитини чи підлітка.

4.3.3 Індивідуальний навчальний план дошкільника із особливостями психофізичного розвитку

Індивідуальний навчальний план (ІНП) – це один з найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Індивідуальний навчальний план - це формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину і послуги, які вона має отримувати. Він розробляється командою педагогів і фахівців та об'єднує їхні зусилля з метою розробки комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожний фахівець. Батьки є активними учасниками розробки індивідуального навчального плану, оскільки вони знають своїх дітей краще за інших. Індивідуальний навчальний план визначає необхідні адаптації/модифікації та слугує підґрунтям для подальшого планування навчальних занять. Він розробляється та реалізується для кожного учня з особливими освітніми потребами.

Компоненти індивідуального навчального плану

Під час створення індивідуального навчального плану головна увага звертається на розробку конкретних навчальних стратегій і підходів, а також системи додаткових послуг, які дадуть дитині змогу успішно навчатися у звичайному класі. Зазвичай, в індивідуальному навчальному плані містяться такі компоненти:

1. Інформація про дитину загального характеру. Ім'я дитини, її вік, адреса, телефон, імена батьків, порушення розвитку, дата зарахування дитини до школи, термін дії ІНП.

2. Поточний рівень знань і вмінь дитини. Наводяться відомості про рівень розвитку дитини, зафіксовані під час спостережень і досліджень: її вміння, сильні якості, стиль навчання (особливо якщо один зі стилів домінує), що дитина не вміє робити, у чому їй потрібна допомога тощо. У плані має бути зазначено, що турбує батьків. Всі ці відомості мають бути максимально точними, оскільки вони є підґрунтям для подальшої розробки завдань для учіння в дошкільному закладі, а потім у школі.

3. Цілі і завдання. Саме вони мають допомогти дитині опанувати певні знання і вміння. Вони мають відповідати поточному рівневі розвитку дитини і підготовці її до школи. У визначенні цих цілей і завдань беруть участь всі особи, причетні до роботи з дитиною.

Цілі - це твердження щодо бажаного результату. Вони можуть стосуватися знань, умінь, поведінки і мають бути чітко сформульовані, висловлені через позитивні твердження та бути зрозумілими всім, хто їх читає.

Завдання - це необхідні проміжні кроки на шляху до окресленої цілі, написані зрозумілими та простими термінами.

У плані має бути визначено, хто, що, коли і як має робити.

Цілі мають бути визначені в усіх сферах, де спостерігаються відставання у розвитку (інтелектуальний, соціальний і емоційний розвиток, розвиток моторики, мовленнєві навички тощо).

4. Спеціальні та додаткові послуги. В навчальному плані мають бути передбачені заняття з відповідними фахівцями (з логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами). В індивідуальному навчальному плані має бути визначена кількість і тривалість занять фахівців з дитиною.

5. Адаптації/модифікації. Відповідна адаптація середовища дає змогу дітям з особливими потребами навчатися у звичайній групі. При розробці плану необхідно звернути увагу на необхідне облаштування середовища; використання належних навчальних методів, матеріали та обладнання; урахування сенсорних та інших потреб дитини.

6. Термін дії ІНП. Зазвичай, індивідуальний навчальний план розробляється на один рік. Однак, члени групи з розробки ІНП (батьки, адміністратор, вихователь та ін.) можуть у будь-який момент запропонувати провести збори, щоб модифікувати план або скласти новий. Це може виявитися необхідним, наприклад, якщо:

- дитина досягла поставленої мети;
- у дитини виникають труднощі при досягненні визначених цілей;
- надійшло прохання збільшити кількість послуг дитині;
- дитину переводять до іншого дошкільного закладу;

- у дитини спостерігаються проблеми з поведінкою тощо.

7. Інформація про прогрес дитини. Невід'ємною складовою процесу розробки ІНП є оцінка і збирання відомостей про успіхи вихованця. При цьому складається порт фоліо, де можуть збиратися зразки робіт дитини, результати спостережень, контрольні листки, описи поведінки, результати порівнянь з типовим рівнем розвитку, результати тестів тощо.

Через деякий час вихователь та інші фахівці оцінюють успіхи дитини, визначають, наскільки ефективними є заняття, діляться інформацією з батьками. За потреби члени групи з розробки ІНП можуть ініціювати проведення зборів ще до закінчення терміну дії плану. Відомості про прогрес дитини (із зазначенням відповідних дат) записуються безпосередньо в індивідуальний навчальний план.

Будь-який процес варто розпочинати з планування. Для цього організуйте та проведіть першу установчу зустріч членів команди.

Установча зустріч членів команди. Запросіть на першу установчу зустріч усіх ймовірних членів команди (крім батьків дитини). Ними можуть бути вихователі вашого закладу, педагоги із закладу, в якому дитини перебувала раніше, штатні працівники вашого закладу: логопед, дефектолог, психолог та ін. Якщо ці фахівці не є працівниками закладу, необхідно залучити їх, звернувшись до місцевої поліклініки, реабілітаційного центру тощо. Установча зустріч проводиться з метою визначення оптимального складу команди та складання плану дій, що передуює створенню ІНП.

Оптимальний склад команди - кількість фахівців, яка забезпечить реалізацію початкової програми і спеціальних послуг.

План дій, що передуює створенню ІНП, визначає цілі, засоби, ресурси, необхідні для вивчення членами команди сильних і слабких сторін дитини. Мета плану дій - отримати комплексну оцінку сильних і слабких сторін дитини. Засобами досягнення мети можуть бути спостереження, формальні тести й опитування (вихователів, батьків, безпосередньо дітей).

Проведення комплексної оцінки сильних і слабких сторін дитини. Створенню індивідуального навчального плану для дитини з особливими освітніми потребами

передую певний період оцінки, що дає змогу виявити особливості: поведінки, навчальних пріоритетів, конкретних вмінь, а також загального рівня розвитку учня. Ця інформація дає педагогу змогу відповідним чином побудувати навчальний процес, задовольнити потреби дітей і сприяти їхньому всебічному розвитку. Також слід проводити формальну оцінку дітей з використанням спеціальних методик, до якої мають бути залучені батьки і фахівці. Під оцінкою слід розуміти процес збирання всебічної інформації про дитину, яка потім використовується для визначення сильних якостей учня та сфер, де він відстає. Процес оцінки має на меті визначення поточного рівня розвитку дитини, що дає змогу розробити відповідні виховні заходи.

Слід запевнити батьків, що під час проведення оцінки дитини, аналізу результатів робіт увага звертатиметься на сильні якості вихованця; що це процес збирання інформації, яка допоможе вчителям і фахівцям працювати на користь дитини; що це засіб для розробки індивідуального плану, який повністю відповідатиме потребам дитини. Інформацію про дитину можна одержати з різних джерел - від батьків, дорослих (включаючи тих, з ким дитина живе), від самої дитини, від фахівців, які з нею працюють та інших. Фахівці можуть допомогти точніше визначити рівень розвитку та потреби дитини. Суттєво допомогти під час оцінки дитини можуть спеціалісти (логопеди, сурдопедагоги, тифлопедагоги, медики, психологи та ін.). Після завершення процесу оцінки всі, хто брав у ньому участь (вчителі, фахівці), аналізують результати.

Отримавши результати комплексної оцінки, необхідно перейти до розробки індивідуального навчального плану.

Поради щодо проведення першої зустрічі команди з розробки ІНП.

До групи з розробки ІНП можуть входити ті самі особи, які брали участь у процесі оцінки. Мета зустрічі - узагальнення оцінки сильних і слабких сторін дитини, поточного рівня знань, умінь і навичок та формулювання перспективних (максимум на рік) навчальних цілей у різних сферах розвитку. Після того, як визначено перспективні цілі, члени команди переходять до спільного планування конкретних цілей і завдань на найближчий період.

Під час планування заходів, які допоможуть дитині опанувати інші вміння та навички, що відповідають її вікові, можна порівняти її розвиток з типовим рівнем розвитку (це може допомогти визначити необхідну послідовність розвитку вмінь дитини).

Важливо:

1. До початку першої зустрічі керівник закладу збирає та вивчає результати комплексної оцінки розвитку дитини, зустрічається з окремими педагогами, фахівцям з метою складання переліку питань, що будуть обговорюватися на першій зустрічі.

2. Керівник закладу призначає час і місце проведення зустрічі, максимально зручні для всіх членів команди. Кімната, в якій відбуватиметься зустріч, має бути просторою, без зайвих предметів, але з дошкою. Також слід забезпечити учасників папером, щоб їм було зручно фіксувати думки та пропозиції. Варто потурбуватися про осіб, які з певних причин не зможуть брати участь у зустрічі, однак, зможуть спілкуватися телефоном.

3. Керівник закладу проводить першу робочу зустріч з розробки: на початку зустрічі узгоджує термінологію, роблячи її зрозумілою для всіх; зосереджує увагу на питаннях, винесених на обговорення; призначає секретаря зборів з числа осіб, які не брали участь у процесі оцінки; для презентації інформації надає слово кожному з членів команди, забезпечуючи позитивну атмосферу зустрічі тощо.

4. Важливо спільно вибрати керівника команди, він в подальшому плануватиме і призначатиме засідання, визначатиме місце зборів, сповіщатиме всіх учасників тощо.

5. Наприкінці зустрічі разом з усіма членами команди уточніть; вироблені стратегії, аби переконатися, що вони спрямовані на прогрес дитини, і що всі розуміють їх однаково; перелік змін, які необхідно зробити в середовищі, технічному забезпеченні, включаючи додатковий час тощо;

6. Призначте зустріч з батьками, щоб представити та обговорити результати оцінки, рекомендації, запросити до процесу складання ІНП.

7. Складіть письмовий звіт зустрічі та додайте його до особової справи дитини.

Як представляти результати комплексної оцінки?

1. Подякуйте всім за проведену роботу.
2. Поясніть, що метою презентації результатів оцінки є визначення особливих потреб дитини для подальшого складання ІНП.
3. Нагадайте про конфіденційність інформації, яка повідомлятиметься.
4. Зауважте, що після звіту кожного члена команди всі можуть ставити запитання.
5. Попросіть учасників представляти інформацію про можливості та сильні сторони дитини, а не лише його проблеми.
6. Надайте слово для презентації результатів усім, хто брав участь в оцінці сильних і слабких сторін дитини.
7. Після всіх виступів попросіть учасників висловити свої думки та поставити запитання.
8. Узагальніть результат оцінки, коментарі та запитання.
9. Занотуйте їх як рекомендації для складання ІНП.
10. Зачитайте занотоване, аби пересвідчитись, що всі члени команди розуміють зміст результатів і погоджуються з рекомендаціями.

Пам'ятайте, що всі думки є цінними. Вислуховуйте всі ідеї, підтримуйте кожне бажання зробити внесок у досягнення прогресу дитини.

Питання, які необхідно розглянути:

1. Як забезпечуватиметься приїзди дітей до дошкільного освітнього закладу?
2. Чи потрібен дитині супровід для пресування закладом?
3. Які адаптації середовища, технічного забезпечення необхідно здійснити?
4. Яких фахівців необхідно залучити?
5. Якою є поведінка дитини, яких змін вона потребує для покращення процесу виховання?
6. Який теперішній рівень досягнень дитини?
7. З удосконалення/розвитку яких навичок необхідно розпочати?

8. В яких сферах розвитку необхідно надати допомогу?

9. В яких заходах дитина братиме участь?

Важливо пам'ятати, що визначати цілі та планувати завдання необхідно одночасно в усіх сферах розвитку в яких учень потребує допомоги.

Члени групи в ДНЗ з розробки ІНП тісно співпрацюють і несуть спільну відповідальність за рішення стосовно заходів, необхідних для успішного навчання дитини у початковій школі.

Наступні кроки, які необхідно зробити після зустрічі, щоб забезпечити виконання ІНП.

1. Переконайтеся, що батьки отримали копію ШП, завірену керівником закладу.
2. Забезпечте такими самими копіями педагогів і фахівців, які працюватимуть над реалізацією ІНП.

Хто відповідає за розробку та реалізацію ІНП?

ІНП розробляється командою, до складу якої входять: педагоги, які працюють з дитиною, фахівці, які будуть залучені до навчально-виховного процесу, батьки дитини та керівники закладу освіти. Складений та узгоджений з усіма членами команди індивідуальний навчальний план підписується директором закладу та батьками. Відповідальність за реалізацію індивідуального плану покладається на всіх членів команди. Відстеження перебігу виконання цілей, окреслених в індивідуальному навчальному плані, покладається на методиста дошкільного навчального закладу (в його обов'язки входить вирішення питань інклюзивної освіти).

Залучення батьків до розробки та подальшої реалізації ІНП.

Участь батьків у розробці індивідуального навчального плану є надзвичайно важливою. Як зазначалося вище, батьки можуть надати інформацію про стан здоров'я, розвиток, інтереси, особливості поведінки дитини.

У практиці залучення родин трапляються випадки, коли батьки не хочуть брати участь у розробці індивідуального плану. Причини такої поведінки можуть бути різними: від небажання приділяти час власній дитині, до недовіри членам команди,

підґрунтям якої є негативний попередній досвід спілкування з фахівцями і педагогами. В будь-якому випадку батьків необхідно підбадьорювати та заохочувати до участі.

Кроки співпраці в рамках ІНП:

1. До початку розробки ІНП надайте батькам більше інформації про індивідуальний навчальний план, його зміст, гнучкість (можливість змін цілей і завдань, запланованих спеціальних і додаткових послуг) тощо.
2. Познайомте батьків із членами команди та наголосіть на конфіденційності почутої ними інформації. Це дасть батькам змогу почуватися комфортніше, усуне напруженість у стосунках між ними, фахівцями та педагогами.
3. Повідомте батьків, що ви очікуєте від них інформації, яка, на їхню думку, є важливою для розробки ІНП. Наголосіть, що саме вони краще знають інтереси, сильні сторони та проблеми своєї дитини, їхній досвід є неоціненним внеском у розробку програми розвитку дитини.
4. Варто познайомити родини з іншими батьками, які певний час беруть участь у розробці ІНП для своєї дитини і мають позитивний досвід роботи в команді. Таке спілкування допоможе батькам: позбутися побоювань щодо роботи з педагогами, фахівцями; почати говорити зі сторонньою людиною (фахівцем) про проблеми своєї дитини; отримати поради щодо процедури роботи в команді над розробкою ІНП.
5. На початку роботи над ІНП можна запропонувати батькам прийти з представником, якому вони довіряють. Його присутність допоможе батькам краще зрозуміти те, що пропонується та рекомендується, а також аргументувати свою точку зору.
6. Підписання батьками ІНП є важливим кроком до його реалізації. План вважається ухваленим, якщо він погоджений з батьками та підписаний ними.
7. Після розробки ІНП кожні 4 тижні зустрічайтеся з батьками для обговорення прогресу дитини, або надсилайте їм письмовий звіт.

Що робити, коли батьки не підписують ІНП?

Батьки мають різні причини не підписувати ІНП. Тож, насамперед, дізнайтеся про причину відмови.

Найчастіші причини відмови підписувати ІНП:

- Батьки можуть вважати, що підстав для розробки такого плану немає, тож, вони не хочуть, щоб їхня дитина відрізнялася від інших учнів.

Можливі дії. Створіть умови для зустрічі батьків з педагогом, фахівцем або іншими батьками, якому/яким вони найбільше довіряють. Обстановка зустрічі має бути неформальною. Метою зустрічі має стати розмова з батьками про ІНП як механізм для досягнення дитиною успіху, а не спосіб «навішування ярликів». Якщо батьки незадоволені результатами оцінювання розвитку дитини, запропонуйте їм взяти участь у навчальних заняттях, ставши, в такий спосіб, незалежними спостерігачами, та пройти процес оцінювання розвитку дитини ще раз. Розгляньте інші варіанти, запропоновані батьками.

- Батьки можуть вважати, що команда спланувала недостатньо заходів для досягнення дитиною прогресу.

Можливі дії. Поясніть батькам, що ІНП є гнучким механізмом, який змінюється, розвивається та постійно переглядається, тому поступово пропозиції батьків задовольняються. Нагадайте батькам, що вони завжди залишають за собою право контролю над виконанням ІНП та його змінами.

Можливо, будуть й інші причини, які спонукатимуть батьків не погоджуватися підписувати ІНП. Тому будьте гнучкими, змінюючи тактику роботи з родиною, шукаючи рішення, які б задовольнили батьків і команду, виявляйте свою професійність.

Функції керівника щодо розробки та реалізації ІНП.

- Формування команди для розробки ІНП; залучення педагогів, фахівців (на початковому етапі вивчення дитини та визначення напрямів діяльності до складу команди входять лише педагоги та фахівці) та батьків (вони приєднуються до педагогів і фахівців на етапі представлення ІНП до розгляду).

- Визначення (спільно з членами команди) необхідних консультацій з іншими фахівцями, яких слід залучити.

- Визначення (спільно з членами команди) необхідних технічних адаптацій (наприклад, адаптація туалетних приміщень).
- Створення умов для проведення зустрічей членів команди.
- Контроль над розробкою та виконанням ІНП.
- Консолідація зусиль для усвідомлення членами команди проблем і потреб учня в комплексі, а не лише під кутом зору кожного окремого фахівця.
- Забезпечення проведення зустрічей із членами команди для обговорення виконання ІНП та прогресу дитини (щонайменше - кожні 6 тижнів).
- Зустрічі з батьками для обговорення прогресу дитини/доручення керівникові команди щодо проведення цих зустрічей (керівник також може надсилати батькам письмовий звіт).

Для цілковитого узгодження ІНП може знадобитися низка зустрічей членів команди. В організації індивідуального (надомного) навчання існує ряд проблем:

- відсутність чіткої нормативно-правової бази;
- відсутність типових різнорівневих посібників і підручників;
- індивідуальною формою навчання охоплені, як правило, діти-інваліди або діти з різноманітними органічними патологіями в стадії загострення.

Отже, вправляючи психічні процеси вихователь робить закладку фундаменту успішної навчальної діяльності.

Висновки

Метою модернізації освіти є забезпечення високої якості навчального процесу, що пов'язується з вихованням, поняттям «якості життя» та розкривається через категорії «здоров'я», «соціального благополуччя», «самореалізації», «захищеності». Таким чином, психолого-педагогічний супровід не обмежується рамками подолання труднощів у навчанні та вихованні, а включає завдання успішної соціалізації, збереження та зміцнення здоров'я, захист прав дітей.

Завдання модернізації: забезпечення доступності якісної освіти, її індивідуалізація, диференціація та дотримання таких чинників, як:

- захист прав особистості дитини, забезпечення їх психологічної, фізичної безпеки, педагогічну підтримку ;
- кваліфіковану комплексну діагностику можливостей і здібностей дитини;
- реалізацію програм подолання труднощів у навчанні, участь фахівців системи супроводу в розробці освітніх програм;
- участь фахівців супроводу в психолого-педагогічній експертизі професійної діяльності педагогів освітніх закладів, програм;
- психологічна допомога сім'ям дітей з особливими освітніми потребами.

Мета психолого-педагогічного супроводу дитини – забезпечення нормального розвитку і попередження проблем розвитку.

Слід зазначити, що робота з психолого-педагогічного супроводу складається з: профілактики; діагностики; консультування; розвиваючої та колекційної роботи; психологічної просвітницької роботи з педагогами, батьками; експертизи. Комплексним напрямком психолого-педагогічного супроводу є розробка (проектування) освітніх програм.

В освітній програмі головним є становлення, розвиток і виховання особистості в сукупності її когнітивних, емоційних та мотиваційних характеристик. Таким чином, на освітню програму покладається завдання у

виконанні не лише діагностичної, прогностичної, корекційної функцій, а й побудова системи супроводу освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі.

Отже, основою для проектування освітніх програм є вікова модель розвитку дитини. Завдання супроводу на різних рівнях розвитку:

- дошкільна освіта – рання діагностика і корекція порушень в розвитку, забезпечення готовності до школи;
- початкова школа – визначення готовності до шкільного навчання, розвиток пізнавальної та навчальної мотивації, розвиток самостійності і самореалізації, підтримка в формуванні бажання і вміння вчитися, розвиток творчих здібностей.

Вочевидь, що основними принципами роботи психолого-педагогічного та медико-соціального супроводу дошкільників за інклюзивною освітою є:

- пріоритет інтересів дитини;
- неперервність і комплексний підхід в організації супроводу;
- рекомендує характер здійснення допомоги і послуг;
- робота за методом міждисциплінарної команди.

ВИКОРИСТАНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К. : Шкільний світ, 2012. – 68 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світоч, 2008. – 430 с.
3. Венгер Л.А. Чи готова ваша дитина до школи? / Л. А. Венгер. – М., 1994. – 189 с.
4. Выготский Л. С. Собр. соч. / Л. С. Выготский. – Т. 6. – М. : Педагогика, 1982. Т. 2. – 361 с.
5. Дичківська І.М. М. Монтесорі: Теорія і технологія / І. М. Дичківська, Т. І. Поніманська . – К. : Видавничий дім «Слово», 2006. – 304с.
6. Дошкільна освіта в Україні: [Нормативно-правове регулювання] / Упоряд. Л. Тураш, Т. Вороніна. – К. : Шкільний світ, 2006. –120 с.
7. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2000. - № 1. – С. 3-7.
8. Закон України «Про дошкільну освіту» // Урядовий кур'єр. – 2001. – 8 серпня. – С. 3-8.
9. Засенко В.В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку / В. В. Засенко // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти колекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. За ред. : В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К. : Наук. світ, 2006. – С. 85 – 88.
10. Запорожец А.В. Интеллектуальная подготовка детей к школе / А. В. Запорожец // Дошкольное воспитание. – 1971. - № 8. – С. 30-34.
11. Запорожець А.В. Підготовка дітей до школи. Основи дошкільної педагогіки / За редакцією А. В. Запорожця, Г. А. Маркової. М., 1990. – 257 с.
12. Колупаєва А. Інноваційні підходи до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку / А. Колупаєва // Науково-методичний журнал. «Нова педагогічна думка». - Рівне, №1. 2004 р. – С. 25-31.

13. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272с.
14. Колупаєва А.А. Савчук Л.О. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К. : «Самміт-Книга», 2011. – 128 с.
15. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: [Наук.-метод. посіб.] / Наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
16. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : Наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : Дошкільне виховання, 2003. – 243 с.
17. Кондрашова Л.В. Методика підготовки майбутніх учителів к педагогічному взаємодію з учнями / Л. В. Кондрашова. – М. : Прометей, 1990. – 159 с.
18. Кононко О. Простір «Я»: реальність та життєва проблема / О. Кононко // Дошкільне виховання. – 2001. - № 4. – С. 3-7.
19. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості / О. Л. Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 256 с.
20. Кравцов Є.Є. Психологічні проблеми, готовності дітей до навчання в школі / Є. Є. Кравцов. - М., 1991. – 145 с.
21. Лаврентьєва Г. Готовність дитини до школи: складові успішного навчання / Г. Лаврентьєва // Дошкільне виховання. – 2000. - № 9. – С. 3-5.
22. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко [та ін.]. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
23. Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам / За ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К. : Наук. світ, 2005.
24. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» (<http://www.tutor.in.ua>).

25. Родинне сонцеколо. Методичний poradник для роботи з батьками / Авт.-упорядник Л.В.Калуська. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 140 с.
26. Резніченко І. Створення розвивального простору у групових приміщеннях дошкільного закладу / І. Резніченко // Практика управління дошкільним закладом. – 2011. – № 01. – С 27-40.
27. Савченко О.Я. Новий етап розвитку початкової школи / О. Я. Савченко // Дошкільне виховання. – 2007. – № 1. – С. 6-10.
28. Технологія тренінгу / Упоряд.: О. Главник, Г. Бевз / За заг. ред. С. Максименко – К. : Главник, 2005. – 112 с.
29. Ткачева В.В. К вопросу о концепции психологического изучения семьи, воспитывающей ребенка с отклонениями в развитии / В. В. Ткачева // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. - № 1. – М., 2004. - С. 46 – 51.
30. Федорович Л.О. Підготовка дітей до школи: сутність та шляхи реалізації / Л. О. Федорович // Вісник Чернігівського університету ім. Т.Г. Шевченка. – Серія «Педагогічні науки». – Випуск 10. – Чернігів, 2002. – С. 6-8.
31. Федорович Л.О. Час до школи: [Навчальний посібник для підготовки дітей до школи] / Л. О. Федорович. – Полтава : Полтавський літератор, 1994. – 104 с.
32. Фіцула М. Педагогіка: [Навч. посібник] / М. Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 544 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Готовність дошкільника до школи

Існує багато психологічних тестів, по яких можна дізнатися про загальну шкільну зрілість дитини. Але проводити їх і знатися на отриманих результатах — справа спеціалістів-психологів. Тож пропонуємо елементарний спосіб перевірки, доступний абсолютно всім батькам.

Отже, спершу поставте своєму дитяті наступні запитання. Якщо він відповість на них без зусиль, то, значить, його психічний розвиток відповідає календарному віку і свідчить про готовність дитини навчатися в загальній середньо освітній школі.

Для дитини 5-6 років.

- Як тебе звуть?
- Як звуть твою маму, тата, сестричку, братика?
- Ти дівчинка чи хлопчик? Ким ти будеш, коли виростеш і станеш дорослим: чоловіком чи жінкою?
- Зараз ранок, день чи вечір?
- Ти любиш малювати? Якого кольору цей олівець, стрічка?
- Скільки пальців у тебе на руці? Покажи два пальчики, три?
- Скільки оченят у ляльки? а у тебе? Для чого потрібні очі, вуха?
- Що роблять віником, олівцем, ложкою?
- Коли можна кататись на санчатах: взимку чи літом? Чому?
- Коли можна купатися в річці: взимку чи літом? Чому?
- Яких ти знаєш звірів, птахів? Хто більший: коза чи корова? У кого більше ніг: у собаки чи у півня?

Для дитини 6-7 років.

- Назви своє прізвище, ім'я, по батькові.
- Хто старший: ти чи твій брат, сестра?
- Скільки тобі років? А скільки буде через рік, два роки?

- Коли ти снідаєш: вранці чи у вечері? Обідаєш: вранці чи вдень? Що буває раніше: обід чи сніданок, день або вечір?

- Де ти живеш? Де працюють твої папа, мама? Ким ти хочеш бути, коли виростеш?

- Яка зараз пора року - літо чи осінь, зима чи весна? Чому ти так вважаєш?

- Чому сніг буває взимку, а літом його немає?

- Що робить листоноша, лікарка, вчитель? Хто лікує, а хто навчає?

- Що більше - 8 чи 9; 5 чи 3? Порахуй від 6 до 9, від 5 до 3?

- Покажи свою ліву руку, праве вухо. Що знаходиться справа / зліва від тебе в цій кімнаті?

- Що потрібно зробити, коли випадково зламав чужу річ?

Не дивуйтесь, якщо питання вам здалися дуже простими. У практиці багатьох педагогів зустрічалися діти, які не змогли відповісти на багато з них. Для кожного батька нормально вважати, що його дитя найрозумніше. Але інколи дитя не може відповісти на якісь з цих питань просто тому, що батьки не вважали за потрібне йому це пояснити. Вони просто гадали, що їх чудове маля саме знає такі елементарні речі.

Якщо ж ваше дитя:

- кожен ранок чистить зуби, завжди миє руки перед тим як сісти до столу; допомагає вдома по господарству (миє посуд, прибирає ліжко, накриває на стіл);
- може сам собі приготувати бутерброд, вдягнутися по погоді, зав'язати шнурки і шарф;
- вміє самостійно утримувати увагу досить тривалий час (15-20 хвилин) під час читання вголос, малювання, гри;
- здатний управляти своїми бажаннями (не їсть перед їжею цукерки, хоча вони і лежать на видному місці; не вередує, коли дорослі щось заборонили);
- вміє поводитися за столом (правильно сидить, акуратно їсть);

- має більш-менш стійкі інтереси (прослухування музики, малювання, заняття мовами, конструювання, ліплення з пластиліну);
- вміє поводитися в суспільстві (не перебиває старших, без нагадування проявляє вічливість, використовуючи «будь ласка», «дякую», «до побачення» та ін.);
- дотримується певного режиму дня;
- ставить питання і завжди вислуховує відповіді;
- прибирає за собою іграшки після гри, альбом після малювання, книжки після читання, **тоді вітаємо!** Ваше дитя має високий рівень розвитку вольових навичок. А вони, у свою чергу, є основою довільного запам'ятовування, уваги, розумових навичок. І, відповідно, у вас і у вашої дитини буде значно менше проблем в школі.

Анкета «Чи готова дитина до школи?»

- Чи хоче ваша дитина йти до школи?
- Чи думає ваша дитина про те, що у школі вона багато дізнається й навчатися буде цікаво?
- Чи може ваша дитина самостійно виконувати справу, яка потребує зосередженості впродовж 30 хвилин (наприклад, збирати конструктор)?
- Чи ваша дитина у присутності незнайомих анітрохи не соромиться?
- Чи вміє ваша дитина складати розповіді за картинкою не коротші, ніж із п'яти речень?
- Чи може ваша дитина розповісти напам'ять кілька віршів?
- Чи вміє вона відмінювати іменники за числами?
- Чи вміє ваша дитина читати по складах або цілими словами?
- Чи вміє ваша дитина рахувати до 10 і назад?
- Чи може вона розв'язувати прості задачі на відніманні й додаванні одиниці?
- Чи правильно, що ваша дитина має тверду руку?
- Чи любить вона малювати і розфарбовувати картинки?
- Чи може ваша дитина користуватися ножицями і клеєм (наприклад, робити аплікації)?
- Чи може вона зібрати пазли з п'яти частин за хвилину?
- Чи знає дитина назви диких і свійських тварин?
- Чи може вона узагальнювати поняття (наприклад, назвати одним словом овочі: помідори, морква, цибуля)?
- Чи любить ваша дитина самостійно працювати – малювати, збирати мозаїку тощо?
- Чи може вона розуміти і точно виконувати словесні інструкції?

Результати тестування залежать від кількості позитивних відповідей на запитання тесту. Отже, якщо їх:

15—18— дитина готова йти до школи. Ви не дарма з нею працювали, а шкільні труднощі, якщо і виникнуть, можна легко подолати;

10—14— ви на правильному шляху, дитина багато чого навчилася, а запитання, на які ви відповіли «ні», підкажуть вам, над чим іще потрібно попрацювати;

9 і менше — почитайте спеціальну літературу, постарайтеся приділяти більше часу заняттям з дитиною і зверніть увагу на те, чого вона не вміє. Результати можуть вас розчарувати. Але пам'ятайте, що всі ми — учні у школі життя. Дитина не народжується першокласником, готовність до школи — це комплекс здібностей, що піддаються корекції. Вправи, завдання, ігри, обрані вами для розвитку дитини, легко і весело можна виконувати з мамою, татом, бабусяю, старшим братом — з усіма, хто має вільний час і бажання навчатися разом із дитиною. Добираючи завдання, зверніть увагу на слабкі місця розвитку дитини. Добре, щоб вона навчилася читати і хоч трохи писати.

**ЯКЩО ВИ, БАТЬКИ,
ВАРТІ СВОЄЇ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ...**

то погодитесь з більшістю цих тверджень

(анкета для батьків)

1. Я відповідаю на всі запитання дитини, наскільки це можливо, терпляче та чесно.
2. Я поставила стенд, на якому дитина може демонструвати свої роботи.
3. Я не лаю дитину за безлад на її столі чи в кімнаті, якщо це пов'язано з творчістю і роботу ще не завершено.
4. Я надала дитині кімнату або її частину виключно для її занять.
5. Я показую дитині, що люблю її не за досягнення та успіхи, а такою, якою вона є.
6. Я доручаю дитині роботу по господарству, яку вона в змозі виконати.
7. Я беру з собою дитину в поїздки цікавими місцями.
8. Я допомагаю їй спілкуватися з дітьми різних соціальних прошарків.
9. Я постачаю дитині книги та матеріали для її улюблених занять.
10. Я ніколи не кажу дитині, що вона гірша за інших дітей.
11. Я привчаю її мислити самостійно.
12. Я регулярно читаю дитині.
13. Я спонукаю дитину фантазувати та вигадувати різні історії.
14. Я кожного дня знаходжу час, щоб побути з дитиною віч-на-віч.
15. Я дозволяю дитині грати з різним мотлохом.
16. Я ніколи не дражню дитину за помилки.
17. Я дозволяю дитині брати участь у плануванні родинних справ і подорожей.
18. Я навчаю дитину вільно спілкуватися з дорослими будь-якого віку.
19. Я заохочую в дитині максимальну незалежність від дорослих.
20. Я вірю в її здоровий глузд і довіряю їй.
21. Я допомагаю дитині бути особистістю.

ЯКЩО ВАШОГО ТАЛАНОВИТОГО НАЩАДКА

ВВАЖАЮТЬ ПИХАТИМ

Вашого маленького генія можуть недолюблювати діти та дорослі за його зарозумілість. Всезнайки дратують оточення, нагадуючи їм про власну недосконалість.

Вашу дитину вважають «вискочкою» за те, що вона на уроках раніше за всіх тягне руку.

Це породжує відчуженість однокласників і навіть дратує вчителя. 7—8-річна дитина не в змозі зрозуміти, чому її не люблять. Розберіться в цьому разом з нею. Запропонуйте їй зробити вибір. Що важливіше: мати друзів у класі чи завжди демонструвати вчителю, що знаєш відповідь?

Запропонуйте їй компроміс, нехай хоча б дорахує до п'ятнадцяти перед тим, як підняти руку, якщо ніхто з дітей не відповів на запитання вчителя.

ЯКЩО ВИ ХОЧЕТЕ ЗБЕРЕГТИ З ВАШОЮ ДИТИНОЮ ВЕСЕЛІ, ДРУЖНІ СТОСУНКИ

До вашої уваги «ігри на підлозі, на столі, на бігу» викладено нижче. Якщо ви готуєте обід, а дитина також на кухні...

Можна відволіктися на 5 хвилин і знайти цікаве заняття для дитини, щоб забезпечити собі 35 хвилин спокійної домашньої роботи. Готуєте пиріг — витягніть середину з яєць, зробивши маленькі дірочки. У верхню протягніть нитки та смужки кольорового паперу (та все інше, що заманеться та знайдеться під рукою), у нижню — вставте паличку, сірник. Фломастером разом з дитиною намалюйте обличчя та вигадайте казку: «Ми з тобою зняли чари з людини, яку перетворили на яйце, а звать її... зараз, дитинко, бери її обережно, неси до кімнати (або залишайся на кухні), але випадково не розчави...». Підсумок — дитина відправляється подалі від кухні, якщо ви цього домагалися, чи залишається з вами, радісна та зайнята справою.

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ

1. Хто з дитиною найбільше грається, займається з нею? Чому?
2. З ким дитина любить залишатися дома? Чому?
3. Чим Ваша дитина любить займатися у вихідні дні? Чому?
4. Як, на Вашу думку, хотіла б дитина проводити вихідні дні? Чому? А Ви самі?
5. Як Ви реагуєте, коли Ваша дитина просить погратися з нею, почитати книжку?
6. Що найбільше дратує Вас у Вашій дитині? Чому?
7. Які прояви, вчинки Вашої дитини Ви схвалюєте, особливо радують Вас? Чому?

АНКЕТА ДЛЯ ДІТЕЙ

1. Хто з тобою найбільше грається, гуляє на вулиці та займається? Чому?
2. З ким ти найбільше любиш залишатися вдома?
3. Яка твоя найулюбленіша справа у вихідні дні?
4. Як би ти хотів провести свій вихідний день?
5. Що говорить мама й тато, коли ти просиш погратися з тобою, почитати книжку чи вийти погуляти надворі? Чому?
6. Чим ти роздратовуєш батьків?
7. За що тебе найбільше хвалять мама, тато, бабуся й дідусь?

Анкетування проводиться попередньо з дітьми, а з батьками — на зборах. Для порівняння роздаються відповіді дітей. А далі подумаємо разом...

Не економте доброти,

Не бережіть її на завтра.

Не бійтесь вчасно проказати,

Своє «люблю», своє «прости».

ЗАОЧНИЙ ТРЕНІНГ БАТЬКІВСЬКОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Мета тренінгу:

- Підвищити батьківську ефективність учасників.

Допомогти батькам, опрацювавши серію тренінгів, глибше пізнати самих себе, свої психологічні особливості, усвідомити власні дії і думки, зміцнити позитивні якості своєї особистості.

- Поглибити пізнання батьків своєї дитини, зрозуміти причини її вчинків, емоцій, думок.

- Знайти оптимальні шляхи спілкування батьків з дитиною, відшукати та використати сучасні, психологічно обґрунтовані методи виховання та розвитку дитини на основі її повного прийняття.

- Активізувати внутрішні психологічні ресурси батьків для вирішення різноманітних проблем виховання і розвитку дитини.

Інструкція

Вам запропонована низка тверджень. Уважно читайте кожне і, залежно від того, правильне чи неправильне це твердження щодо Вас, дайте відповідь «так» чи «ні». Відповідь записуйте в бланк для відповідей у відповідну графу.

1. Я завжди співчуваю своїй дитині.
2. Я вважаю своїм обов'язком знати все, про що думає моя дитина.
3. Я поважаю свою дитину.
4. Мені здається, що поведінка моєї дитини значно відхиляється від норми.
5. Треба довше оберегати дитину від реальних життєвих проблем, якщо вони її травмують.
6. Я відчуваю до дитини почуття прихильності.
7. Гарні батьки оберегають дитину від труднощів життя.
8. Моя дитина часто неприємна мені.
9. Я завжди намагаюся допомогти своїй дитині.

10. Трапляються випадки, коли глумливе ставлення до дитини приносить їй велику користь.

11. Мене бере досада щодо моєї дитини.

12. Моя дитина нічого не досягла в житті.

13. Мені здається, що діти сміються з моєї дитини.

14. Моя дитина часто робить такі вчинки, які, крім презирства, нічого не варті.

15. Для свого віку моя дитина трохи не зріла.

16. Моя дитина навмисно поводить себе погано, аби досадити мені.

17. Моя дитина вбирає в себе все погане, як «губка».

18. Мою дитину важко навчити гарних манер, скільки б зусиль не докладав.

19. Дитину треба тримати в жорстких рамках, тоді з неї виросте порядна людина.

20. Я люблю, коли друзі моєї дитини приходять до нас.

21. Я співчуваю своїй дитині.

22. До моєї дитини «липне» все погане.

23. Моя дитина не досягне успіху в житті.

24. Коли в компанії приятелів ведуть мову про дітей, мені трохи соромно, що моя дитина не така розумна й здібна, як би мені хотілося.

25. Я жалію свою дитину.

26. Коли я порівнюю свою дитину з однолітками, вони здаються мені дорослішими і за поведінкою і за судженнями.

27. Я із задоволенням спілкуюся з дитиною увесь вільний час.

28. Я часто жалкую про те, що моя дитина росте й дорослішає, і з ніжністю згадую, як вона була маленькою.

29. Я часто ловлю себе на ворожому ставленні до дитини.

30. Я мрію про те, щоб моя дитина досягла всього того у житті, що мені не вдалося.

31. Батьки повинні пристосовуватися до дитини, а не тільки вимагати

цього від неї.

32. Я намагаюся виконувати усі прохання моєї дитини.

33. Приймаючи сімейні рішення, треба враховувати думку дитини.

34. Я дуже цікавлюся життям своєї дитини.

35. У конфлікті з дитиною я часто можу визнати, що вона по-своєму права.

36. Діти рано починають розуміти, що батьки можуть припуститися помилки.

37. Я завжди беру до уваги інтереси дитини.

38. У мене до дитини товариські почуття.

39. Основною причиною капризів моєї дитини є егоїзм, впертість і лінощі.

40. Неможливо нормально відпочити, якщо проводити відпустку з дитиною.

41. Найголовніше, щоб у дитини було спокійне й безтурботне дитинство, решта додається.

42. Іноді мені здається, що моя дитина не здатна ні на що хороше.

43. Я поділяю захоплення своєї дитини.

44. Моя дитина може вивести з терпіння кого завгодно.

45. Я розумію свою дитину, коли їй прикро.

46. Моя дитина дратує мене.

47. Виховання дитини — суцільне вимотування нервів.

48. Суворі дисципліна в дитинстві розвиває сильний характер.

49. Я не довіряю своїй дитині.

50. За суворе виховання діти вдячні потім.

51. Іноді мені здається, що я ненавиджу свою дитину.

52. У моєї дитини більше недоліків, аніж достоїнств.

53. Я поділяю інтереси своєї дитини.

54. Моя дитина не може що-небудь зробити самостійно, а якщо і зробить, то обов'язково не так.

55. Моя дитина виросте не пристосованою до життя.
56. Моя дитина подобається мені такою, якою вона є.
57. Я уважно стежу за станом здоров'я моєї дитини.
58. Нерідко я в захопленні від своєї дитини.
59. Дитина не повинна мати таємниці від батьків.
60. Я невисокої думки про здібності моєї дитини і не приховую цього від неї.
61. Дуже бажано, щоб дитина товаришувала з тими дітьми, які подобаються її батькам.

Бланки відповідей

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
34	35	36	37	38	39	41	42	43	45	44
45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55
56	57	58	59	60	61					

Обробка результатів тесту

Дана методика «вимірює» ставлення батьків до дитини за п'ятьма критеріями (шкалами). Кожна шкала вимірюється за відповідними запитаннями, що наведені нижче.

Ключ до тесту

1. «Прийняття — нехтування» (3, 4, 8, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 23, 24, 26, 27, 29, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 60).
2. «Соціальна бажаність» (6, 9, 21, 25, 31, 33, 34, 35, 36).
3. «Симбіоз» (1, 5, 7, 28, 32, 41, 58).
4. «Авторитарна гіперсоціалізація» (2, 19, 30, 48, 50, 57, 59.)
5. «Інфантилізація» (9, 11, 13, 17, 22, 28, 54, 61.)

Порядок підрахунку тестових балів

За кожною шкалою (тобто за запитаннями, які до неї належать) підрахуйте кількість відповідей *«Так»*.

Високий тестовий бал за відповідними шкалами інтерпретується як: 1 – нехтування; 2 – соціальна бажаність; 3 – симбіоз; 4 – гіперсоціалізація; 5 – інфантилізація.

Шкала 1 – «Прийняття – нехтування» – відображає емоційне ставлення до дитини. Результат від 0 до 8 балів свідчить про те, що батькам дитина подобається такою, якою вона є. Батьки поважають індивідуальність дитини, симпатизують їй, прагнуть проводити багато часу разом з дитиною, схвалюють її інтереси і плани.

Результат від 9 до 11 балів вважається середнім, тобто деякою мірою прийнятним, хоча в батьків є певні резерви для поліпшення результату до рівня високого.

Результат від 12 до 25 балів свідчить про такі тенденції в батьківському ставленні: батьки сприймають свою дитину непристосованою, невдячною. Батькам здається, що дитина не досягне успіху в житті через слабкі здібності, невеликий розум, погані нахили. Як правило, батьки відчують до дитини злість, досаду, роздратованість, образу. Вони не довіряють дитині і не поважають її.

Шкала 2 – «Соціальна бажаність» – дає соціально бажаний образ батьківського ставлення.

Результат 9 балів свідчить про те, що батьки зацікавлені в справах і планах дитини, намагаються в усьому допомагати дитині, співчують їй. Батьки високо оцінюють інтелектуальні й творчі здібності дитини, пишаються нею. Вони заохочують ініціативу і самостійність дитини, намагаються бути з нею на рівних, стати на її точку зору в спірних питаннях.

Результат 7–8 балів вважається середнім, тобто зазначене вище тільки частково виявляється у батьківському ставленні; результат від 0 до 6 балів – низький.

Шкала 3 – «Симбіоз» — відбиває міжособистісну дистанцію у спілкуванні з дитиною. При результаті від 4 до 7 балів можна вважати, що батьки прагнуть до симбіотичних стосунків. Батьки відчувають себе з дитиною єдиним цілим, намагаються задовольнити всі потреби дитини, відмежувати її від труднощів і неприємностей життя. Батьки постійно відчувають тривогу за дитину, вона здається їм маленькою і беззахисною. Тривога батьків підвищується, якщо дитина за певних обставин починає ставати більш автономною, оскільки за власним бажанням батьки не нададуть дитині самостійності ніколи.

Результат 2–3 бали – середній; результат 0–1 бал – низький, тобто у батьків і дитини не склалися близькі (симбіотичні) стосунки.

Шкала 4 – «Авторитарна гіперсоціалізація» – відображає форму і напрями контролю за поведінкою дитини.

Результат 5–6 балів вказує на те, що в батьківському ставленні чітко простежується авторитаризм. Батьки вимагають від дитини беззастережної слухняності та дисципліни, нав'язують свою волю. За прояви свавілля дитину суворо карають. Батьки уважно стежать за соціальними досягненнями дитини й вимагають соціального успіху. При цьому батьки добре знають дитину, її індивідуальні особливості, звички, думки, почуття.

Від 2 до 4 балів – середній результат, вказане вище виявляється частково; 0–1 бал — низький результат, зазначене вище не притаманне батьківсько-дитячим стосункам.

Шкала 5 — «Інфантилізація», або «Маленька невдаха» — відбиває особливості сприймання і розуміння дитини батьками.

Результат від 3 до 8 балів вказує на те, що батьки бачать дитину молодшою порівняно з її реальним віком. Інтереси, захоплення, думки й почуття дитини здаються батькам дитячими, несерйозними. Дитина видається їм непристосованою, не здатною до досягнення успіхів, відкритою для поганих впливів. 1–2 бали – середній результат; 0 балів – низький результат.

МОЯ ДИТИНА

Опитувальники для батьків з метою поліпшення взаємодії між батьками, вихователями та психологом у дитячому садочку.

Опитувальник не використовується як тест, але він може бути приводом звернутися до психолога по допомогу.

Дитина й довкілля (старша група)

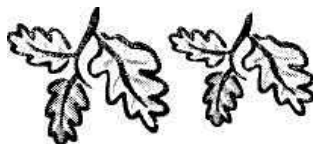
1. Як називається твоя країна?
2. Як називається місто, у якому ти живеш?
3. Як називається вулиця, на якій ти живеш?
4. Як звуть твою маму? Тата?
5. Як звуть дітей і вихователів у твоїй групі?
6. Хто з них тобі подобається? Чому?
7. Чи можна влітку кататися на санчатах?
8. Якого кольору осінні листя?
9. Що живе, а що – ні? (Вітер, дерево, стіл, гриб, мурашка.)
10. Чим схожі птах і літак? Чим вони відрізняються?
11. Які запитання про природу та людей ставить вам дитина?
12. У лісовій хатинці жили звірята. Відгадай, хто? (Руда, пухнаста, хитра.) (Круглий, колючий.) (Маленька, сіренька, хвостата.) Скільки їх було?
13. З якого звука починаються ці слова? В яких із цих слів є звук [л]? Підкресли їх. (Вітер, осінь, стіл, гриб, яблуко.)
14. Порахуй жабок. Покажи другу жабку.

15. Кого намальовано ліворуч, а кого праворуч дерева?

15. Яка гілочка вища?

17. Перекажи улюблену казочку.

18. Що відбувається на малюнку?

Чи готова дитина до школи?

(тест для батьків майбутніх першокласників)

- Чи хоче ваша дитина йти до школи?
- Чи думає ваша дитина про те, що у школі вона багато дізнається й навчатися буде цікаво?
- Чи може ваша дитина самостійно виконувати справу, яка потребує зосередженості впродовж 30 хвилин (наприклад, збирати конструктор)?
- Чи ваша дитина у присутності незнайомих анітрохи не соромиться?
- Чи вміє ваша дитина складати розповіді за картинкою не коротші, ніж із п'яти речень?
- Чи може ваша дитина розповісти напам'ять кілька віршів?
- Чи вміє вона відмінювати іменники за числами?
- Чи вміє ваша дитина читати по складах або цілими словами?
- Чи вміє ваша дитина рахувати до 10 і назад?
- Чи може вона розв'язувати прості задачі на відніманні й додавання одиниці?
- Чи правильно, що ваша дитина має тверду руку?
- Чи любить вона малювати і розфарбовувати картинки?
- Чи може ваша дитина користуватися ножицями і клеєм (наприклад, робити аплікації)?
- Чи може вона зібрати пазли з п'яти частин за хвилину?
- Чи знає дитина назви диких і свійських тварин?
- Чи може вона узагальнювати поняття (наприклад, назвати одним словом овочі: помідори, морква, цибуля)?
- Чи любить ваша дитина самостійно працювати – малювати, збирати мозаїку тощо?
 - Чи може вона розуміти і точно виконувати словесні інструкції?

Результати тестування залежать від кількості позитивних відповідей на запитання тесту. Отже, якщо їх:

15—18— дитина готова йти до школи. Ви не дарма з нею працювали, а шкільні труднощі, якщо і виникнуть, можна легко подолати;

10—14— ви на правильному шляху, дитина багато чого навчилася, а запитання, на які ви відповіли «ні», підкажуть вам, над чим іще потрібно попрацювати;

9 і менше — почитайте спеціальну літературу, постарайтеся приділяти більше часу заняттям з дитиною і зверніть увагу на те, чого вона не вміє. Результати можуть вас розчарувати. Але пам'ятайте, що всі ми — учні у школі життя. Дитина не народжується першокласником, готовність до школи — це комплекс здібностей, що піддаються корекції. Вправи, завдання, ігри, обрані вами для розвитку дитини, легко і весело можна виконувати з мамою, татом, бабусею, старшим братом — з усіма, хто має вільний час і бажання навчатися разом із дитиною. Добираючи завдання, зверніть увагу на слабкі місця розвитку дитини. Добре, щоб вона навчилася читати і хоч трохи писати.

Ви можете дати волю своїй фантазії і видозмінювати завдання, а можете точно дотримуватись інструкції, — у будь-якому випадку ваша дитина росте і наближається до школи. Але запам'ятайте, будь ласка, кілька простих *правил*.

- Заняття з дитиною мають бути обопільно добровільними.
- Їх тривалість не має перевищувати 35 хвилин.
- Не намагайтеся пропонувати дитині завдання, якщо вона стомлена.
- Постарайтеся, щоб заняття мали регулярний характер — «мозковий штурм» під час підготовки до школи не ефективний.
- Якщо ви побоюєтеся за успіхи своєї дитини, радимо вам не зосереджуватися на виробленні конкретних навичок.

Методичні прийоми навчання у початковій школі постійно змінюються, є багато авторських програм, і ваші зусилля можуть піти врозріз із ними. Корисніше використовувати загальнорозвивальні вправи для зміцнення сприймання, пам'яті, уваги, тонкої моторики рук. Учть дитину звертати увагу на те, як звучать слова — пропонуйте їй виразно повторювати слова, як українські, так і іноземні, знайомі й незнайомі. Розучуйте з нею

вірші, скоромовки і складайте казки. Просіть повторювати напам'ять почутий текст і переказувати його своїми словами.

Дуже корисно запам'ятовувати різні предмети, їх кількість і розташування; звертайте увагу дитини на деталі пейзажу й довкілля. Не забувайте частіше просити її порівнювати різні предмети і явища — що в них загального і відмінного.

Запропонуйте дитині запам'ятати послідовність цифр (наприклад, номери телефонів). Добре стимулюють розвиток концентрації уваги ігри-лабіринти, у яких потрібно «простежити» доріжку персонажа, а також завдання на порівняння двох майже однакових малюнків.

Не нехуйте заняттями, що розвивають і зміцнюють дрібні рухи рук: ліплення, малювання, аплікації, ігри з конструкторами — усе це створює передумови для формування гарного почерку і сприяє розвитку мислення дитини. Використовуйте підручні засоби — можна відокремити горох від кукурудзи чи бобів, розсортувати гудзики, розкласти сірники.

І незалежно від успіхів вашої дитини, намагайтеся створювати здоровий настрій перед школою, за якого вона б прагнула до знань, не боялася низьких балів і була впевнена у тому, що вона для вас найулюбленіша! Пропонуємо ще один тест.

ЗАОЧНИЙ ТРЕНІНГ БАТЬКІВСЬКОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Мета тренінгу:

- Підвищити батьківську ефективність учасників.

Допомогти батькам, опрацювавши серію тренінгових занять, глибше пізнати самих себе, свої психологічні особливості, усвідомити власні дії і думки, зміцнити позитивні якості своєї особистості.

- Поглибити пізнання батьків своєї дитини, зрозуміти причини її вчинків, емоцій, думок.

- Знайти оптимальні шляхи спілкування батьків з дитиною, відшукати та використати сучасні, психологічно обґрунтовані методи виховання та розвитку дитини на основі її повного прийняття.

- Активізувати внутрішні психологічні ресурси батьків для вирішення різноманітних проблем виховання і розвитку дитини.

Інструкція

Вам запропонована низка тверджень. Уважно читайте кожне і, залежно від того, правильне чи неправильне це твердження щодо Вас, дайте відповідь «так» чи «ні». Відповідь записуйте в бланк для відповідей у відповідну графу.

1. Я завжди співчуваю своїй дитині.
2. Я вважаю своїм обов'язком знати все, про що думає моя дитина.
3. Я поважаю свою дитину.
4. Мені здається, що поведінка моєї дитини значно відхиляється від норми.
5. Треба довше оберігати дитину від реальних життєвих проблем, якщо вони її травмують.
6. Я відчуваю до дитини почуття прихильності.
7. Гарні батьки оберігають дитину від труднощів життя.
8. Моя дитина часто неприємна мені.
9. Я завжди намагаюся допомогти своїй дитині.
10. Трапляються випадки, коли глумливе ставлення до дитини приносить їй велику користь.

11. Мене бере досада щодо моєї дитини.
12. Моя дитина нічого не досягла в житті.
13. Мені здається, що діти сміються з моєї дитини.
14. Моя дитина часто робить такі вчинки, які, крім презирства, нічого не варті.
15. Для свого віку моя дитина трохи не зріла.
16. Моя дитина навмисно поводить себе погано, аби досадити мені.
17. Моя дитина вбирає в себе все погане, як «губка».
18. Мою дитину важко навчити гарних манер, скільки б зусиль не докладав.
19. Дитину треба тримати в жорстких рамках, тоді з неї виросте порядна людина.
20. Я люблю, коли друзі моєї дитини приходять до нас.
21. Я співчуваю своїй дитині.
22. До моєї дитини «липне» все погане.
23. Моя дитина не досягне успіху в житті.
24. Коли в компанії приятелів ведуть мову про дітей, мені трохи соромно, що моя дитина не така розумна й здібна, як би мені хотілося.
25. Я жалію свою дитину.
26. Коли я порівнюю свою дитину з однолітками, вони здаються мені дорослішими і за поведінкою і за судженнями.
27. Я із задоволенням спілкуюся з дитиною увесь вільний час.
28. Я часто жалкую про те, що моя дитина росте й дорослішає, і з ніжністю згадую, як вона була маленькою.
29. Я часто ловлю себе на ворожому ставленні до дитини.
30. Я мрію про те, щоб моя дитина досягла всього того у житті, що мені не вдалося.
31. Батьки повинні пристосовуватися до дитини, а не тільки вимагати цього від неї.
32. Я намагаюся виконувати усі прохання моєї дитини.
33. Приймаючи сімейні рішення, треба враховувати думку дитини.

34. Я дуже цікавлюся життям своєї дитини.
35. У конфлікті з дитиною я часто можу визнати, що вона по-своєму права.
36. Діти рано починають розуміти, що батьки можуть припуститися помилки.
37. Я завжди беру до уваги інтереси дитини.
38. У мене до дитини товариські почуття.
39. Основною причиною капризів моєї дитини є егоїзм, впертість і лінощі.
40. Неможливо нормально відпочити, якщо проводити відпустку з дитиною.
41. Найголовніше, щоб у дитини було спокійне й безтурботне дитинство, решта додасться.
42. Іноді мені здається, що моя дитина не здатна ні на що хороше.
43. Я поділяю захоплення своєї дитини.
44. Моя дитина може вивести з терпіння кого завгодно.
45. Я розумію свою дитину, коли їй прикро.
46. Моя дитина дратує мене.
47. Виховання дитини – суцільне вимотування нервів.
48. Суворі дисципліна в дитинстві розвиває сильний характер.
49. Я не довіряю своїй дитині.
50. За суворе виховання діти вдячні потім.
51. Іноді мені здається, що я ненавиджу свою дитину.
52. У моєї дитини більше недоліків, аніж достоїнств.
53. Я поділяю інтереси своєї дитини.
54. Моя дитина не в змозі що-небудь зробити самостійно, а якщо і зробить, то обов'язково не так.
55. Моя дитина виросте не пристосованою до життя.
56. Моя дитина подобається мені такою, якою вона є.
57. Я уважно стежу за станом здоров'я моєї дитини.
58. Нерідко я в захопленні від своєї дитини.
59. Дитина не повинна мати таємниці від батьків.
60. Я невисокої думки про здібності моєї дитини і не приховую цього від неї.

61. Дуже бажано, щоб дитина товаришувала з тими дітьми, які подобаються її батькам.

Бланки для відповідей

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33
34	35	36	37	38	39	41	42	43	45	44
45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55
56	57	58	59	60	61					

Обробка результатів тесту

Дана методика «вимірює» ставлення батьків до дитини за п'ятьма критеріями (шкалами). Кожна шкала вимірюється за відповідними запитаннями, що наведені нижче.

Ключ до тесту

5.«Прийняття — нехтування» (3, 4, 8, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 23, 24, 26, 27, 29, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 60.)

6.«Соціальна бажаність» (6, 9, 21, 25, 31, 33, 34, 35, 36.)

7.«Симбіоз» (1, 5, 7, 28, 32, 41, 58.)

8.«Авторитарна гіперсоціалізація» (2, 19, 30, 48, 50, 57, 59.)

5.«Інфантилізація» (9, 11, 13, 17, 22, 28, 54, 61.)

Порядок підрахунку тестових балів

За кожною шкалою (тобто за запитаннями, які до неї належать) підрахуйте кількість відповідей «Так».

Високий тестовий бал за відповідними шкалами інтерпретується як: 1 — нехтування; 2 — соціальна бажаність; 3 — симбіоз; 4 — гіперсоціалізація; 5 — інфантилізація.

Шкала 1 — «Прийняття — нехтування» — відображає емоційне ставлення до дитини. Результат від 0 до 8 балів свідчить про те, що батькам

дитина подобається такою, якою вона є. Батьки поважають індивідуальність дитини, симпатизують їй, прагнуть проводити багато часу разом з дитиною, схвалюють її інтереси і плани.

Результат від 9 до 11 балів вважається середнім, тобто деякою мірою прийнятним, хоча в батьків є певні резерви для поліпшення результату до рівня високого.

Результат від 12 до 25 балів свідчить про такі тенденції в батьківському ставленні: батьки сприймають свою дитину непристосованою, невдячною. Батькам здається, що дитина не досягне успіху в житті через слабкі здібності, невеликий розум, погані нахили. Як правило, батьки відчують до дитини злість, досаду, роздратованість, образу. Вони не довіряють дитині і не поважають її.

Шкала 2 — «Соціальна бажаність» — дає соціально бажаний образ батьківського ставлення.

Результат 9 балів свідчить про те, що батьки зацікавлені в справах і планах дитини, намагаються в усьому допомагати дитині, співчують їй. Батьки високо оцінюють інтелектуальні й творчі здібності дитини, пишаються нею. Вони заохочують ініціативу і самостійність дитини, намагаються бути з нею на рівних, стати на її точку зору в спірних питаннях.

Результат 7—8 балів вважається середнім, тобто зазначене вище тільки частково виявляється у батьківському ставленні; результат від 0 до 6 балів — низький.

Шкала 3 — «Симбіоз» — відбиває міжособистісну дистанцію у спілкуванні з дитиною. При результаті від 4 до 7 балів можна вважати, що батьки прагнуть до симбіотичних стосунків. Батьки відчують себе з дитиною єдиним цілим, намагаються задовольнити всі потреби дитини, відмежувати її від труднощів і неприємностей життя. Батьки постійно відчують тривогу за дитину, вона здається їм маленькою і беззахисною. Тривога батьків підвищується, якщо дитина за певних обставин починає ставати більш

автономною, оскільки за власним бажанням батьки не нададуть дитині самостійності ніколи.

Результат 2—3 бали — середній; результат 0—1 бал — низький, тобто у батьків і дитини не склалися близькі (симбіотичні) стосунки.

Шкала 4 — «Авторитарна гіперсоціалізація» — відображає форму і напрями контролю за поведінкою дитини.

Результат 5—6 балів вказує на те, що в батьківському ставленні чітко простежується авторитаризм. Батьки вимагають від дитини беззастережної слухняності та дисципліни, нав'язують свою волю. За прояви свавілля дитину суворо карають. Батьки уважно стежать за соціальними досягненнями дитини й вимагають соціального успіху. При цьому батьки добре знають дитину, її індивідуальні особливості, звички, думки, почуття.

Від 2 до 4 балів — середній результат, вказане вище виявляється частково; 0—1 бал — низький результат, зазначене вище не притаманне батьківсько-дитячим стосункам.

Шкала 5 — «Інфантилізація», або «Маленька невдаха» — відбиває особливості сприймання і розуміння дитини батьками.

Результат від 3 до 8 балів вказує на те, що батьки бачать дитину молодшою порівняно з її реальним віком. Інтереси, захоплення, думки й почуття дитини здаються батькам дитячими, несерйозними. Дитина видається їм непристосованою, не здатною до досягнення успіхів, відкритою для поганих впливів. 1—2 бали — середній результат; 0 балів — низький результат.

Метод проектів в ДНЗ

Складні та суперечливі процеси, які відбуваються у сучасному українському суспільстві, висувають проблеми забезпечення нових підходів до організації діяльності дошкільного навчального закладу. Нові форми дошкільної освіти створюють сприятливі умови для реалізації педагогічної ініціативи, упровадження наукових розробок, утілення принципів оновленого змісту дошкільної освіти.

Модернізація змісту дошкільної освіти – важливий чинник розвитку системи національної освіти в цілому. Важливо, щоб педагоги поставилися до нових умов не відповідно до старих звичок, уміли облишити консервативну колію.

Тому інноваційна діяльність у роботі ДНЗ – вимога часу, яка спрямована на забезпечення адекватності навчально-виховного процесу та його результатів до сучасних вимог суспільства. Інноваційна діяльність стала стимулюючим чинником у розвитку дошкільної освіти. Дошкільні навчальні заклади з метою удосконалення навчально-виховного процесу використовують спеціалізовані програми, альтернативні методики та педагогічну спадщину видатних педагогів.

Інноваційна діяльність стала стимулюючим чинником у розвитку і нашого дошкільного закладу. Вихователі закладу з метою удосконалення навчально-виховного процесу використовують інноваційні технології. Варіативність і різноманітність змісту, методів і прийомів навчання і виховання дошкільнят вимагає об'єднання зусиль педагогів, аби докорінно змінити власне підходи до роботи з дітьми, переорієнтувати кожного працівника на те, щоб у центрі уваги незмінно перебувала дитина.

Працює над цим і наш педагогічний колектив. Шляхом інноваційних підходів до змісту і форм методичної роботи, зокрема через впровадження проектного методу в роботі дошкільного закладу реалізуються актуальні задачі зростання професійної майстерності педагогів.

Вибір цього методу обумовлений вимогами нової Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» щодо навчання і розвитку особистості, спрямування педагогічної діяльності на розвиток у дітей пізнавальної активності, творчості, самостійного пошуку розв'язання проблеми.

Хочемо запропонувати декілька найкращих проектів, які розроблені педагогами нашого закладу. Дані проекти спрямовані на створення умов для опанування педагогами технологією психолого-педагогічного проектування, практичних навичок розробки та використання проектів навчально-виховної роботи, формування компетентності вихователів під час впровадження в практику методів проектів. Їх результатом є розв'язання актуальних проблем дошкільної педагогічної практики. Вони розвивають пізнавальні навички учасників, формують уміння самостійно конструювати власну діяльність, орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати одержані знання на практиці.

Структура

психолого-педагогічного проектування діяльності дітей

Тривалість циклу – 10 днів

Мета проекту: освітня, розвивальна, соціалізуюча, виховна

Види діяльності: проектне заняття, заняття, спостереження, ігрова діяльність, художня праця, пошуково-дослідницька діяльність, індивідуальна робота, робота поза заняттями. Робота з батьками

Зміст роботи: Мотиваційний. 1 день

Мета: створити мотивацію, яка б активізувала бажання...

Інформаційний. 2,3,4,5,6 дні

Мета: дати дітям інформацію про те, що...;

формувати, розвивати...;

виховувати...

Репродуктивний. 7 день

Мета: вправляти в умінні аналізувати..., вживати...,

використовувати;

виховувати...

Узагальнюючий. 8 день

Мета: Узагальнити й систематизувати знання дітей з теми

проекту;

спонукати висловлювати й доводити свою думку,

аналізувати проблемні ситуації;

розвивати доказове мислення, мовлення, увагу;

виховувати бажання брати участь у конкурсі,

демонструвати свої знання, прагнення перемогти,

радіти одне за одного, співпереживати

Творчий. 8 день

Мета: виховувати уміння спільно планувати свою роботу,

розвивати творчі здібності

Рефлексійно- оцінювальний. 10 день

Мета: здійснити уявну подорож – допомогти проаналізувати період від початку до кінця пройденого етапу, самостійно оцінити свою участь в проекті.